Pitești

Restituiri

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XVI ■ Nr. 4 (50)/2018
Serie nouă ■ 4 lei

100 ROMÂNIA

Piteștii și Marea Unire

Monumentul Eroilor din Primul Război Mondial (Pitești, str. Crinului) acum și într-o carte poștală a vremii.

Sumar

Studii

Eseuri:

Restituiri Pitești

DIRECTOR DE ONOARE:
prof. Marius CHIVA

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE
cercet. şt. III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

Redactori:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
prof. dr. Constantin VĂRĂȘCANU
drd. Octavian DĂRMĂNESCU
ing. Nicolae COSMESCU

Corectură: Constantin CÂRSTOIU
Relaţii cu publicul: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

Istoriile multicentenare ale Piteștilor

dr. Marin TOMA

În ultimul secol, urme şi mărturii ale locuirii umane pe teritoriul Piteştilor au fost descoperite şi datate, începând din epoca paleolitică. Zona geografică a fost populată şi în epocile următoare (neolitic, epoca bronzului, epoca fierului; un castru roman, probabil ridicat cu prilejul războaielor de la începutul sec. II d. Hr.). Civilizaţia bizantină a influenţat şi ea zona Piteştilor în prima parte a perioadei medievale. Atestarea documentară a Piteştilor se datorează domnitorului Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrân (1386-1418), care la 20 mai 1388 dăruia, printr-un hrisov, mânăstirii Cozia o „moară în hotarul Piteştilor”. Piteştii au fost, încă din acea perioadă, datorită aşezării sale geografice, o localitate importantă din punct de vedere comercial. În 1461, documente oficiale atestă „Calea Giurgiului”, parte a drumului care făcea legătura cu oraşele Giurgiu, Piteşti, Câmpulug-Muscel, Braşov. Negustorii piteşteni făceau comerţ cu oraşele Braşov şi Sibiu şi mai multe acte păstrează numele acestora şi activităţile lor comerciale. În 1507, sunt atestate viile domneşti ale Piteştilor, iar în 1510/1511, Piteştii sunt numiţi oraş într-un document domnesc. Pe durata domniei lui Neagoe Basarab (1512-1521), Piteştii sunt capitală vremelnică a Ţării Româneşti. Acte domneşti sunt scrise în această perioadă „în noile curţi din oraşul Piteşti”, „în minunatul foişor al Piteştilor”, „în minunatul scaun în Piteşti”. Referiri similare sunt făcute şi în anii următori, în secolul al XVI-lea, timp în care oraşul se dezvoltă ca târg şi este martor al luptelor pentru domnie, fiind inclusiv ocupat de trupe turceşti. Piteştii încep să apară şi în hărţile epocii: în 1546, în harta lui Giacomo Castaldi numită „Carta dei Paesi Danubiani”, editată la Veneţia, apare cu numele de *Pitiesd*; iar în 1550, în harta lui Georg Reicherstorffer, este trecut ca *Pitesi Coenobium*. În a doua parte a secolului al XVI-lea, logofătul piteştean Norocea se implică activ în viaţa politică a ţărilor române pentru a sprijini apoi pe domnitorul Mihai Viteazul.

La jumătatea secolului al XVII-lea, în 1656, domnitorul muntean, Constantin Şerban, porunceşte ridicarea bisericii domneşti cu hramul „Sfântul Gheorghe”. În 1657, oraşul este vizitat de Patriarhul Antiohiei, Macarie al III-lea şi de fiul acestuia, arhidiaconul Paul de Alep. Spre finalul secolului, oraşul este din nou martor al luptelor pentru putere dintre statele vecine ţărilor române. Piteştii devin parte a obiceiurilor diplomatice ale ţării, începând cu domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Prin urmare, marii demnitari care vizitau ţara, urmau să fie întâmpinaţi la Piteşti, în drumul lor spre Bucureşti. Domnitorul român locuieşte în unele perioade ale anului în Piteşti. În 1714, oraşul primeşte vizita neoficială a regelui sudez Carol al XII-lea (1697-1718), care este găzduit cel mai probabil la cula boierilor Budişteanu. În 1716, oraşul este jefuit de armatele austriece, iar între 1737-1738, la Piteşti, au loc două lupte armate între turci şi austrieci. În 1772, turcii devastează oraşul, în timp ce două decenii mai târziu, în 1791, în urma luptelor de aici dintre turci şi austrieci, moare Franz Iosef Sulzer, cel care ne-a lăsat importante mărturii scrise despre istoria şi economia ţărilor române. Începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea, documentele menţionează primii dascăli ai Piteştilor. În timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812, Piteştii sunt rând pe rând ocupaţi de cele două armate. Dezastrele sociale ale oraşului, în afara distrugerilor provocate de războaie, sunt completate de perioadele de foamete, de cutremure şi incendii, precum şi de epidemiile de ciumă. Primele însemnări de ciumă sunt legate de perioada 1771-1774, şi mai apoi de anii 1795 şi 1796. Din 1796, ni se păstrează şi câteva măsuri luate pentru diminuarea focarelor: ispravnicii din Argeş primesc poruncă domnească să înfiinţeze patrule formate din pârcălab, preot şi doi locuitori care să verifice starea de sănătate din fiecare locuinţă şi pe cei care prezintă semne ale bolii să îi izoleze trei zile la marginea aşezării.

O serie de călători străini au trecut şi prin oraşul Piteşti. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, aceste vizite sunt datorate faptului că Piteştii erau staţie de postă şi sediu al isprăvniciei. La începutul secolului al XIX-lea, englezul Edward Daniel Clarke poposeşte pentru câteva zile în judeţul Argeş, vizitând şi capitala acestuia, Piteşti. Scrierile sale ne arată, asemeni altora, şi protocolul diplomatic românesc care privea modul în care autorităţile locale trebuiau să se comporte cu trimişii străini care treceau pe teritoriul lor: *La o depărtare de patru ore de Topoloveni, am sosit la Piteşti, după ce am călătorit o zi întreagă pe şes. Chiar înainte de Piteşti, am trecut râul Dâmboviţa cu ajutorul unei luntre. Domnul ne dăduse un ordin pentru patruzeci*

şi trei de cai şi mai poruncise încă fără ştirea noastră ca toţi juzii satelor să se îngrijească de buna noastră găzduire şi ospătare. Aşadar, datorită acestui fapt, am fost vizitaţi la sosirea noastră în Piteşti de cinci sau şase din locuitorii săi cei mai de seamă. Am fost suprinşi de acest fapt şi încă şi mai mult când ne-au rugat să le arătăm dorinţele noastre, zicând că au primit ordine de la domn să ne aprovizioneze cu tot ce ne-ar trebui. Piteşti are o sută de case. Judecând după cum arată, locuitorii sunt bogaţi. Pământul din jur este bine lucrat şi vinul din acest loc este minunat.

Pentru Auguste de Lagarde, localitatea era în 1813 un orăşel frumos, aşezat la poalele unui munte. Aflat în trecere prin Ţara Românească, în anul 1816, Ludwig von Sturmer s-a oprit pentru câteva ceasuri şi în oraşul Piteşti. Informaţiile primite din partea lui von Sturmer atestă obiceiul existent începând cu secolul al XIX-lea de a avea mici cafenele în staţiile de poştă. Călătorul străin este uimit şi fascinat, în aceeaşi măsură, de cromatica pieţei din Piteşti: *După Măniceşti, staţia următoare a fost Piteşti, pe care l-am văzut pe la prânz. Este ceea ce românii numesc aici un oraş şi nemţii un târg, pe un şes frumos, e mare şi arătos, cu o mânăstire, opt biserici şi mai multe case impunătoare. Ispravnicul, adică cel mai de seamă funcţionar, care este mai mare peste un district sau cerc judecătoresc, îşi are aici sediul. În timp ce se făceau pregătirile necesare la staţia de poştă, am fost la cafeneaua rânduită după moda turcească să beau o cafea neagră. La maeştrii de poştă cu puţine excepţii nu se găseşte de mâncare. Cel mult se poate găsi ceva în dughenele murdare ale aşa-zişilor bacali sau în crâşme, pentru câteva parale, vreun pilaf gătit după felul oriental. Uliţele din Piteşti sunt podite, dar destul de prost, cu dulapi grosolani. Când am plecat de la staţia de poştă şi am trecut prin piaţă, am văzut un tablou foarte neobişnuit. Se înşirau dugheană lângă dugheană. Veşminte din cele mai ciudate şi de culorile cele mai discordante băteau la ochi în faţa prăvăliilor. Dispoziţia caracteristică, amestecul pestriţ, portul atât de deosebit, strigătele numeroşilor misiţi circulând pe acolo, glasurile străine, tot ce mă înconjura îmi dădea impresia că mă aflam acum afară din Europa, pe pământ turcesc.*

Lugi Mayer - Piteștiul în 1793 (detaliu)

Englezul Robert Walsh petrece şi el câteva zile în oraș, în anul 1824. Cafeaua caldă pe care o bea Walsh înainte de scurta sa odihnă certifică faptul că în Piteşti se generalizase consumul de cafea: *Pe la orele șase dimineaţa am ajuns lângă oraşul Piteşti şi când se lumina de ziuă am fost opriţi de o strajă şi de o barieră. Am aflat aici că se stabilise o carantină întrucât ciuma nu pătrunsese încă în oraşul acesta. Nimănui nu i se îngăduia să treacă <dacă venea> din locurile arătate ca fiind contaminate: astfel că ne temeam să nu fim opriţi aici sau siliţi să ne întoarcem înapoi; dar Mustafa a stăruit invocând drepturile noastre de curieri, arătând ceea ce numea el depeşele sale şi astfel am mers mai departe. Durerea mea de cap era acum atât de nesuferită încât ar fi trebuit să-mi caut oarecare odihnă aici, chiar şi într-o casă molipsită de ciumă. Am găsit o odaie curată şi confortabilă în dosul dughenei unui băcan grec; aici am căpătat puţină cafea caldă, m-am întins pe o pernă după sobă şi după ce am dormit un ceas, m-am trezit liber de orice durere. Oraşul Piteşti este alcătuit dintr-o mie de case, dintre care unele aparţin boierilor. Sunt aşezate în curţi împrejmuite cu garduri de lemn, având o înfăţişare de măreţie şi eleganţă.*

În călătoria din 1827 prin Banat şi Ţara Românească, căpitanul de marină englez Charles Colville Frankland a trecut pentru o foarte scurtă perioadă de timp şi prin oraşul Piteşti, despre care şi-a notat şi câteva impresii. Căpitanul englez apreciază cochetăria Piteştilor şi este impresionat

de gospodăria ispravnicului Steriopol: *Pe la ora două fară douăzeci de minute am ajuns la Piteşti, un sat mare izolat sau orăşel; am găsit aici urme de comerţ, ca de pildă bazare, prin care ne-am plimbat parcurgând uliţe podite sau stradale; toţi negustorii şi prăvăliaşii erau îmbrăcaţi în costume greceşti sau turceşti. În Piteşti sunt mai multe case arătoase aparţinând boierilor români. Şi prietenul nostru Steriopol pare a apartine acestei clase, judecând după splendida infăţişare a casei sale. Aici începi să simţi că ai părăsit Europa şi ai sosit în mijlocul unui popor deosebit, atât de mult obiceiurile şi costumele Orientului au început să se asemene lor înșiși. Am vizitat un conac ce aparţinea prietenului nostru Steriopol şi am văzut câteva orătănii şi fazani frumoşi în curtea sa, înconjurată cu o frumoasă palisadă.*

La sfârşitul anului 1834, Adrien Louis Cochelet, numit consul general al Franței în principatele dunărene, aflat în drum spre București, petrece o noapte și în orașul Pitești despre care își notează și câteva păreri. Consulul francez este găzduit de Dincă Brătianu, ispravnic în acele timpuri, a cărui ţinută şi curtoazie îl impresionează: *Abia la 7 seara am ajuns la Mănicești, unde ne-am băut ceaiul într-o cabană sărăcăcioasă, iar la Pitești am ajuns numai spre dimineață la orele două. Când am coborât din trăsură am fost întâmpinat de un domn distins, ce purta pălărie, uniformă și spadă asemenea subprefecților noștri, cu deosebirea că broderia de la haină era în argint și în loc să fie în formă de ghirlandă de stejar era în formă de foi de măslin ca cea a consulilor francezi. Acest personaj era ispravnicul sau prefectul de Pitești (este vorba de Constantin "Dincă" Brătianu n.n.). M-a primit în salonul său unde mi se pregătise o gustare minunată numai pentru mine; în ciuda insistenţelor mele, prefectul nu a vrut să îmi ţină companie. Fata sa (Ana Furduescu n.n.), care vorbea destul de bine franceza, mi-a servit drept tălmaci pentru a-i mulţumi tatălui său pentru buna primire. A doua zi am plecat la ora nouă. Ispravnicul era tot în uniformă. M-a acompaniat cu o escortă de cinci oameni până la marginea judeţului său.*

În călătoria sa prin Ţara Românească, la jumătatea anului 1837, englezul Nathaniel Burton se opreşte şi în Piteşti despre care ne lasă o imagine destul de bogată în amănunte: *În sfârşit, am ajuns la Piteşti care, deşi nu e atât de mare, este o localitate tot atât de pestriţă ca Bucureşti, pe jumătate turcească, pe jumătate europeană. Fasole verde amestecată cu grăsime de porc sau cu un fel de sos, sau din întâmplare cu apă şi astfel pregătite ca un fel de supă a fost singura mâncare pe care mi-am putut-o procura. Este un fel de bucate foarte obişnuit în Ţara Românească. Aceste bucate nu sunt deloc neplăcute la gust şi sunt numite fasole. Locuitorii mănâncă mult porc, excelează în a-l pregăti, făcând un fel de costiţă care fiind numai sărată, se mănâncă cu pâine. N-am văzut niciodată carne slabă, afară doar la Bucureşti, ci numai bucăţi pătrate de slănină albă, tare. Era lipsă de orice altă hrană animală; vinul lor este uşor, de culoare deschisă gălbui şi cu gust acru. Casele mai bune erau acoperite cu şindrilă de forma ardeziei şi de culoarea ardeziei sau roşii.*

Piteştii sunt centru şi martor al revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, precum şi al revoluţiei române de la 1848. Boierii Brătieni şi Goleşti sunt implicaţi activ în politica românească a secolului al XIX-lea. Începând cu 1833, la Şcoala Naţională din Piteşti, predă Nicolae Simonide, cel care acceptă ca în 1841 o trupă de francezi să susţină o serie de spectacole în localul şcolii. În 1842, cunoscutul revoluţionar şi om politic român, C.A. Rosetti este numit şeful poliţiei oraşului. Domnitorul Gheorghe Bibescu vizitează oraşul în mai multe rânduri, pe durata domniei sale. Anul 1848, dincolo de evenimetele politice, atestă pentru Piteşti şi trupa de teatru a lui Constantin Halepliu, iar în 1852 pe cea a lui Ştefan Vlădescu. Tot în 1852 avem menţionată librăria lui Costache Tonculescu. Locuitorii Piteştilor participa cu interes la evenimentele politice şi diplomatice ale perioadei 1856-1859, primindu-l cu entuziasm şi căldură pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza care vizitează oraşul după unirea din 24 ianuarie 1859, în data de 17 aprilie. În a doua parte a secolului al XIX-lea, Piteştii se dezvoltă în acelaşi ritm alert şi constant cu România, în toate aspectele societăţii (administraţie, cultură şi artă, învăţământ, arhitectură şi urbanism, transporturi şi turism, presă, industrie, siguranţa şi protecţia populaţiei etc.). În 1860, spre exemplu, se înfiinţează o fabrică de săpun şi lumânări, aparţinând lui Adolf Keller; sunt atestaţi 585 de patentari şi meseriaşi; îşi începe cursurile Şcoala de Fete; în timp ce în capătul străzii Pescarilor (azi, Sf. Vineri) se ţinea oborul săptămânal (începând de aici erau livezi de fâneţe, păşuni naturale şi terenuri cu legume cultivate de sârbi şi bulgari cu scopul aprovizionării popoluţiei oraşului). Tot în 1860, cunoaştem că în Piteşti locuiau, alături de românii majoritari, bulgari, sârbi, germani, unguri, ţigani, evrei şi armeni. La 4 februarie 1863, Piteştii primesc vizita Elenei Cuza, soţia domnitorului român, pe care o primesc cu arcuri de triumf făcute din frunze de stejar şi cu un concert din muzică românească. În 1865, numărul locuitorilor oraşului păstra ritmul lent de creştere al

ultimelor decenii, fiind de 7259 de locuitori (spre finalul secolului, numărul se va dubla, în 1894 fiind de 13730 de locuitori). La 9 mai 1866, viitorul principe şi rege al României, Carol I, ajunge în Piteşti unde este întâmpinat de administraţia oraşului în frunte cu generalul Nicolae Golescu, membru al locotenenţei domneşti şi Ion Ghica, preşedintele Consiliului de miniştri. Tot în 1866 este înfiinţată prima fabrică de bere din oraş, pe strada Trivale. Statisticile ne arată că în noiembrie 1867, în Piteşti existau 18 hanuri şi 6 cafenele. În 1872, îşi începe producţia prima tipografie a oraşului: „Gheorghe Popescu". Războiul de independenţă al României din perioada 1877-1878 a beneficiat de implicarea activă a piteştenilor: mulţi dintre ei au luptat pe front, alţii au contribuit la efortul logistic al armatei române. Populaţia donează pâine, cai şi îşi oferă bijuteriile pentru a fi vândute şi banii folosiţi pentru aprovizionarea armatei. Pe durata războiului, în afară de cuptoarele de pâine ridicate special, Piteştii au fost oraşul care a primit şi un număr mare dintre răniţi. În noiembrie 1877, primarul oraşului anunţă populaţia că au fost cucerite redutele inamicului de la Rahova şi Plevna. Câţiva mii de prizonieri turci sunt aduşi în decembrie în Piteşti. La începutul anului 1878, principele Carol I conferă ordinului „Steaua României" medicilor piteşteni Radu Ionescu şi Ion Meculescu. În ianuarie 1878,

Gara Pitești după bombardament.

Crucea Roşie engleză oferă donaţii spitalelor temporare din Piteşti. Pe 9 şi 10 mai 1878, principele Carol I vine la Piteşti unde este aclamat de populaţie şi unde primeşte vizita reprezentantului Principelui Milan al Serbiei care îi conferă ordinul „Taskova". În 1880 este înfiinţată Biblioteca judeţeană din iniţiativa piteştencei Paraschiva Ştefu. Anul 1898 prilejuieşte o mare sărbătoare locală în cinstea împlinirii a 50 de ani de la revoluţia română de la 1848. Populaţia a fost prezentă la slujba religioasă de la biserica „Sf. Gheorghe" şi a mărşăluit apoi în sunetele muzicii militare, purtând drapelele oraşului pe mai multe dintre străzile principale ale acestuia. Între anii 1898-1899, este construit pe locul fostului schit Buliga, palatul administrativ, iar în 1900 parcul Trivale. În 1905, datele statistice arată că în Piteşti existau 427 bazaruri, ateliere şi prăvălii, 56 de cârciumi, 5 berării, 20 de hanuri, 2 mori de aburi, 2 fabrici de săpun, 8 tăbăcării, 6 fabrici de lumânări, 1 fabrică de bere, 1 de apă gazoasă, 2 de frânghii, 1 de dimii, 10 de pâine, 2 de bragă, 2 de mezeluri, 2 de franzele, 1 de rachiu şi 7 simigerii. În martie 1907, oraşul este şi el cuprins de agitaţie ca urmare a revoltelor ţărăneşti. Un an mai târziu, la iniţiativa piteşteanului Dimitrie Dima, este înfiinţată Societatea română „Beton şi fier". În 1910 începe să funcţioneze cinematograful din localul „Cafe Concert" de sub Hotelul „Dacia".

În 1915 este ridicat noul pod peste Argeş, sub coordonarea arhitectului Dimitrie Dima. Începând cu 1916, odată cu intrarea României în primul război mondial, Piteştii nu pot evita efectele luptelor armate. Oraşul este bombardat de aeroplanele nemţeşti, iar în noiembrie este predat trupelor germane pentru a nu fi distrus; atunci, armata, administraţia şi o parte a populaţiei evacuează Piteştii. În dimineaţa zilei de 16 noiembrie, armata Germaniei ocupă oraşul şi arde arhiva primăriei. O lună mai târziu, piteşteanul Nicolae Mărcoiu este arestat pentru că a refuzat să primească numirea în funcţia de primar al unui oraş ocupat. În martie 1918, sub ocupaţie germană, la biserica „Sf. Gheorghe", la iniţiativa profesorului Nicolae Apostolescu se oficiază un tedeum în cinstea alipirii Basarabiei. Anii 1919 şi 1920 sunt ani de refacere în urmare războiului şi a ocupaţiei străine. Rând pe rând, sub efectele entuziasmului prilejuit de marea unire, toate sectoarele sociale ale oraşului îşi reiau activitatea şi ritmul de dezvoltare este în creştere. La sfârşitul anului 1925, Piteştii numărau 19819 locuitori. În 24 iulie 1927, trenul mortuar, în drum spre Curtea de Argeş, având trupul neînsufleţit al regelui Ferdinand, este aşteptat la gară de

populaţia oraşului. Câteva luni mai târziu, la 27 noiembrie al aceluiaşi an, la Florica, este înmormântat marele om politic piteştean Ion I.C. Brătianu. În 1929, în data de 18 martie, rulează la cinematograful „Aquila” filmul românesc „Iancu Jianu”. În data de 18 august 1933, autorităţile oraşului, împreună cu un grup de cetăţeni, salută trecerea prin Piteşti, în drum spre Curtea de Argeş a 70 dintre delegaţii Congresului Micii Antante. La 24 iulie 1938, trenul mortuar cu rămăşiţele Reginei Maria, ajunge la gara din Piteşti, în drum spre Curtea de Argeş. Autorităţile locale şi cetăţeni ai oraşului au pus doliu în clădirea gării şi au aprins becurile pe durata staţionării trenului. A predominat culoarea violet. Izbucnirea războiul mondial şi prezenţa armatei germane în Romania produc noi probleme sociale la care se adaugă teribilul cutremur din noiembrie 1940. La conducerea statului român este numit generalul Ion Antonescu, născut la Piteşti. În plin război mondial, slujba religioasă de bobotează din 6 ianuarie 1944 uneşte din nou populaţia Piteştilor în faţa vremurilor dificile. În 6 mai 1944, Piteştii sunt bombardaţi de aviaţia americană. Cele peste 280 de bombe, aruncate în zonele cu populaţie, au avut un efect devastator. Au fost distruse zeci de clădiri, publice şi private şi, mai ales, ucise 191 de persoane şi rănite alte 119. În septembrie 1944, în concordanţă cu noile realităţi politice (la 23 august 1944, România părăsise alianţa cu Germania), rulează la Piteşti primul film rusesc. În perioada 1945-1949, în Piteşti, la fel ca în toată ţară, au loc schimbările sociale care vor impune României un regim politic comunist, supus în întregime autorităţii Rusiei şi lui Stalin (statul nostru se afla sub ocupaţie militară). În 9 august 1946, mai mulţi activişti P.N.Ţ. sunt atacaţi şi ucişi la cinematograful „Aquila” şi la restaurantul „Calul Bălan”.

În perioada 1949-1952 se desfăşura înfiorătoare „reeducare” de la Închisoarea Piteşti, o pagină neagră a istoriei noastre. În 1951, se înfiinţează Arhivele Statului, filiala Argeş şi spitalul TBC. Pe 2 august este dat în folosinţă stadionul de fotbal din „Ştrand” pe care echipa de fotbal Dinamo Piteşti (înfiinţată pe 6 august 1953, din 1968 se va numi F.C. Argeş) îl va folosi până la 1 mai 1964, când se va muta pe stadionul „1 Mai”. În ianuarie 1961 sunt aduşi la închisoarea din Piteşti, două sute de ţărani din comuna dâmboviţeană Vişina care au refuzat să se alăture cooperativei agricole. În martie 1965, Piteştii numărau 60.113 locuitori. În 1966, oraşul primeşte vizita premierului chinez Zhou Enlai, în

Biserica Sf. Nicolae, parţial distrusă la bombardamentele din 6 mai 1944, a fost refăcută ulterior

1967 pe cea a preşedintelui bulgar Jivkov şi în 1968 pe cea a preşedintelui Franţei, generalul de Gaulle. În 1967 este construită Autogara Sud şi Grădina Zoologică unde sunt aduşi zimbrii din rezervaţia Haţeg. La 17 februarie 1968, oraşul Piteşti devine municipiu. În 1971, Piteştii se înfrăţesc cu oraşul sârbesc Kragujevac, iar în 1972 cu oraşul italina Caserta. Tot în 1972 este deschis magazinul „Trivale", este dată în folosinţă autostrada Bucureşti-Piteşti, iar echipa de fotbal F.C.Argeş câştigă campionatul naţional. În 4 martie 1977, Piteştii sunt afectaţi de un cutremur cu o intensitate de 7,3 pe scara Richter. La recensământul din acelaşi an, oraşul avea o populaţie de 123735 de locuitori. În mai 1978, are loc prima ediţie a „Simfoniei Lalelelor". În 1979, F.C. Argeş câştigă din nou titlul naţional la fotbal, iar Piteştii sunt gazda celei de a treia ediţia a Jocurilor Balcanice aeronautice, împreună cu oraşele Ploieşti şi Bacău. Finalul regimului comunist din 1989 găsesc Piteştii în dezvoltare, cu o populaţie de 162.395. Revenirea la regimul democratic s-a făcut şi în oraşul argeşean, lent şi cu greutate, la fel ca în întreaga ţară. Sunt organizate alegeri democratice, apar ziare şi televiziuni private, companiile de stat încep să fie privatizate. Noile realităţi politice şi sociale devin din ce în ce mai vizibile în februarie 2005 când, în prezenţa oficialităţilor locale şi a parlamentarului european Emma Nicholson este inaugurat un nou pavilion în cadrul Centrului de Copii „Sf. Andrei", un proiect care a beneficiat de finaţare din partea Uniunii Europene. Între 17 şi 19 noiembrie 2006 a avut loc prima ediţie a Festivalului Naţional de Muzică Lăutărească Veche „Zavaidoc". În 20 iunie 2007, este înfiinţată Filarmonica Piteşti prin iniţiativa Consiliului Local Piteşti. După 1989, Piteşti sunt oraş înfrăţit cu Springfield, S.U.A. (2001); Borlange, Suedia (2001); Muntinlupa, Filipine (2006); Bydgoszcz, Polonia (2007) şi Tynaarlo, Olanda (2008). În 2011, Piteştii semnează acorduri de cooperare cu Ouream (Portugalia), cu trei oraşe greceşti (Nafplio, Salamina, Epidavros) şi cu municipiul Chişinău. Federaţie Europeană a Capitalelor şi Oraşelor Sportului a acordat pentru anul 2013 municipiului Piteşti titlul de oraş al sportului. Cu ocazia zilelor municipiului Piteşti, în mai 2013, a fost inaugurat Parcul „Lunca Argeşului".

Monumentul ridicat în memoria celor care au suferit în închisoarea din Piteşti.

Constituționalismul Marii Uniri. Aspecte politice și juridice

dr. Marius ANDREESCU

I. Ion I.C. Brătianu, personalitatea şi opera

Identificarea unui spaţiu geografic, cum este o localitate, se poate realiza în mai multe feluri: prin coordonate spaţiale, caracteristici demografice, economice, culturale, etc. Spre deosebire, individualitatea în timpul şi spaţiul istoric al unui popor, pe care o poartă cu sine, un sat, un oraş sau o regiune este determinată de personalităţi care s-au născut, au trăit sau au creat în strânsă legătură cu acel loc, care astfel devine din simplă locaţie geografică un spaţiu de permanenţă al culturii şi civilizaţiei. Incontestabil, municipiul Piteşti este un astfel de spaţiu cultural, generator de civilizaţie, ce poate fi individualizat prin marile personalităţi care în decursul timpului şi-au pus amprenta asupra acestor locuri. Vila Florica situată la câţiva km de Piteşti este un reper în spaţiul geografic al municipiului Piteşti încărcat de emblema personalităţii covârşitoare în planul vieţii politice, sociale şi culturale a familiei Brătienilor.

Ion I.C. Brătianu

Ion I.C. Brătianu este fără îndoială personalitatea cea mai pregnantă din această prestigioasă familie piteşteană, considerat a fi „conducătorul din umbră" al României interbelice şi care prin activitatea sa prestigioasă a contribuit din plin la crearea şi dezvoltarea statului român modern a cărei existenţă să fie marcată definitiv de constituţionalismul democratic. Orice evocare a personalităţii marelui om politic nu este îndeajuns de pertinentă pentru a sublinia imensa sa contribuţie în planul vieţii politice, sociale şi culturale. Contele de Saint-Aulaire, ministrul Franţei la Bucureşti îşi exprima aprecierea faţă de liderul liberal: „Excela în a câştiga fără să-şi facă duşmani. Viitorul apropiat mi-a descoperit în el cele mai înalte calităţi care îl fac unul din marii oameni de stat ai generaţiei sale, mult mai mare decât cei „trei mari": Wilson, Lloyd George, Clemenceau. Nimic mai natural: la ţări mici, oameni mari".

Ionel Brătianu, aşa cum obişnuiau să-l numească apropiaţii, era fiul cel mare al fostului prim-ministru şi fondator al Partidului Naţional Liberal, Ion C. Brătianu şi al oltencei Pia Pleşoianu. S-a născut la 20 august 1864 la vila Florica, judeţul Argeş. Ca formare profesională era inginer, însă pasionat de istorie şi cultură. Spirit al omului de stat cu simţul datoriei faţă de ţară, politica era în opinia sa o artă şi un fenomen complex. Afirmaţia sa este valabilă şi astăzi: „Cei mai mulţi îşi închipuie că politica e un fel de distracţie, cu foloase şi onoruri. Politica e ceva grav, grav de tot. Ai în mâna ta viaţa şi viitorul ţării tale."

Fiind conştient de faptul că avea datoria de a continua opera politică a familiei sale, în anul 1895 debutează în viaţa politică a ţării, fiind ales parlamentar de Gorj. Preia pe rând, funcţiile de ministru al Lucrărilor Publice, interimar la Ministerul de Externe şi Ministru de Interne. Concepţia sa modernă asupra viitorului României îl propulsează ca lider al grupurilor tinerilor liberali, pentru ca la 11 ianuarie 1909, Congresul partidului să-l desemneze Preşedinte al Partidului Naţional Liberal.

Pe fondul unei instabilităţi a vieţii politice româneşti din perioada interbelică, guvernările liberale, în fruntea cărora s-a aflat Ion I.C. Brătianu s-au evidenţiat în mod deosebit prin durata lor. În total, Partidul Naţional Liberal a guvernat ţara timp de 6 decenii. Perioada de guvernare a fost marcată de reformele îndrăzneţe iniţiate şi susţinute de Ion I.C.Brătianu: reforma agrară, legea electorală, modernizarea economiei şi iniţierea doctrinei liberale *„prin noi înşine”*, dezvoltarea politicii externe prin alinierea ţării la noile realităţi impuse prin deznodământul primului Război Mondial şi nu în ultimul rând, elaborarea proiectului unei noi Constituţii, care de altfel a şi devenit Legea fundamentală a ţării.

Ilustrul om politic s-a confruntat însă şi cu puternice crize politice, cu deosebire criza dinastică generată de o nouă renunţare a principelui Carol al II-lea la prerogativele sale de moştenitor al coroanei. Cu toate vicisitudinile epocii, Ion I.C. Brătianu a reuşit să depăşească momentele de criză şi să menţină stabilitatea politică a ţării, fapt bine evidenţiat de Nicolae Iorga, care referindu-se la acele momente istorice afirma: „Acum nu mai erau doi stăpâni ai României, ci unul singur: Ion Brătianu. Dinastia de Argeş biruise cu totul pe cea de Sigmaringen. Ion I.C. Brătianu rămânea stăpânul, singurul şi absolutul stăpân al unei ţări care avea nesfârşită răbdare.”

II. Ion I. C. Brătianu, promotor al Marii Uniri

Ionel Brătianu, după moartea tatălui său survenită la 4 mai 1891, se simte îndatorat să continue opera politică a părintelui său, astfel că în 1895 candidează pentru Parlament şi este ales deputat de Gorj. Pe 31 martie 1897, Brătianu este numit ministru al Lucrărilor Publice. În această calitate a acordat o atenţie specială construcţiei de căi ferate încurajând proiectele ilustrului inginer Anghel Saligny. Amintim faptul că în noiembrie 1897, ministrul participă la inaugurarea căii ferate Piteşti – Curtea de Argeş. Tot în calitatea pe care o are se cupă de buna desfăşurare a lucrărilor de amenajare a Portului Constanţa.

La data de 14 februarie 1901, odată cu numirea unui nou cabinet liberal, Ion I.C. Brătianu primeşte portofoliul Ministerului Lucrărilor Publice, iar în urma remanierii guvernamentale din 9 ianuarie 1902, primeşte şi interimatul Ministerului de Externe, al cărui titular va deveni pe 18 iulie. Activitatea diplomatică pe care o depune în această perioadă este remarcabilă. Ionel Brătianu s-a ocupat îndeaproape de situaţia românilor din Imperiul Otoman şi Austro-Ungar, acordând o atenţie specială românilor din Transilvania, pe care îi sprijinea moral şi politic. Ministrul de Externe intervenea adesea la Viena şi Budapesta pentru a ameliora situaţia românilor. În anul 1905, Ionel şi fratele său Vintilă Brătianu au participat la inaugurarea Palatului ASTRA din Sibiu. Mai târziu, a efectuat vizite în oraşele din Transilvania, întâlnindu-se cu unii dintre foştii colaboratori ai lui Avram Iancu.

În toată activitatea sa politică, Ion I.C. Brătianu a fost un promotor al reformelor politice şi sociale. Vocea sa devenea una dintre cele mai importante în Partidului Naţional Liberal, iar opinia sa era ascultată şi luată în considerare chiar dacă nu riposta faţă de opiniile bătrânilor din partid, care se opuneau reformelor. Brătianu sublinia în discursurile sale din această perioadă însemnătatea decisivă a reformei agrare pentru România, a dezvoltării economice şi milita pentru introducerea votului universal.

Personalitatea politică a acestuia se impune din ce în ce mai mult, aşa încât la 1 ianuarie 1909 Congresul partidului l-a desemnat în funcţia de preşedinte al Partidului Naţional Liberal, cu mult entuziasm, căci reprezenta „tot ceea ce avea mai bun partidul şi ţara”. Încă de la discursul inaugural, noul preşedinte stabilea două principii fundamentale pentru viitoarea activitate: „libertatea de discuţie” şi „disciplina în acţiune”.

O altă etapă importantă a activităţii politice a ilustrului liberal începe la sfârşitul celui de al doilea război balcanic (28 iulie 1913). Climatul politic devenea propice aplicării reformelor. Într-o scrisoare adresată lui Carol I în august 1913, Brătianu cerea urgent trecerea la aplicarea reformelor pe care le gândise şi în care credea. Regele se arată reticent, temându-se că aceste reforme să nu stârnească lupte violente pe scena politică. După o guvernare conservatoare, Ion I.C. Brătianu este chemat pentru a doua oară, la 4 ianuarie 1914, să formeze Consiliul de Miniştri. După câştigarea alegerilor parlamentare, preşedintele Partidului Naţional Liberal expune, la 21 februarie 1914, problema revizuirii Constituţiei.

Declanşarea Primului Război Mondial a impus amânarea promovării reformelor economice şi sociale scontate. Trebuie amintit contextul din care ţara noastră a trebuit să se poziţioneze în acest conflict. România avea la acel moment un tratat militar cu Tripla Alianţă, încheiat încă din 1883 de tatăl actualului Prim-ministru. Tratatul fusese ţinut secret deoarece un pact cu Austro-Ungaria era

extrem de nepopular în rândul opiniei publice. Pe 27 septembrie 1914, Regele Carol I se stingea din viaţă, ceea ce însemna pentru România libertatea de a merge la război împotriva Austro-Ungariei. În noul context, primul ministru a devenit figura centrală a vieţii politice, deciziile sale influenţând destinul istoric al României. Pentru acest lucru îşi va atrage renumele de „rege neîncoronat" al ţării.

În perioada neutralităţii (1914-1916), întreaga coordonare a politicii externe româneşti este preluată de primul ministru, care lucra cu mare precauţie, orientându-se spre încheierea unor acorduri diplomatice care să constituie garanţii pentru statul român. Un asemenea succes diplomatic îl constituie şi tratatul încheiat cu Rusia la data de 18 septembrie 1914. Prin acest acord, Rusia se angaja să garanteze şi să apere integritatea teritorială a României şi să recunoască drepturile acesteia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români, în schimbul „neutralităţii binevoitoare" a ţării noastre. Tot în această perioadă guvernul încheie şi un acord cu Italia, prin care cele două ţări au convenit să se informeze reciproc în legătură cu orice schimbări preconizate în politica lor.

Opinia publică sprijinea noua orientare politică a ţării, astfel că Ion I C. Brătianu va trece la dotarea armatei. Primul ministru a dat dovadă de multă fermitate şi abilitate diplomatică, stăruind pentru încheierea unor convenţii politico-militare, care să stipuleze limpede, condiţiile în care România va intra în război şi obiectivele urmărite de el. Astfel, după lungi tratative, pe data de 4 august 1916 au fost semnate tratatele de colaborare cu membrii Antantei.

Semnificativ pentru a puncta activitatea politică a preşedintelui liberal este şi bătălia diplomatică coordonată de acesta de la Conferinţa de Pace de la Paris. Principala preocupare pe plan extern a Prim-ministrului român era recunoaşterea prin tratat a unirii celor trei provincii cu România. În ziua de 18 ianuarie 1919 lucrările Conferinţei de Pace de la Paris, care trebuia să reglementeze problemele internaţionale de război, i-au creat o mare deziluzie lui Ionel Brătianu. Prin decizia marilor puteri învingătoare, România a fost trecută în rândul statelor cu interese limitate, putând să participe la dezbateri numai când era invitată, deşi potrivit Convenţiei din 4 august 1916 se bucura de aceleaşi drepturi egale. Astfel, marile puteri au pregătit Tratatul de Pace cu Germania fără a permite delegaţiei române să-şi exprime punctul de vedere, deşi ţara noastră a avut foarte mult de suferit din pricina luptelor cu germanii.

Un fapt similar s-a întâmplat şi în ceea ce priveşte Tratatul de Pace cu Austria. În aceste condiţii, în mai 1919 Ionel Brătianu a luat iniţiativa unei note verbale colective adresate lui Georges Clemenceau, prin care cerea ca proiectele tratatelor să le fie comunicate din timp, pentru a le putea analiza. Cu toate acestea, Guvernului român i s-a înaintat numai un rezumat al tratatelor preconizate a fi încheiate. Într-un discurs rostit la şedinţa plenară a statelor aliate asupra proiectului de tratat şi într-un memoriu adresat Consiliului, Ion I.C. Brătianu afirma că România este hotărâtă să asigure drepturile minorităţilor, dar ea nu poate să primească un regim special, la care nu erau constrânse toate statele suverane. La 10 septembrie 1919, România a fost pusă în faţa faptului împlinit, căci marile puteri au semnat la Saint-Germain Tratatul de Pace cu Austria. În urma notelor ultimative ce i s-au adresat de a semna fără obiecţii tratatul, Ion Brătianu şi-a dat demisia, la 12 septembrie 1919, din fruntea Consiliului de Miniştri, deoarece nu a dorit să semneze acest tratat.

III. Documente constituţionale ale Marii Uniri

Declaraţiile de unire ale provinciilor româneşti Transilvania, Basarabia şi Bucovina fac parte din ceea ce s-ar putea numi „blocul de constituţionalitate" al Marii Uniri. Aceste declaraţii nu au fost expres abrogate niciodată şi în opinia noastră sunt încă viabile din punct de vedere juridic. Remarcăm contribuţia politică decisivă la redactarea şi adoptarea lor a marilor oameni politici şi de stat Ion I.C. Brătianu şi Alexandru Marghiloman care au deţinut succesiv funcţia de prim-ministru în perioada respectivă. Ne vom referi pe scurt la adoptarea şi conţinutul acestor documente constituţionale.

În 26 martie/8 aprilie 1918, premierul Marghiloman s-a deplasat la Chișinău, însoțit de generalul Constantin Hârjeu, ministru de război, și de alți demnitari, unde a fost primit cu onoruri de autorități. Până la ședința din 27 martie 2018 a Sfatului Țării, comitetele ținuturilor din Bălți, Soroca și Orhei au fost consultate în privința Unirii cu Regatul României. Astfel, la 13/26 martie 1918 „Adunarea Generală a zemstvei din districtul Soroca" a votat în unanimitate unirea Basarabiei. În favoarea unirii cu România s-a pronunțat și Adunarea Generală din 25 martie a Zemstvei județului Orhei, prezidată de Bejbeuc-Melicov, reprezentantul etniei armene din Sfatul Țării. La ședința solemnă a Sfatului Țării din 26 martie a fost

prezent și Marghiloman care a rostit un discurs în care a reliefat necesitatea unirii. Totodată, Alexandru Marghiloman a subliniat dorința guvernului român de a respecta drepturile și libertățile câștigate, urmând ca Sfatul Țării să se ocupe de „rezolvarea chestiunii agrare potrivit cu vrerile poporului." După discurs, Marghiloman a părăsit sala, lăsând Sfatul Țării să delibereze asupra propunerilor guvernului român. În numele Blocului Moldovenesc, deputatul Ion Buzdugan a dat citire, în limba română, declarației prin care se propunea unirea, documentul fiind citit și în rusește de deputatul Vasile Cijevski.

Pe 27 martie *Sfatul Țării* a votat prin vot nominal deschis în favoarea Unirii cu România, **declarația Sfatului Țării** menționând că: "Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna SE UNEȘTE CU MAMA SA, ROMÂNIA". Declarația de unire se încheia cu cuvintele: „Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururea și totdeauna!". În numele Sfatului Țării, Declarația Unirii a fost semnată de Ion Inculeţ președinte, Pan. Halippa vicepreședinte și Ion Buzdugan secretarul Sfatului Țării.

Principalele reglementări constituţionale sunt următoarele: *Sfatul Țării* urma să ducă la bun sfârșit o reformă agrară, care trebuia să fie acceptată fără obiecțiuni de guvernul român; Basarabia avea să rămână autonomă, având să aibă propriul său organ legislativ, *Sfatul Țării*, ales prin vot democratic; *Sfatul Țării* avea să voteze bugetul local, urma să controleze consiliile zemstvelor și orașelor și avea să numească funcționarii administrației locale; Legile locale și forma de administrare puteau fi schimbate numai cu acordul reprezentanților locali; Drepturile minorităților urmau să fie garantate prin lege și respectate în statul român; doi reprezentanți ai Basarabiei aveau să facă parte din guvernul central român; Basarabia urma să trimită în Parlamentul României un număr de deputați proporțional cu populația regiunii; Toate alegerile aveau să fie organizate pe baze democratice, urmând să se bazeze pe votul direct, egal, secret și universal; Noua Constituție urma să garanteze libertatea cuvântului și a religiei; Urma să fie proclamată o amnistie pentru toate persoanele care comiseseră infracțiuni politice în timpul revoluției. Remarcăm actualitatea acestor prevederi pentru orice stat modern democratic.

Din cei 135 de deputați prezenți, 86 au votat în favoarea Unirii, 3 au votat împotrivă, iar 36 s-au abținut, în special în rândurile deputaților germani, bulgari și ucraineni, 13 deputați fiind absenți. La voturile deputaților Blocului Moldovenesc s-au adăugat cinci membri ai Fracțiunii Țărănești, în frunte cu V. Bârcă, și reprezentantul comunității poloneze, deputatul Felix Dudkevici. Citirea rezultatului a fost însoțită de aplauze furtunoase și strigăte entuziaste „Trăiască Unirea cu România!" După votare și citirea rezultatului au fost invitați în clădire prim-ministrul Alexandru Marghiloman și suita sa, cărora li s-a comunicat hotărârea adoptată. Prim-ministrul a luat cuvântul și a declarat că „în numele poporului român și al regelui său, Majestatea sa Ferdinand I, iau act de hotărârea Sfatului Țării și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru întotdeauna, cu România una și nedivizibilă." La 30 martie/12 aprilie 1918, după întoarcerea premierului român la Iași, s-a sărbătorit Unirea Basarabiei cu România. Decretul regal de promulgare a actului Unirii Basarabiei cu România a fost datat 9/22 aprilie 1918.

La 15/28 noiembrie, Consiliul Național Român convoacă Congresul General al Bucovinei care s-a ținut în Sala Sinodală (sala de marmură) a Palatului Mitropolitan din Cernăuți sub președinția lui Iancu Flondor, după salutul de rigoare al lui Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național. Congresul a votat în unanimitate, cu sprijinul majorității reprezentanților germani și polonezi **unirea cu România.** Iată preambulul acestui important document constituţional: *„După sforțări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când în urma loviturilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s-a zguduit din temeliile ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul la libera hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdile dezrobirii noastre. De aceea, noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a Țării și fiind învestit singur cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare, până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României."*

Congresul a trimis o telegramă omagială regelui Ferdinand, care este numit „Rege și Domn Liberator și Purtător de grijă al Bucovinei", rugându-l să primească sub sceptrul ocrotitor al Majestății sale,

Bucovina eliberată. Iancu Flondor a plecat, apoi, la Iași, în fruntea unei delegații de 15 bucovineni, pentru a duce mesajul Unirii Bucovinei autorităților române. Regele Ferdinand a sancționat actul unirii prin decretul nr. 3744 din 18/31 decembrie 1918, publicat în "Monitorul Oficial" nr. 217 din 19 decembrie 1918. Semnatarii actului au fost Regele Ferdinand I și Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Prin Decretul-lege nr.3746 din 18-31 decembrie 1918, în funcțiile de miniștri secretari de stat fără portofoliu în guvernul central au fost numiți Iancu Flondor cu reședința la Cernăuți și Ion Nistor cu sediul la București.

Adunarea de la Alba Iulia s-a ținut într-o atmosferă de sărbătoare. Au venit 1228 de delegați oficiali, reprezentând toate cele 130 de cercuri electorale din cele 27 comitate românești, apoi episcopii, delegații consilierilor, ai societăților culturale românești, ai școlilor medii și institutelor pedagogice, ai reuniunilor de meseriași, ai Partidului Social-Democrat Român, ai organizațiilor militare și ai tinerimii universitare. Toate păturile sociale, toate interesele și toate ramurile de activitate românească erau reprezentate. În acest timp- în 1 decembrie 1918- în sala "Cazinei" militare (clubului militar) din Alba Iulia, cei 1228 delegați țin adunarea. Ca președinte al Marii Adunări Naționale a fost ales Gheorghe Pop de Băsești Delegații la adunare au fost aleși pe baza votului universal și au primit mandate (*credențiale*) ce prevedeau ca adunarea de la Alba Iulia să decidă unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Regatul României. Au participat și delegații Bucovinei și Basarabiei, care au ținut să aducă salutul țărilor surori, intrate mai dinainte în marea familie a statului român.

În mijlocul aprobărilor unanime și a unui entuziasm fără margini, Ștefan Cicio Pop, președintele Consiliului Național Român Central, arată împrejurările care au adus ziua de astăzi, Vasile Goldiș expune trecutul românilor de pretutindeni și argumentează necesitatea istorică a Unirii, iar Iuliu Maniu explică împrejurările în care se înfăptuiește aceasta. Socialistul Jumanca aduce adeziunea la Unire a muncitorimii române. **Rezoluția Unirii** e citită de episcopul greco-catolic Iuliu Hossu: *„Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre."*

Textul Rezoluției cuprinde programul de aplicație: autonomia provizorie a teritoriilor până la întrunirea Constituantei, deplină libertate națională pentru popoarele conlocuitoare, deplina libertate confesională pentru minoritățile din Transilvania, înfăptuirea unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice, reforma agrară radicală, legislație de ocrotire a muncitorimii industriale. Adunarea națională dorește ca Congresul de pace să asigure dreptatea și libertatea atât pentru națiunile mari, cât și pentru cele mici și să elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale. Ea salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul monarhiei austro-ungare, pe națiunile eliberate cehoslovacă, austro-germană, sârbă, polonă și ruteană, se închină cu smerenie înaintea acelor bravi români care și-au vărsat sângele în acest război pentru libertatea și unitatea națiunii române, și în sfârșit exprimă mulțumirea și admirația sa tuturor puterilor aliate care, prin luptele purtate împotriva dușmanului au scăpat civilizația din ghearele barbariei.

La ora 12 din ziua de 1 decembrie, prin votarea unanimă a rezoluției, Unirea Transilvaniei cu România era săvârșită. Rezultatul votului asupra rezoluției a fost anunțat de Gheorghe Pop de Băsești: *"Adunarea Națională a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene a primit rezoluțiunea prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel unirea acestei provincii românești cu țara mamă este pentru toate veacurile decisă."* Pentru coordonarea problemelor s-au constituit Marele Sfat Național, ca organ legislativ și Consiliul Dirigent, ca instrument executiv. Președinte al acestui organism a fost ales Iuliu Maniu. Până în toamna anului 1919, sediul Consiliului Dirigent a fost la Sibiu.

IV. Marea guvernare liberală. Constituţia din 1923. Reformele pentru modernizarea statului român

În noile condiţii create după terminarea Primului Război Mondial, adoptarea unei noi Constituţii a devenit una din problemele fundamentale ale statului român. Dar, organizarea constituţională a constituit o problemă deosebit de dificilă, atât pentru instituţia monarhică, cât şi pentru guvernele din această perioadă, datorită multiplelor împrejurări interne, dar mai ales externe. Soluţionarea problemei constituţionale a fost mereu amânată până la venirea liberalilor la putere, la începutul

anului 1922. După lungi dezbateri, noua Constituţie a fost votată la 26 martie 1923 în Adunarea Deputaţilor, iar la 27 martie în Senat şi a fost promulgată de rege şi publicată în „Monitorul Oficial" la 29 martie 1923. În litera sa, noua Constituţie păstra o bună parte din articolele celei din 1866, dar aducea unele prevederi care corespundeau noii realităţi româneşti de după Marea Unire şi după Primul Război Mondial. Legea fundamentală românească era una dintre cele mai avansate din Europa acelor vremuri fiind considerată o operă liberală.

Nu dorim să ne referim la conţinutul acestei Constituţii, însă, trebuie să subliniem în contextul acestui studiu contribuţia decisivă pe care Ion I.C. Brătianu a avut-o la fundamentarea principiilor şi reglementărilor ce se regăseau în legea fundamentală a statului. Programul Partidului Naţional Liberal al cărui principal autor a fost Ionel Brătianu şi care a stat la baza elaborării Constituţiei din 1923, sublinia cu pregnanţă faptul că procesul de consolidare internă a ţării va fi întemeiat pe „ideea naţională", pe democratizarea tot mai desăvârşită a ţării, pe ordine, pe progres şi pe înfrăţire socială. Programul înscria la loc de frunte, principiul potrivit căruia „*naţionalităţile trebuie să se bucure în statul român de cele mai întinse drepturi, fără deosebire de rasă sau religie pentru ca astfel să se poată dezvolta în cadrul organizării noastre sociale în deplină linişte, egalitate şi mulţumire*". Partea din program, consacrată democratizării ţării includea reformele care reclamau o cât mai grabnică înfăptuire, printre care: necesitatea organizării sindicatelor profesionale, reglementarea dreptului la grevă, contractul colectiv şi protecţia muncii minorilor şi a femeilor. Politica economică a Partidului Liberal prevedea dezvoltarea ţării prin „muncă, iniţiativă şi capitaluri româneşti". Această concepţie nu excludea colaborarea şi participarea capitalurilor străine, ci urmărea împiedicarea subordonării economiei române faţă de economia unui alt stat. În domeniul cultural programul includea „încurajarea progreselor culturale" iar în cel administrativ o „unificare grabnică", fără însă a fi confundată această acţiune cu centralizarea. Insistând asupra necesităţii ca în alcătuirea Constituţiei să se ţină seama de conţinutul tuturor acestor principii, manifestul Partidului Naţional Liberal adresat alegătorilor din România Mare şi publicat cu prilejul alegerilor din 1920, făcea apel la crezul partidului de a asigura propăşirea statului român sub regim constituţional, monarhic şi democratic şi având un caracter unitar naţional atât în viaţa sa politică cât şi în cea culturală şi economică.

În conformitate cu acest program politic liberal elaborat sub conducerea lui Ion I.C. Brătianu, Constituţia din 1923 este o expresie a raportului real de forţe politice din perioada respectivă şi a reprezentat aşezământul juridic şi politic principal pe baza căruia au funcţionat instituţiile fundamentale ale României întregite, conferind statului român forma de guvernământ monarhică, dar întemeiată pe regimul democratic, parlamentar – constituţional. Sub imperiul acestei legi fundamentale principiile reprezentativităţii, separaţiei puterilor, legalităţii şi legitimităţii legilor, ca şi cele privind sistemul electiv şi al regimului proprietăţii au fost mult mai pregnant reliefate comparativ cu cele cuprinse în Constituţia din 1866. Se poate afirma fără îndoială că Legea fundamentală din 1923 a constituit, în perioada când a fost în vigoare un factor de progres în democratizarea societăţii româneşti.

În timpul marii guvernări liberale interbelice reformele democratice nu s-au limitat numai la Constituţia din 1923. Cele mai multe măsuri din guvernarea Brătianu au vizat alinierea ţării la noile realităţi postbelice. După adoptarea Constituţiei, la iniţiativa lui Ion I.C. Brătianu, sunt adoptate şi promulgate mai multe acte normative de importanţă vitală pentru ţară, dintre care amintim: legea pentru organizarea armatei (24 iunie 1924), legea pentru învăţământul primar (26 iunie 1924), legea organizării judecătoreşti din 25 iunie 1925, prin care judecătorii deveneau inamovibili, legea pentru înfiinţarea Patriarhiei Române (25 februarie 1925) şi nu în ultimul rând legea pentru unificarea administrativă a tuturor provinciilor adoptată la 14 iunie 1925, care avea la bază „păstrarea caracterului unitar al ţării" şi aplicarea descentralizării administrative. Pe 27 martie 1926 este promulgată legea electorală a „primei majorităţi". Principala modificare se referea la centralizarea rezultatelor, repartiţia mandatelor şi proclamarea aleşilor. Se crea cadrul electoral propice pentru ca partidul majoritar să poată obţine mai multe mandate parlamentare, susţinând astfel guvernul. O altă măsură importantă a fost „legea Mârzescu", care cuprindea măsuri de combatere a unor infracţiuni contra liniştii publice. Acest act legislativ a constituit temeiul juridic al măsurii de scoatere în ilegalitate a Partidului Comunist Român. În perioada de referinţă au fost adoptate şi acte normative importante privind munca şi protecţia socială a muncii: legea repaosului duminical (1925), legea pentru protecţia muncii (1939) şi legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor

(1936). Se cuvine a menţiona şi câteva importante acte normative care au contribuit la modernizarea sistemului judiciar în România: legea din 1925 privind organizarea şi funcţionarea contenciosului administrativ şi actul normativ din 1933 pentru organizarea jurisdicţiei muncii.

Spaţiul nu ne permite să realizăm o analiză amplă a legilor adoptate sub imperiul Constituţiei din 1923, dar, în finalul acestor considerente trebuie să subliniem că Legea fundamentală adoptată în acel moment istoric a avut principala menire de a fi Constituţia unificării, a legării şi sudării economice, teritoriale, politice şi spirituale a României Mari. Ea a deschis o nouă etapă în dezvoltarea ţării pe calea progresului social, a democraţiei, având drept obiectiv desăvârşirea organizării statale şi a vieţii sociale unitare. Pe baza Constituţiei a cărui mentor a fost marele om politic Ion I.C. Brătianu s-a putut realiza, într-un ritm relativ rapid, întreg procesul de unificare legislativă apărut ca o necesitate naţională imperioasă încă din primii ani de după unire. Aşezământul politic şi juridic fundamental din 1923 reprezintă în opinia noastră încununarea operei politice a ilustrului om de stat care a fost şi rămâne Ion I.C. Brătianu.

În încheierea acestor succinte consideraţii redăm aprecierile pe care Ion G. Duca le făcea în memoriile sale şi care, în opinia noastră, evocă geniul politic al lui Ion I.C. Brătianu: *„El nu se hotăra niciodată repede… din primul moment îi apăreau în minte toate repercusiunile probabile şi posibile ale unui act, aşa încât, înainte de a se hotărî să facă acel act, examina, reexamina, contra examina toate urmările lui şi nu trecea de la intenţie la fapt decât după ce contura toate argumentele favorabile şi nefavorabile iar foloasele îi apăreau mai puternice, mai determinate decât neajunsurile. Din profesiunea lui de inginer rămăsese cu obişnuinţa de a nu pune niciodată piciorul pe un teren, înainte de a-l fi sondat şi de a cunoaşte bine soliditatea lui. Dar, odată gestaţiunea terminată, odată hotărârea luată, nu am întâlnit în toată viaţa şi în toată cariera mea politică, om mai neclintit în ducerea până la capăt a hotărârilor”.*

Mari personalități argeșene în procesul Marii Uniri de la 1918

prof. univ. dr. ing. Ilie POPA

Aspirațiile tuturor românilor de unire într-un singur stat au început odată cu apariția și dezvoltarea conștiinței de apartenență la aceeași limbă și la același neam, deși împrăștiați pe întinsul teritoriu al vechii Dacii. Scurta unire înfăptuită de domnitorul Țării Românești, Mihai Viteazul, a celor trei țări românești într-un singur stat înconjurat de trei mari imperii europene, a arătat că această conștiință era deja cristalizată, cel puțin la nivelul unor elite politice, dar extinderea acestei aspirații îndeosebi în rândul intelectualilor și oamenilor politici a avut loc în secolul al XIX-lea odată cu revoluția de la 1848, când idealul unirii tuturor românilor a fost afirmat răspicat și a devenit un scop în sine. Primul pas a fost realizat prin Mica Unire a Moldovei cu Țara Românească din 1859, după care idealul exprimat deschis sau numai simțit al tuturor oamenilor politici, indiferent de culoarea politică, al intelectualilor și chiar al oamenilor de rând, a fost câștigarea independenței de stat și apoi a unirii tuturor românilor într-un singur stat unitar. Ideal realizat în 1918, prin contribuția capitală a unor mari personalități argeșene. Anul acesta, 2018, sărbătorim împlinirea a 100 de ani și, în acțiunile de celebrare a Centenarului Marii Uniri a românilor, prezentăm în cele de urmează, trei mari personalități argeșene cu un rol determinant în realizarea acestui act sacru al românilor.

ION I.C. BRĂTIANU – MARE PERSONALITATE POLITICĂ A SEC. AL XX-LEA (20 august 1864 – 24 noiembrie 1927)

Ion I.C. Brătianu, cunoscut și ca Ionel Brătianu, a fost unul dintre cele mai complexe și proeminente personalități politice românești, marcând benefic și profund istoria țării în prima parte a secolului al XX-lea. A fost liderul celui mai important partid politic, de mai multe ori președinte al Consiliului de Miniștri și un apropiat al regelui Ferdinand I. Se poate spune că viața sa s-a confundat cu cea a Partidului Național Liberal, pe care l-a condus și prin care s-a

realizat ca om politic. Cariera lui politică la nivel parlamentar a început în 1895 când a fost ales deputat de Gorj, ca apoi să domine viața politică românească circa două decenii. Chiar dacă a fost și contestat în epocă de adversari politici, mai ales pentru influența care o exercita asupra regelui Ferdinand, el era unanim apreciat. Iată cum îl caracteriza adversarul său politic, național-țărănistul dr. Nicolae Lupu: „*Tip reprezentativ al rasei, Brătianu întrunea în el toate calitățile primordiale ale poporului român, altoite pe o individualitate rară, nu numai în istoria noastră, dar și în istoria lumii*”.

Regele a fost puternic influențat în deciziile sale de Ionel Brătianu, considerându-l „*zodia bună a României*”, fapt pentru care mai avea și renumele de „rege neîncoronat”. Reformele adoptate pentru consolidarea statului național unitar român, fiind și unul dintre principalii ctitori ai României Mari, ideal secular al poporului român, au făcut ca adesea să fie numit de istorici ca cel mai mare om politic și bărbat de stat al României, „o adevărată școală politică”.

S-a născut la 20 august 1864, la conacul Florica din orașul Ștefănești de astăzi, situat la circa 4 km de orașul Pitești, reședința judeţului Argeş. Era fiul cel mare al lui Ion C. Brătianu, născut în orașul Pitești, fondator al Partidului Naţional Liberal, fost prim-ministru cu merite deosebite în realizarea unirii Moldovei cu Țara Românească din 1859 și a independenței României de la 1878, mama sa fiind Pia Pleşoianu din Oltenia.

Ion C. Brătianu

Primele 4 clase primare le-a făcut împreună cu frații și sora sa Sabina la conacul Florica, cu profesori particulari din Pitești și o institutoare din Elveția[1]. Urmează apoi cursurile Colegiului „Sfântul Sava” din pe care îl absolvă în 1882. După aceea urmează un stagiu de șase luni în serviciul militar, primind la final gradul de sublocotenent și, din toamna anului 1883, se stabilește la Paris pentru a-și definitiva studiile superioare. Aici, frecventează Școala preparatorie „Saint-Barbe”, Școala Politehnică, apoi Școala de poduri și șosele, obținând diploma de inginer în 1889.

În același an revine în țară și începe să profeseze ca inginer specialist clasa a III-a, sub direcțiunea lui Anghel Saligny[2], la construcția căii ferate Iași – Pașcani, iar timpul liber și-l petrece la conacul de la Florica. Locuiește în pe strada Biserica Amzei unde își avea biroul de lucru, Brătianu fiind cunoscut ca o persoană foarte comodă, preferând să gestioneze de acasă administrarea țării. Era pasionat de istorie, deținând una dintre cele mai mari și valoroase biblioteci din țară. Citea foarte mult, considerând politica a fi o artă, având o concepție superioară privitor la datoria omului de stat: *„Cei mai mulți își închipuie că politica e un fel de distracție, cu foloase și onoruri. Politica e ceva grav, grav de tot. Ai în mâna ta viața și viitorul țării tale[3].”*

Trebuie precizat că tatăl său, Ion C. Brătianu, ”*Era de părere ca fiii săi să nu debuteze prin politică, ci să lucreze ca ingineri, să-și arate capacitatea profesională, să câștige stima șefilor lor, să-și cunoască țara și oamenii din jur, să înceapă viața publică numai după ce își vor fi făcut o reputație de oameni capabili și muncitori. Se temea și de o prea repede ascensiune în rândurile Partidului Liberal, mai ales de o pierdere a puterii de lucru pe care căutase prin toate mijloacele să le dea[4].”*

În perioada când s-a ocupat de construcția căii ferate Iași – Pașcani, a fost invitat să locuiască în palatul de la Ruginoasa unde tânărul liberal a avut o idilă cu Maria Moruzi-Cuza, căsătorită în 1889 cu Alexandru Cuza, fiul domnitorului , care murise la doar șase luni de la căsătorie și palatul rămăsese moștenire soției. Pentru a-și oficializa relația, cei doi se cunună în 1897, dar se despart la scurt timp după aceea. Din scurta idilă cu Maria, Ionel Brătianu a avut singurul copil, Gheorghe Ion, pe care l-a recunoscut ca fiu legitim.

După moartea tatălui său, la 4 mai 1891, conducerea Partidului Naţional Liberal este preluată

de unchiul său, Dimitrie C. Brătianu, dar acesta se stinge din viaţă la doar un an mai târziu. Congresul partidului îl alege ca preşedinte pe Dimitrie Alexandru Sturdza. Dar Ionel Brătianu se simte îndatorat să continue opera politică a părintelui său, se înscrie în Partidul Liberal în 1895, candidează pentru Parlament la Colegiul I și este ales deputat de Gorj. În discursul său de la Tg. Jiu, printre altele, spunea: ”*Mi-am format astfel convingerea, confirmată prin șase ani de observație, că adevăratul rău de care suferim stă (…) în nerespectarea legilor și că reforma politică esențială, aceea care se impune, ca o condiție cardinală a însăși existenței noastre, e respectul legii*.”

Ionel Brătianu își propusese să reformeze partidul sub toate aspectele, fiind hotărât împreună cu alți tineri liberali să contribuie la accelerarea procesului de modernizare a societății românești.

A continuat cu deținerea unor portofolii ministeriale, astfel: ministru al Lucrărilor Publice între 1897 și 1899 și respectiv între 1901 si 1902; ministru de Externe între 1902 și 1904; ministru de Interne între 1907 și 1908. Ca ministru de Interne, el controla administrația de stat și filialele locale ale partidului.

În noiembrie 1897, ministrul participă la inaugurarea căii ferate Pitești - Curtea de Argeș, apoi se ocupă de supravegherea bunei desfășurări a lucrărilor de amenajare a portului Constanța.

În 1899 reușește să-i atragă în rândul PNL pe liderii socialiști din PSDMR (Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România). Brătianu avea întâlniri frecvente cu liderul socialiștilor, Constantin Stere. Socialiștii doreau înfăptuirea reformelor agrară și electorală, iar Brătianu le răspundea că acesta este și crezul său politic. Astfel, între Stere și Brătianu au avut loc ample negocieri pentru trecerea socialiștilor în tabăra liberală și, în cele din urmă, la sfârșitul anului 1899, PSDMR se destramă, Stere primind conducerea filialei PNL Iași.

Pe 14 februarie 1901 are loc numirea unui nou cabinet liberal și Ionel Brătianu primește portofoliul Ministerului Lucrărilor Publice, iar în urma remanierii guvernamentale din 9 ianuarie 1902 primește și interimatul Ministerului de Externe, devenind titular la 18 iulie. Ca ministru de Externe s-a ocupat îndeaproape de situația românilor din Imperiul Otoman și Imperiul Austro-Ungar, acordând o atenție specială românilor din Transilvania, pe care îi sprijină moral și politic, intervenind adesea la Viena și Budapesta pentru a ameliora situația lor. De asemenea, avea întrevederi frecvente cu liderii românilor din provincie. Împreună cu fratele său Vintilă, în 1905, participă la inaugurarea palatului ASTRA din Sibiu și în anii următori face vizite în orașele din Transilvania, întâlnindu-se cu unul dintre foștii căpitani ai lui Avram Iancu ajuns acum la bătrânețe, deprinde tradițiile moților, experiență pe care o va expune într-o viitoare lucrare a sa.

În discursurile sale, Ionel Brătianu prezenta însemnătatea decisivă a chestiunii țărănești pentru țară, dezvoltarea economică, problema capitalului străin, introducerea votului universal, dovedind o concepție modernă de adâncă responsabilitate față de prezentul și viitorul României.

Profitând de izbucnirea răscoalei țărănești în ziua de 8 februarie 1907[5] la Flămânzi, județul Botoșani, Partidul Național Liberal reușește să răstoarne guvernul conservator condus de Gheorghe Grigore Cantacuzino, Ionel Brătianu ridicând tot mai insistent problema țărănimii în discursurile sale în care pleda pentru îndreptarea situației țăranilor accentuând că în ultimii ani: *„o mână de oameni, străini de interesele mari ale dezvoltării noastre economice și sociale, s-au făcut stăpâni, prin arendare, pe întinderi tot mai mari din suprafața cultivată a țării […] Ei nu exploatează atât forțele fecunde ale naturii, cât exploatează cămătărește munca și nevoile țărănimii[6].”*

Regele Ferdinand

La 12 martie 1907, regele îl cheamă din nou la putere pe președintele liberalilor, Dimitrie Alexandru Sturdza. Se formează un nou guvern și Ionel Brătianu este numit ministru de Interne. Imediat cabinetul dă publicității un manifest prin care aduce la cunoștință noi măsuri care vor fi luate numai pentru „*a îndestula cereri drepte și legitime*": desființarea unor taxe ce priveau activitatea țăranului, o nouă lege a învoielilor agricole și altele[7].

Deși numește în frunte oameni capabili să poarte un dialog cu țăranii, evenimentele degenerează și, printr-un plan bine întocmit, a fost organizată una dintre cele mai violente represiuni împotriva țăranilor, mulți ofițeri continuând să împuște instigatorii reali sau prezumptivi, chiar dacă represiunea fusese sistată de ministrul de Interne. Se impunea ca problema țărănească să-și găsească o rezolvare solidă.

După mai multe aventuri, Ionel Brătianu se va căsători la 4 martie 1907 cu Eliza Știrbei, pe care a determinat-o să divorțeze de Alexandru Marghiloman, unul dintre liderii conservatorilor.

Trăind într-un continuu stres, simțindu-se permanent atacat verbal de Eugeniu Carada (Guvernatorul Băncii Naționale), bătrânul șef al liberalilor Dimitrie Alexandru Sturdza care avea 75 de ani renunță la conducerea partidului. În octombrie 1908 se anunță în mod oficial că primul ministru e grav bolnav și va fi tratat la un sanatoriu de boli nervoase din străinătate.

Regele Carol I, tot mai bolnav și sleit de puteri, care își exprimase la rândul său simpatia pentru tânărul Brătianu, emite pe 27 decembrie 1908 decretul regal de numire a lui Ionel Brătianu în funcția de prim-ministru al României, după ce D. A. Sturdza declarase că nu își mai poate exercita funcția. Pe 11 ianuarie 1909, la Congresul partidului, Ionel Brătianu a fost ales în funcția de președinte cu mult entuziasm, căci reprezenta „*tot ceea ce avea mai bun partidul și țara*". În discursul său inaugural, stabilea două principii fundamentale pentru viitoarea activitate: *libertatea de discuție* și *disciplina în acțiune*. Astfel, Ion I. C. Brătianu își vedea visul împlinit. Avea 45 de ani și de acum dispunea de cel mai puternic instrument pentru realizarea operei sale politice de implementare a reformelor privind modernizarea statului și societății românești, cu toată opoziția unora dintre membrii mai în vârstă ai partidului.

La 5 decembrie 1909, în timp ce se îndrepta spre casă de la ședința Senatului, a fost victima unui atentat, fiind rănit de trei focuri de armă trase de un lucrător de la Căile Ferate, Gheorghe Stoenescu, care declara ulterior că dorea să dea un exemplu clasei politice, considerându-l pe primul ministru vinovat de scumpirea traiului zilnic.

Chiar de la începutul primului său mandat, primul ministru Ionel Brătianu pledează pentru înfăptuirea reformelor agrară și electorală, revizuirea Constituției. Dar pentru că regele Carol I îi refuză propunerea de extindere a dreptului de vot prin înființarea colegiului unic, Ionel Brătianu își depune mandatul la 28 decembrie 1910, cu tot protestul membrilor mai în vârstă ai partidului.

La 17 iulie 1913, după ce România intră în al Doilea Război Balcanic, Ionel Brătianu își dă demisia din fruntea partidului, îmbracă uniforma de maior și pleacă pe câmpul de luptă, fiind atașat la Statul Major al Artileriei și, cu toate că Mihail Pherekyde se deplasează în Bulgaria pentru a-l convinge să revină asupra deciziei, Brătianu refuză să discute politică până la încheierea acțiunilor militare.

Odată ce conflictul balcanic se încheiase (28 iulie 1913) și după o guvernare conservatoare, climatul politic devenind mai propice aplicării reformelor, regele Carol I în cheamă pe Ionel Brătianu pentru a doua oară să formeze Consiliul de Miniștri pe 4 ianuarie 1914 și, după câștigarea alegerilor parlamentare, pe 21 februarie 1914 pune problema revizuirii Constituției. Între 18 și 26 mai au loc alegeri pentru Adunarea Constituantă, iar după întrunirea acesteia sunt stabilite comisiile pentru analiză.

În același an are loc declanșarea Primului Război Mondial care a impus scoaterea reformelor de pe ordinea de zi.

Cu toate presiunile împăraților austriac Franz Joseph și german Wilhelm al II-lea care îi cer imperios lui Carol I (mijlocul lunii iulie 1914) să ia poziție față de conflictul ce se declanșase în Europa[8], cu scopul de a li se alătura, având în vedere tratatul militar cu Tripla Alianță încheiat încă din 1883 de tatăl actualului prim-ministru[9], tratat invocat și de regele Carol I, propunerea liberalilor de neutralitate a României sub forma expectativei armate a fost adoptată în Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914[10], fiind susținută de majoritatea participanților. În comunicatul oficial se preciza că atitudinea de neutralitate a României se motiva prin faptul că nu a fost prevenită de aliatul său de izbucnirea războiului, așa cum era prevăzut în tratat, iar Austro-Ungaria nu a fost atacată, ci ea a atacat prima dată[11].

Tot în această perioadă, guvernul Brătianu a semnat un acord cu Italia, convenind ca cele două țări să se informeze reciproc în legătură cu orice schimbări preconizate în politica lor și să nu renunțe la neutralitate fără consultări prealabile.

Regele Carol I se stinge din viață pe 27 septembrie 1914, ceea ce însemna că România are libertatea de a merge la război împotriva Austro-Ungariei[12].

Prin semnarea convenției secrete dintre România și Rusia la 18 septembrie 1914 (Acordul Sazonov-Diamandi de la Petrograd), prin care Rusia se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României și să recunoască drepturile acesteia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români, în schimbul „neutralității binevoitoare" a țării noastre, orientarea României către Antanta era, practic, conturată. Și, după doi ani de negocieri intense, alăturarea de facto a României la alianța formată din Anglia, Franța, Rusia și Italia (Antanta) era definitivată prin semnarea la București a Tratatului de Alianță și a Convenției militare din 4/17 august 1916[13], condițiile formulate de primul-ministru, în special cele legate de recunoașterea dreptului României de a se uni cu provinciile sale aflate sub stăpânire străină, fiind recunoscute de Antanta. Curentul filogerman reprezentat de Petre P. Carp, Titu Maiorescu şi Alexandru Marghiloman nu avusese câștig de cauză, dovedindu-se a fi decisivă influența pe care fruntașul liberal o avea asupra regelui Ferdinand. De altfel, Regele Ferdinand a menționat că, chiar dacă a trebuit să se învingă pe sine, este călăuzit numai de interesele superioare ale României1[14]. Și astfel, cu toate opozițiile vehemente ale conservatorilor, în ședința Consiliului de Coroana din 14 august 1916, România a intrat în Primul Război Mondial alături de Antanta. În aceeași zi ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, a înmânat ministrului de externe austro-ungar declarația de război Austro-Ungariei:

„România, mânată de dorința de a contribui la grăbirea sfârșitului conflictului și sub imperiul necesității de a salvgarda interesele sale de rasă, se vede silită de a intra în linie alături de cei care îi pot asigura realizarea unității sale naționale. Pentru aceste motive, ea se consideră, începând din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria[15]".

Imediat, a doua zi, ostașii români trec Carpații pentru eliberarea Transilvaniei, preiau controlul principalelor trecători din Carpați și eliberează unele orașe precum Brașov. Dar ascensiunea a fost stopată de pierderea bătăliei de la Turtucaia, pe frontul de sud, atât datorită numărului și tehnicii moderne ale adversarului, cât și faptului că Antanta nu și-a îndeplinit promisiunea de a trimite trupe rusești care să lupte alături de români și nu a început ofensiva în zona Salonic care ar fi ținut ocupată Bulgaria. Convins fiind de justețea cauzei românești, Brătianu a hotărât mobilizarea tuturor forțelor armate, dar Armata Puterilor Centrale, condusă de generalul von Mackensen care a acționat pe mai multe direcții, atât în nord spărgând frontul de pe Valea Jiului și înaintând pe Olt, cât și în sud, ocupând Dobrogea și trecând Dunărea pe la Zimnicea. Și pentru că trupele inamice se apropiau amenințător de Capitală, familia regală și guvernul au fost nevoiți să se retragă la Iași pe 12, respectiv 20 noiembrie 1916, trupele române s-au retras pe aliniamentul Râmnicu Sărat - Viziru, între Carpați și Dunăre, iar generalul von Mackensen a intrat în București la 23 noiembrie în fruntea trupelor sale.

A urmat o perioadă grea pentru poporul român, suportând și jaful ocupantului, în conștiința publică se crease un curent împotriva liberalilor vinovați de „pierderile inutile" și, pe 11 decembrie 1916 se formează la Iași un guvern de uniune națională condus tot de Ionel Brătianu. Se trece imediat la reorganizarea comandamentului, armata română este înzestrată cu echipament modern cumpărat de la aliați, crește capacitatea de luptă a armatei, o contribuție importantă având-o misiunea militară franceză condusă de generalul Henri Berthelot. Guvernul dă dispoziție ca întreg tezaurul românesc să fie transportat la Moscova și, pentru a se reface moralul soldaților, se hotărăște îndeplinirea promisiunilor făcute înainte de terminarea operațiunilor, promulgându-se pe 19 iunie 1917 proiectul de revizuire a Constituției, ce consacra, printre altele, adoptarea reformei agrare prin exproprierea marilor proprietăți și introducerea votului universal.

Se reiau operațiunile militare în iulie 1917 când trupele austro-ungare și germane vizau atacarea Moldovei de la sud la nord și, prin lupte eroice, ostașii români au reușit să respingă în bloc atacurile inamicilor, la Mărăști între 11 și 19 iulie, la Mărășești între 24 iulie și 6 august și Oituz între 26 iulie și 9 august, crescând speranțele în refacerea unității naționale[16].

Dar, în octombrie 1917 bolșevicii preiau puterea în Rusia și anunță dorința de a încheia armistițiul. Astfel, România rămâne izolată pe frontul de est fiind înconjurată de trupele inamice și spulberându-se avantajul oferit de victoriile din vară. Trupele rusești părăsesc linia frontului într-o totală dezordine, cu jafuri și distrugeri, armata română fiind nevoită să intervină, dezarmându-i și neutralizându-i pe ruși pentru a asigura ordinea. În replică, autoritățile bolșevice au arestat reprezentantul țării noastre la Petrograd, Constantin Diamandi, au rupt legăturilor diplomatice pe 13 ianuarie 1918 și au confiscat tezaurul, acuzând țara

noastră de agresiune pe propriul teritoriu, prin intrarea trupelor române în Basarabia pentru restabilirea ordinii, chiar dacă aceasta s-a produs la apelul basarabenilor. Presiunile Austro-Ungariei asupra României s-au amplificat la începutul anului 1918, cerându-se înlăturarea dinastiei și încheierea grabnică a armistițiului, dar primul ministru nu este dispus să încheie o pace rușinoasă și depune mandatul guvernului pe 26 ianuarie 1918.

Se formează un nou cabinet condus de generalul Alexandru Averescu și, pe 24 aprilie 1918, Alexandru Marghiloman semnează un armistițiu înrobitor, dar care permite supraviețuirea statului român[17]. Regele Ferdinand tergiversează semnarea armistițiului, iar răsturnarea situațiilor de pe front în defavoarea Puterilor Centrale, permite României să reintre în război de partea Antantei pe 24 octombrie 1918, astfel că, sfârșitul Primului Război Mondial la 11 noiembrie 1918 găsește România în tabăra învingătoare.

Anul 1918 a fost marcat de desăvârșirea procesului de unitate națională a românilor. Astfel, pe 27 martie și 15 noiembrie, Basarabia și Bucovina își manifestă dorința de „unire necondiționată" cu Patria-Mamă[18], iar Actul de Unire a Transilvaniei cu România de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 încheie procesul de formare a statului național unitar la care Ionel Brătianu avusese o contribuție majoră. Pe 1/14 decembrie, regele și guvernul întâmpină la Gara de Nord delegația Marelui Sfat Național Român din Transilvania care aduce Rezoluția Unirii de la Alba-Iulia pentru a fi predată șefului statului, iar la banchetul dat în această onoare, Ionel Brătianu spune:

„De o mie de ani vă așteptăm și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată. Sunt clipe în viața unui neam de fericire atât de mare că răscumpără veacuri întregi de dureri. Bucuria noastră nu e bucuria unei singure generații, ea e sfânta cutremurare de fericire a întregului popor românesc, care de sute și sute de ani a stat sub urgia soartei cele mai cumplite, fără a pierde credința lui nestrămutată în această zi ce ne unește și care nu se putea să nu vie[19]."

Pe 29 noiembrie/12 decembrie 1918 s-a format noul Consiliu de miniștri prezidat de Ion I. C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, în care erau reprezentate toate provinciile istorice[20]. În prima lună de la instalare, pe 15/ 16 decembrie, cabinetul publică decretul-lege de expropriere a marilor proprietăți rurale din Vechiul Regat și stabilește și condițiile exproprierii. Dar războiul lăsase răni adânci: distrugeri materiale, familii îndurerate și dezbinate, producție scăzută și nivelul de trai scăzut. Toate acestea au generat în perioada imediat următoare nemulțumiri în rândul populației, manifestate prin greve și lupte de stradă. România trebuia să adopte noi și ample reforme pentru a se adapta la noile realități postbelice.

În perioada imediat următoare, principala preocupare pe plan extern a prim-ministrului Ionel Brătianu era recunoașterea prin tratat a unirii celor trei provincii cu Patria-Mamă. El se afla în fruntea delegației României la tratativele desfășurate în cadrul Conferinței de pace de la Paris din 1919-1920 care a început în 18 ianuarie 1919 și a avut scopul de a reglementa problemele internaționale de după război, dar desfășurarea lucrărilor i-a creat o mare deziluzie[21]. Conducerea conferinței a fost preluată de un Consiliu al celor patru Mari Puteri învingătoare: președintele S.U.A. Woodrow Wilson, premierul britanic Lloyd George, prim-ministrul Franței Georges Clemenceau și premierul italian Vittorio Orlando. România era trecută în rândul statelor cu interese limitate, putând să participe la dezbateri numai când era invitată, chiar dacă, potrivit convenției din 4 august 1916, se bucura de aceleași drepturi. Marile Puteri erau cele care decideau în numele celorlalte state, hotărând ce trebuie și ce nu trebuie stipulat în tratate, justificând că ele au dus greul războiului[22]. Astfel, marile Puteri au pregătit Tratatul de Pace cu Germania fără a permite delegației române să-și exprime punctul de vedere, chiar dacă România avusese de suferit foarte mult în luptele cu trupele germane. Și astfel, delegația română a fost nevoită să semneze la 28 iunie 1919 Tratatul de Pace cu Germania fără a-l putea studia sau formula observații[23].

Pentru că Consiliul celor patru intenționa să procedeze la fel și în privința celorlalte tratate, în mai 1919, Ionel Brătianu a făcut o notă verbală colectivă adresată lui Georges Clemenceau, solicitând ca proiectele tratatelor să le fie comunicate din timp pentru a putea fi analizate. Consiliul a acceptat să prezinte la 29 mai numai un rezumat al proiectului de Tratat cu Austria, urmând ca a doua zi să trimită delegației austriece textul complet al acestuia. A urmat un nou protest al șefului delegației române și s-a obținut amânarea trimiterii proiectului către delegația Austriei, la 2 iunie. Este important de precizat că documentul avea unele clauze menite să faciliteze amestecul Marilor Puteri în treburile interne ale României, în sensul că, sub pretextul grijei pentru respectarea minorităților naționale, Marile Puteri își rezervau dreptul de a decide măsurile „pe care le vor crede necesare" pentru ocrotirea drepturilor și intereselor acestora. În plus, România era obligată să semneze

o convenție prin care acorda timp de cinci ani liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii „Puterilor Aliate și Asociate", fără nici un fel de vamă. La ședința plenară a statelor aliate asupra proiectului de tratat și într-un memoriu adresat Consiliului, Ion I. C. Brătianu afirma că România este hotărâtă să asigure drepturile minorităților, dar ea nu poate să primească un regim special, la care nu erau constrânse toate statele suverane[24]. Totodată, el a spus că România era gata să ia măsurile necesare pentru a ușura tranzitul și a dezvolta comerțul cu celelalte națiuni, în conformitate cu legislația internă dar, deoarece Consiliul nu a acceptat obiecțiile formulate, Brătianu a părăsit Conferința la 2 iulie 1919.

România a fost pusă în fața faptului împlinit deoarece Marile Puteri au semnat la Saint-Germain Tratatul de Pace cu Austria[25] la 10 septembrie 1919, i-au adresat lui Ionel Brătianu notele ultimative de a semna tratatul fără obiecții, el a refuzat să-l semneze și și-a dat demisia din fruntea Consiliului de miniștri pe 12 septembrie 1919.

Au avut loc alegeri în noiembrie 1919 după care s-a format un guvern de coaliție, apoi la 13 martie 1920 se formează un nou guvern condus de Alexandru Averescu, președintele Partidului Poporului. Partidul Liberal a sprijinit guvernul Averescu în vederea restabilirii ordinii publice, refacerii economice a țării și legiferării reformei agrare. Urmează apoi un guvern condus de Tache Ionescu, președintele Partidului Democrat care cade numai după o lună și, pe 19 ianuarie 1922, regele Ferdinand îl desemnează pe Ionel Brătianu cu formarea noului Guvern, justificându-și decizia, astfel: *„Vrajba înveninată dintre partide, ca și toți de aici, mă silesc să nu mă bizui decât pe un singur om: Ion Brătianu"*[26].

La 22 ianuarie 1922 s-a format un nou guvern liberal în frunte cu Ionel Brătianu.

În 15 octombrie 1922, la Catedrala Reîntregirii Neamului din Alba-Iulia, a avut loc ceremonia de încoronare a regelui Ferdinand și a reginei Maria ca suverani ai României Mari[27], Ferdinand I devenind regele tuturor românilor.

Perioada 1922-1927 a fost caracterizată prin inițiative politice de mare însemnătate pentru România.

Pe 22 noiembrie 1927 s-a aflat că primul ministru, Ionel Brătianu, suferă de amigdalită, a doua zi a făcut febră mare cu stări de sufocare. Doctorul Constantin Angelescu îi face o operație de traheotomie, iar spre seară, doctorul Traian Nasta îi face câteva incizii externe, descoperă în profunzime câțiva ganglioni prinși și îi extirpă. Urmează încă o blocare a rinichilor, iar infecția trece în sânge și joi 24 noiembrie 1927, Ion I. C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, prim-ministrul Românei, moare la vârsta de 63 de ani. Opinia publică era șocată, nimeni nu își putuse închipui acest deces subit al celui mai puternic om din stat. Cortegiul său funerar a fost purtat pe umeri atât de apropiați, cât și de foștii opozanți. A fost înmormântat la Florica, alături de tatăl său.

În acele vremuri tulburi, ziarul de opoziție „Dreptatea" remarca: *„S-a stins încă unul dintre cei care au ținut pe umerii lor greaua sarcină a realizării celui mai mare ideal românesc: întregirea neamului."*

Câteva aprecieri privind personalitatea lui Ionel Brătianu

Ion I. C. Brătianu a dominat viața politică din România cu autoritate. Dintre cei care au încercat să-și explice cauzele acestei dominații, toți au căzut de acord că avea o vocație nativă de conducător. Cel mai adesea era văzut cu o carte în mână, de regulă o carte de istorie. Ion G. Duca scria în memoriile sale că Brătianu era înzestrat cu un acut simț al responsabilității:

„El nu se hotăra niciodată repede [..] din primul moment îi apăreau în minte toate repercusiunile probabile și posibile ale unui act, așa încât, înainte de a se hotărî să facă acel act, examina, reexamina, contra examina toate urmările lui și nu trecea de la intenție la fapt decât după ce, cântărind toate argumentele, favorabile și nefavorabile, foloasele îi apăreau mai puternice, mai determinante decât neajunsurile. Din profesiunea lui de inginer rămăsese cu obișnuința de a nu pune niciodată piciorul pe un teren, înainte de a-l fi sondat și de a cunoaște bine soliditatea lui. Dar, o dată gestațiunea terminată, o dată hotărârea luată, nu am întâlnit în toată viața și în toată cariera mea politică, om mai neclintit în ducerea până la capăt a hotărârilor sale[28]*"*.

Ionel Brătianu era conștient de valoarea sa politică și era convins că scrie o pagină în istoria națională, concepția și acțiunile sale politice având un caracter democratic. El aprecia că nu există pentru oamenii politici îndatorire mai mare decât apărarea intereselor permanente și a demnității poporului român. Astfel se adresa parlamentarilor în decembrie 1919:

„Sunteți, domnilor, reprezentanții unui popor care este mândru și poate fi mândru de trecutul său, și care trebuie să aibă mare încredere în viitorul său. Nu scădeți rolul pe care el trebuie să-l aibă în lume;

fiți cât de modești pentru persoana dvs., nu fiți modești pentru poporul pe care îl reprezentați[29]*".*

Poate cea mai potrivită imagine de ansamblu a personalității lui Ion I. C. Brătianu, este caracterizarea făcută de ministrul Franței la București, contele de Saint-Aulaire:

„Excela în a câștiga fără să-și facă dușmani. Viitorul apropiat mi-a descoperit în el cele mai înalte calități, care îl fac unul din marii oameni de stat ai generației sale, mult mai mare decât cei "trei mari": Wilson, Lloyd George, Clemenceau. Nimic mai natural: la țări mici, oameni mari[30]*".*

În final, iată câteva dintre cugetările sale care se dovedesc a fi și azi de mare valoare:

- *Ideea luminează, conduce, susține și asigură rodnicia muncii. Exemplul tezei „prin noi înșine" este concludentă în acest sens*;
- *Atât din punct de vedere al dezvoltării noastre interne în sine, cat și din punct de vedere al situației noastre externe, este nevoie să fim tari aici, fiindcă un stat nu înseamnă în lume decât ceea ce puterile sale de acasă îi dau dreptul și-i dau puterea ca să însemne*;
- *Adevăratul mare european este acela care contribuie la dezvoltarea Europei prin dezvoltarea forțelor naționale pe care le reprezintă*.

GENERALUL GHEORGHE BĂGULESCU (1/11 noiembrie 1890 – 26 noiembrie 1963)

Generalul Gheorghe Băgulescu este o personalitate remarcabilă mai puțin cunoscută din istoria României secolului al XX-lea. Aducerea lui în conștiința publică se datorează îndeosebi scriitorului și diplomatului argeșean Mihai Epure care l-a descoperit când cerceta arhiva Ambasadei Romane din Tokio unde era în misiune diplomatică. Era mult mai bine cunoscut în mediile diplomatice și culturale de acolo decât in Romania, fiind, la vremea lui, singurul străin primit în rândurile Academiei Naționale Japoneze. A fost impresionat atât de mult de personalitatea sa fabuloasă încât i-a dedicat sute, poate mii de ore de studiu și a scris două cărți memorabile: *Aproape de Soare Răsare*, Editura Cartega, 2002; *Dor de Sakura*, Editura Cartega, 2006.

Data și locul nașterii lui Gheorghe Băgulescu sunt prezentate diferit: 11 noiembrie 1890 în Ștefănești, județul Argeș[31]; 1 noiembrie 1890 în Flămânda, România[32]; 11 noiembrie 1890 în plasa Iancu, județul Brăila[33]. Din documentele de la arhivele din Pitești rezultă că părinții și bunicii lui Băgulescu își au originea la Ștefănești - Argeș, situat la circa 4 km de orașul Pitești, unde au posedat 20 ha de viță de vie și două case. Aici tatăl său Petre fusese învățător și preot, dar împreună cu soția și ceilalți doi băieți locuiau la Flămânda, județul Brăila.

Asemenea celorlalți doi frați ai săi, Gheorghe Băgulescu a absolvit ca șef de promoție liceul Nicolae Bălcescu din Brăila în anul 1907 și urmează Școala Militară de Ofițeri de Infanterie, fiind avansat în anul 1912, la gradul de sublocotenent. Apoi face un stagiu la Școala regională de schi și alpinism din Briancon-Grenoble, cursul de informații Alpins, ambele în Franța și Școala Superioară de Război în România.

La 20 iunie 1913 este mobilizat la Regimentul I Vânători, participând cu acesta la campania din Bulgaria în al Doilea Război Balcanic și, după cei doi ani de neutralitate ai României când, conform hotărârii Consiliului de coroană, țara intră în Primul Război Mondial alături de Franța, Anglia, Rusia și Italia, la 16 august 1916, căpitanul Gheorghe Băgulescu este mobilizat în Regimentul 66 Infanterie, desfășurând acțiuni de luptă pentru apărarea Bucureștiului. În aceste lupte a fost rănit și apoi spitalizat.

A revenit în rândurile armatei române și a participat la cunoscutele bătălii de la Oituz, Mărăști,

Generalul Gheorghe Băgulescu

Mărășești, Nămoloasa, Galați, în urma cărora, faptele sale de arme au fost răsplătite cu *Ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a* (Decret nr. 131 din 25.01.1918: ,,Pentru vitejia și avântul cu care a comandat compania în luptele din valea Putnei și de la Oituz. În ziua de 29 iulie 1917 a atacat cu energie și a cucerit cota 408, sat Grozești pe care a menținut-o în fața contraatacurilor inamice. La 3 august a atacat viguros un detașament inamic ce amenința întreaga poziție.")*, Ordinul Steaua României cu spade, Ordinul Coroana României, Ordinul Sf. Vladimir, clasa a IV-a cu spade, Medalia „Avântul Țării" și Legiunea de onoare în grad de cavaler*[34]*.*

În a doua parte a campaniei din 1918-1919, este mutat la Regimentul 1 Vânători, unitate în cadrul căreia se remarcă în luptele purtate de armata română în Transilvania.

Înzestrat cu un real talent scriitoricesc, publică numeroase articole în ziare și reviste, precum și volume de proză inspirate din realitățile crude ale războiului.

Încheierea Păcii de la București cu Puterile Centrale, din data de 7 mai 1918 îl surprinde pe căpitanul Gheorghe Băgulescu la Târgu-Neamț, în Corpul Vânătorilor de Munte și scârbit de condițiile umilitoare și dezastruoase ale păcii, la data de 26 mai 1918 va tipări și lipi pe ziduri la Târgu-Neamț și Iași un manifest extrem de violent la adresa guvernului Alexandru Marghiloman și a "presei mercenare, puse în slujba inamicului", în care îl amenința pe Marghiloman astfel: "*trebuie să existe pe undeva un suflet curat, un revolver încărcat sau o grenadă*"[35]. Manifestul a fost considerat un act de ultraj la adresa guvernului și căpitanul Gheorghe Băgulescu este trimis în judecată, la Tribunalul Militar al Corpului IV Armată. La data de 5 septembrie 1918 completul de judecată respinge acuzația de ultraj și îl achită pe inculpat, dar este pedepsit pe linie disciplinară fiind mutat din Corpul Vânătorilor de Munte în cadrul Regimentului 14 Dorobanți ,,Roman", unde va executa 60 de zile de arest. Trebuie menționat faptul că a existat o puternică reacție populară în sprijinul său, fiind de altfel sprijinit de cavalerii ordinului Mihai Viteazul.

După căderea guvernului condus de Alexandru Marghiloman, este numit Ministru de Război în noul guvern, generalul Eremia Grigorescu, sub a cărei comandă Gheorghe Băgulescu luptase în Primul Război Mondial și, apreciindu-l în mod deosebit pentru faptele sale de arme și patriotismul său, ministrul îl selectează pe **căpitanul Băgulescu în delegația militară care aduce actul Marii Uniri de la Alba Iulia la București pe traseul: Alba Iulia – Sibiu - Țara Loviștei - Curtea de Argeș – București[36].**

După încheierea Războiului pentru Întregirea României va continua seria de articole și nuvele în care proslăvește eroismul ostașilor români și îi condamnă pe profitori și demagogi.

Încă din tinerețe, Gheorghe Băgulescu vorbea bine limbile franceză, germană și italiană.

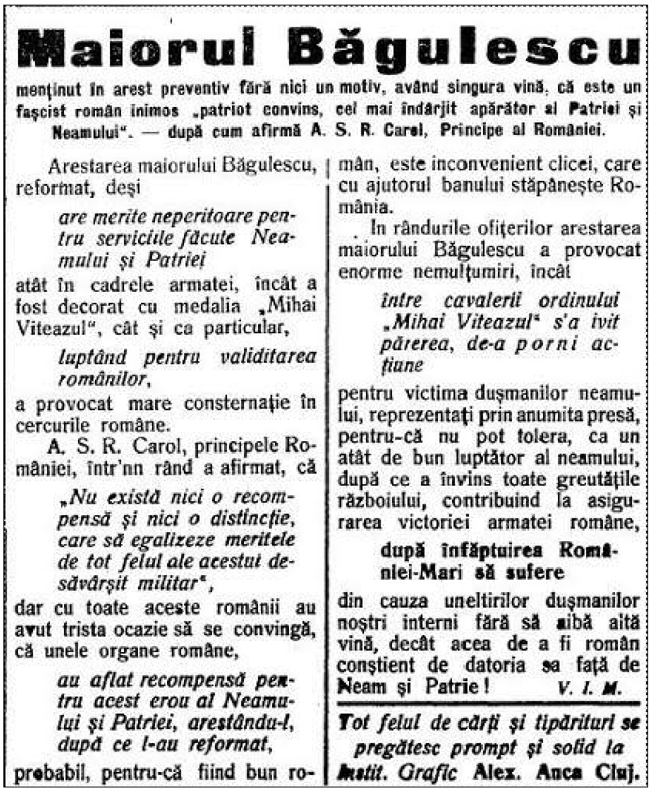
Devine membru al Societății Scriitorilor Romani în anul 1921.

În anul 1924, având gradul de maior, a fost arestat și dat în judecată pentru simpatii de extremă dreaptă, legionare, fiind închis la închisoarea Jilava unde își petrece Paștele acelui an. A se vedea și imaginea care prezintă un articol de protest apărut în cotidianul *Clujul*[37].

Gheorghe Băgulescu s-a căsătorit la data de 31 ianuarie 1926 cu Elena Dimitriu, căsătoria fiind celebrată la biserica Sf. Spiridon în baza aprobării Corpului vânătorilor de munte iar nașul de cununie a fost Octavian Goga, marele poet și viitor prim-ministru.

La 7 decembrie 1926 în București s-a născut o fetiță, Elena- Georgiana, naș de botez fiind tot poetul Octavian Goga.

În urma analizei arhivelor militare ale UM 02405 Pitești și studiului foilor matricole ale ofițerului Gheorghe Băgulescu se remarcă faptele sale de arme care, prin natura misiunilor încredințate, se afla în preajma lui Carol al II-lea, a mareșalului Ion

Maiorul Băgulescu

menținut în arest preventiv fără nici un motiv, având singura vină, că este un fașcist român inimos „patriot convins, cel mai îndârjit apărător al Patriei și Neamului". — după cum afirmă A. S. R. Carol, Principe al României.

Arestarea maiorului Băgulescu, reformat, deși

are merite neperitoare pentru serviciile făcute Neamului și Patriei

atât în cadrele armatei, încât a fost decorat cu medalia „Mihai Viteazul", cât și ca particular,

luptând pentru validitarea românilor,

a provocat mare consternație în cercurile române.

A. S. R. Carol, principele României, într'nn rând a afirmat, că

„Nu există nici o recompensă și nici o distincție, care să egalizeze meritele de tot felul ale acestui desăvârșit militar",

dar cu toate aceste românii au avut trista ocazie să se convingă, că unele organe române,

au aflat recompensă pentru acest erou al Neamului și Patriei, arestându-l, după ce l-au reformat,

probabil, pentru-că fiind bun român, este inconvenient clicei, care cu ajutorul banului stăpânește România.

In rândurile ofițerilor arestarea maiorului Băgulescu a provocat enorme nemulțumiri, încât

între cavalerii ordinului „Mihai Viteazul" s'a ivit părerea, de-a porni acțiune

pentru victima dușmanilor neamului, reprezentați prin anumita presă, pentru-că nu pot tolera, ca un atât de bun luptător al neamului, după ce a învins toate greutățile războiului, contribuind la asigurarea victoriei armatei române,

după înfăptuirea României-Mari să sufere

din cauza uneltirilor dușmanilor noștri interni fără să aibă altă vină, decât acea de a fi român conștient de datoria sa față de Neam și Patrie! *V. I. M.*

***Tot felul de cărți și tipărituri se pregătesc prompt și solid la Instit. Grafic* Alex. Anca Cluj.**

Antonescu, a împăratului Japoniei, precum și a unor distinși diplomați ale căror nume au rămas în istorie.

În această perioadă are o bogată activitate publicistică. Pe lângă numeroasele articole publicate în ziare și reviste, a publicat și următoarele cărți: *”Rânduri de la Frontieră”* - Locotenent G. Băgulescu, Tipografia Georgescu, Craiova Str. Știrbei-Voda nr.35; *”Zile de Energie . Impresii și povestiri de pe front* 1916-1917*”* (Ed. a II-a. Căpitanul G. Băgulescu Regimentul Vânători de munte) Institutul de arte grafice C. Sfetea. București – 1919; *”Zile Triste”*, cu prefață de autor, căpitan G. Băgulescu și cu o scrisoare de Nicolae Iorga, Editura Tipografiei “*Lupta*”, N. Stroilă, Calea Victoriei 113, 1919; *”Antiquitas rediviva”* (roman istoric), Craiova, 1926.

În perioada 1935 - 1939 a fost atașat militar și aero-naval al Legației României din Tokio, Japonia, apoi în China și Manchuko. Aici își însușește repede și bine limba japoneză, desfășoară o largă și bogată activitate de propagandă românească pe teritoriul nipon, dar în același timp, studiază temeinic istoria și obiceiurile japonezilor, procurând numeroase obiecte de artă, o mică parte dintre ele fiind donate ulterior Muzeului Național de Artă din București.

Conform celor afirmate chiar de generalul Băgulescu, scopul colecției de artă era legat de: ”*Gândul ca și românii mei, care nu au putut vizita China și Japonia, să-și facă o idee mai justă asupra manifestațiilor sufletești, culturale și artistice ale acestor doua națiuni, cu civilizație multimilenară…*” A strâns piesele colecției și cu gândul “*de a pune la îndemâna tineretului nostru studios, un material*

Gheorghe Băgulescu și fiica sa, Elena-Georgia

Akiko, iubirea japoneză a lui Gheorghe Băgulescu

artistic, prin înființarea unui muzeu de artă chino-japoneză, muzeu pe care îl voi dărui țării, fără nici o pretenție”. Dar a pus o singură condiție. Aceea de a se construi, în timp de doi ani, o clădire în formă de pagodă în Herastrău, care să adăpostească și să fie expusă întreaga sa colecție. Trebuie menționat că fusese expusă colecția sa la București, Ateneul Român în 1938 și 1940. Din păcate, clădirea nu a fost construită, iar Băgulescu, supărat, a contramandat donația și a luat lucrările cu el în noul periplu în Japonia și mai departe. Colecția strânsă de atașatul nostru militar în Japonia cu piese vechi de sute si mii de ani străbătuse peste 12.000 km și venise în țară în 3 vagoane de tren. Numărul pieselor era de 2.773, dintre care: 720 tablouri; 12 paravane mari; 18 paravane mici; 2.017 gravuri, vase, monede, brocarturi, sculpturi în bronz, piatră, marmură, fildeș, lemn prețios.

Fin și profund cunoscător al civilizației japoneze căreia îi era un mare admirator, scrie și publică în 1936 un roman în trei volume intitulat “*Suflet japonez*” în care prezintă în mod magistral epoca de onoare, demnitate și înflorire a spiritului nipon din timpul Japoniei feudale. În limba română, cartea a apărut mai întâi în facsimil la editura ziarului ”Universul”, apoi în volum la aceeași editură în 1939, pentru ca mult mai târziu să fie reeditat în volum la editura Cartega în colaborare cu editura Nipponica, în 2004. Romanul a avut primul volum tradus și publicat în limbile engleză și franceză sub titlul ”*Yamato Damashii: A Romance”* de Kenkyusha Printing Company în 1938 și din nou în limba japoneză sub titlul ”*Yamato Damashii”,* de aceeași editură, Kenkyusha Printing Company în 1943. Trilogia bazată pe legenda celor patruzeci și șapte de samurai din clanul Ako ce devin ronini, a provocat reacții impresionante în Japonia și primește premiul Academiei de Științe Nipone pentru „cel mai bun roman despre japonezi scris de un străin”, până la momentul apariției lui. Tot ca urmare a publicării acestei cărți, a fost, la vremea aceea, singurul străin primit în rândurile Academiei Naționale Gishi-Kai a Japoniei și, pentru “servicii eminente aduse în relațiile bilaterale”, Împăratul Japoniei, Hirohito, i-a decernat în anul 1939 înaltul ordin “*Tezaurul Sacru*”, clasa a III-a. Este de amintit faptul că scriitorul și diplomatul Mihai Epure a spus că minunatul roman, ”*Șogunul”* de James Clavel s-ar fi inspirat mult din atmosfera cărții ”*Suflet japonez”* a lui Gheorghe Băgulescu*.*

El însuși este puternic îndrăgostit de Japonia, ducând o viață dublă, cu o soție legitimă și o fetiță în Romania și cu o altă soție nelegitimă și un băiețel în a doua sa patrie, Japonia[38]. În 1939 și-a dat

demisia din armată, în semn de protest față de instituirea dictaturii personale a regelui Carol al II-lea, dar când regele a abdicat, a fost reprimit în armată, fiind avansat la gradul de general. În 1940 a fost ales președinte al Asociației cavalerilor Ordinului Mihai Viteazul. A avut câteva conflicte și cu Mareșalul Antonescu (Băgulescu și Antonescu fuseseră colegi și de școală) care, în 1941, îi oferă Ministerul Internelor în guvernul său, dar Băgulescu nu acceptă. Se spunea chiar că Băgulescu a fost contactat înaintea lui Antonescu pentru a prelua șefia statului, după abdicarea regelui în 1940. Revine în țară și, în anul 1941, Băgulescu este retrimis ca ministru extraordinar și plenipotențiar în Japonia, până în 1943, când își manifestă dezacordul față de război și de regimurile totalitare, intrând în conflict direct cu autoritățile japoneze.

Aflat la mii de kilometri de Europa, în misiunea diplomatică a unei țări aliate într-o țară ce întregea Axa Roma-Berlin-Tokio, generalul Băgulescu își exprimă tranșant ideile sale antinaziste, fapt ce atrage după sine arestarea sa la domiciliu mai întâi în Japonia și apoi în China, cu interdicția de a mai lua legătura acolo cu lumea diplomatică, mișcările fiindu-i strict supravegheate. Publicarea unor articole în 1942, apărute mai întâi în presa japoneză, sub forma unei lucrări pacifiste intitulată ”*Noua religie*”, în care pacea era noua religie, evident ”antinazistă, antitotalitară”, moment în care jocurile politice la nivel mondial încă nu erau făcute, precum și mesajul său către țară interceptat de germani, prin care avertiza despre intenția lui Hitler și Stalin de a împărți Europa, scindând România în două, în 1943, la ordinul lui Hitler, Gestapo-ul organizează un atentat la viața lui Băgulescu, comis chiar de unul dintre angajații Legației. Atentatul eșuează, generalul Băgulescu scapă cu viață, fuge în Statele Unite cu ajutorul unor diplomați elvețieni și apoi se stabilește în Franța, la Nisa.

După capitularea Japoniei, romanul ”*Suflet japonez*” a fost interzis în Japonia de către autoritățile americane, iar după schimbarea regimului în România, generalul Băgulescu a fost etichetat drept transfug și criminal de război, familia căzând în mizerie și uitare. Colecția sa de artă, impresionantă prin valoare și cantitate, a cunoscut un periplu sinuos, reflectând întocmai destinul colecționarului.

Își continuă activitatea literară în Franța, publicând în 1947 cartea sa “*Noua religie*” în două volume, Ediția Vitiano. De asemenea, în 1950 la Paris mai publică *”Race de vipères; la vérité devant Dieu et devant les hommes”*, Éditions M.B. Pentru meritele sale pe tărâm literar, primește marele premiu ”*Grand Prix de Littérature”* pentru trilogia ”*Yamato Damashii”* și este ales membru al Academiei de Litere și Arte (Académie des Lettres et des Arts) din Paris.

Generalul De Gaulle îi oferă azil politic iar în 1950 îl cunoaște pe primarul localității Menton, unde va dona 683 stampe și 56 de chimonouri. Stabilit la Nisa, el deschide în acest oraș un muzeu de artă japoneză pentru care fusese decorat în 1939 cu Ordinul japonez ”*Tezaurul sacru*”, clasa a III-a, de către împăratul Japoniei și primește titlul de “cetățean de onoare al orașului Nisa”.

În 1973 Ministerul Culturii a achiziționat o parte din colecția generalului Băgulescu și astfel, o mare parte a colecției de stampe japoneze și orientale ale Muzeului Național de Artă din București este constituită din donațiile făcute de acesta.

Este de menționat și faptul că, pentru o perioadă înainte să moară, a fost prim ministru al românilor din exil, după generalul Rădescu.

Generalul Gheorghe Băgulescu a decedat la data de 26 noiembrie 1963, dar diferitele surse de informare nu s-au pus de acord privind locul morții acestuia: Nisa sau Menton, ambele localități fiind în aceeași provincie franceză. Demn de remarcat este faptul că Primăria din Nisa i-a ridicat generalului o statuie pe postamentul căreia a fost scris: ”*Gheorghe Băgulescu - un diplomat, un erou*”.

Ultima sa dorință lăsată în testament nu s-a îndeplinit încă. Iată conținutul testamentului: „*Doresc să fiu înmormântat în plină lumină, pentru a fi aproape de soare. În uniformă, nu pentru spiritul militar, ci pentru că în aceste haine sunt impregnate amintiri din țara mea și din activitatea mea de a o apăra demn contra oricărei aserviri. Când timpul va permite rog să fiu transportat la proprietatea mea de la Florica, dar numai într-o Românie liberă. O stelă să fie ridicată lângă mormântul meu în memoria celor morți în exil, departe de patria lor, de familiile lor, în memoria celor rămași în țară, sunt morți în închisori, în lagăre sau nedreptățiți. Am suferit mult în această lume pentru adevăr și de aceea nu regret. Mai periculos decât bomba atomică pentru mine este demagogia care duce la anarhie, la dezechilibrul spiritului sau la dictatură*”[39].

Este trist că trupul lui Gheorghe Băgulescu se află încă într-un cimitir din Franța deși prin testament a cerut să fie înmormântat la proprietatea sa de la Florica.

Iată ce spune scriitorul și diplomatul Mihai Epure în legătură cu fabuloasa colecție strânsă cu trudă și migală de ilustrul nostru înaintaș, una dintre cele mai reprezentative personalități românești ale primei jumătăți a secolului al XX-lea: “*Este cazul ca*

autoritățile române împreună cu urmașii generalului-diplomat să facă demersurile necesare pentru a recupera acele comori și a le aduce în țară. Recuperarea și introducerea lor în circuitul național, ca și reeditarea trilogiei sale ”Suflet japonez”, ar dovedi indubitabil generației tinere dimensiunea reală și perenă a unuia dintre cei mai străluciți soli ai României în îndepărtata Japonie.”

GENERALUL ION (JEAN) PERTICARI (30 mai 1851 – 27 noiembrie 1919)

Chiar dacă se vorbește puțin despre el în Argeș și în România, generalul Ion (Jean) Perticari a fost o personalitate remarcabilă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea.

Descendent dintr-o veche familie de boieri din Izvoru, boieri Perticari care, până pe la 1850, au fost una dintre multele familii de boieri mici de câmpie care au profitat din plin de urmările păcii de la Adrianopol. Erau proprietari de pământ în comuna Izvoru de Sus din sudul județului Argeș. Se pare că o parte din familia sa de la Izvoru descindea din italieni, strămoșul său fiind astrologul lui Nicolae Mavrogheni[40].

În familia Perticari, în ziua de 30 mai 1851[41], se năștea la București un băiat ce va intra în istorie ca Ion (Jean) Perticari.

A urmat Școala Fiilor de Militari din Iași și apoi Școala Militară de Ofițeri din București în perioada 1866-1870, pe care a absolvit-o ca șef de promoție (din 15 ofițeri)[42], este avansat la gradul de sublocotenent și apoi repartizat la Regimentul 2 Artilerie (1870-1871). După un an este trimis la studii în Franța, mai întâi la Școala Politehnică din Paris (1871- 1873) și apoi la Școala de Ofițeri de Artilerie de la Fontainebleau (1873-1875), iar la înapoierea în țară este avansat la gradul de locotenent în ziua de 8 martie 1875 și încadrat la Arsenalul Armatei[43].

Locotenentul Perticari participă activ în Războiul de Independență al României, fiind comandantul Bateriei de Artilerie ”*Elisabeta*” de la Calafat și, conducând cu măiestrie focul acesteia asupra trupelor turcești din cetatea Vidin și asupra navelor acestora de pe Dunăre, în ziua de 7 noiembrie 1877 reușește să scufunde monitorul turcesc ”*Podgorița”.* Pentru faptele sale de arme, este avansat în 1878 la gradul de căpitan și decorat cu ordinul „*Steaua României”* în grad de Comandor[44].

Generalul Ion (Jean) Perticari

Elena Perticari

Apreciind în mod deosebit calitățile sale militare și umane, în 1878, regele Carol I îl numește ca aghiotant al său, funcție pe care o îndeplinește până în 1884.

În 1882 căpitanul Ion Perticari se căsătorește cu Elena Davila, născută la 25 septembrie 1865, fiică a generalului medic Carol Davila, soră mai mică a reputatului dramaturg Alexandru Davila și nepoată a distinsului cărturar Dinicu Golescu. Nași de cununie le-au fost Elena Cuza, doamnă a României și a Moldovei, și Ștefan Golescu.

Elena Perticari Davila, una dintre marile personalități argeșene, era o doamnă distinsă, cultivată, cu studii la Institutul "I. Theiss" din Stuttgart, Germania, preocupată de cercetarea originilor tatălui ei, publicând corespondența acestuia în mai multe lucrări. Datorită poziției soțului pe care o ocupa la curte, Elena ajunge să fie invitată în vara anului 1882 ca domnișoară de onoare pe lângă regina Elisabeta[45]. Nu a avut copii proprii, doar o fiică înfiată. S-a stins din viață la 21.12.1954.

În anul 1884 este avansat la gradul de maior și este numit comandant al Regimentului 2 Artilerie, funcție pe care o îndeplinește până în anul 1886, iar timp de 16 ani, din 1886 până în 1902, a îndeplinit onoranta funcție de director al Arsenalului și Pirotehniei Armatei, perioadă în care a fost avansat de două ori: locotenent-colonel în 1889; colonel în 1894[46].

Generalul Ion Pericari s-a dovedit a fi și un inginer de excepție cu invenții remarcabile. Astfel, în anul 1898 a proiectat "*tunul de câmp calibru 88 mm cu tragere repede*", pentru a fi realizat la Arsenalul Armatei. Prototipul acestui tun a fost realizat de Uzinele *,,St. Chanoud"* din Franța, dar conducerea de atunci a armatei nu a dorit acest tun, preferând să importe tunul *„Krupp"*, cu performanțe inferioare celui proiectat de el. A mai inventat și proiectilul unic cu dublă destinație, exploziv și șrapnel, pe care l-a experimentat prin trageri efectuate la fortul Chiajna. Și acest proiectil avea performanțe net superioare celui tras de tunul *„Krupp"*. Conducerea armatei refuză introducerea în fabricație a acestui proiect, motiv pentru care ofițerul Perticari demisionează din armată în 1902 și trece în rezervă, se mută la moșia sa din comuna Izvorul de Sus, județul Argeș, unde este ales primar[47].

În această perioadă, Jean Perticari și cu socrul sau, Carol Davila, au ideea construirii unui spital în Izvoru, la toate standardele occidentale din acea perioadă, în spital fiind tratați gratuit toți bolnavii din zonă, finanțarea fiind asigurată exclusiv de familia Perticari. Cațiva ani mai târziu, Jean Perticari și Carol Davila construiesc, la câteva sute de metri de

Conacul Izvoru

spital, un castel cu o arhitectură de tip german, după moda implementată de regele Carol I. Este de remarcat faptul că, la scurt timp după terminarea lui, castelul devine o atracție pentru foarte multe persoane din aristocrația românească, indiferent că era vorba de militari de rang înalt, diplomați și chiar membri ai familiei regale[48].

În 1911 este rechemat în armată de regele Carol I, personal, este avansat la gradul de general de brigadă și îl însoțește pe rege în 1913 la tratativele cu împăratul Germaniei privind paternitatea României asupra orașului Silistra.

În 1914 este avansat la gradul de general de divizie și reprezintă interesele României la conferința organizată de regatul Italiei, iar în perioada 1916 – 1919 este detașat pe lângă Marele Cartier General italian pentru legătura cu Marele Cartier General român[49].

A fost decorat cu: "*Steaua României*" în grad de cavaler, "*Virtutea Militară*" de aur, "*Apărătorilor Independenței*".

Ceea ce se știe mai puțin este despre întâlnirea generalului Perticari cu regele Italiei, Vittorio Emanuelle. Vom reda în continuare, detalii despre această acțiune, după un articol apărut în revista Agressive din 8 mai 2017[50]. La secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei se găsește și un manuscris, redactat în franceză și parțial în engleză, al însemnărilor lui Elena (Helene) Perticari, o vreme și domnișoară de onoare a reginei Elisabeta (așa după cum s-a amintit mai sus) și aflată tot timpul în cercul de relații mondene ale principesei și reginei Maria, nu doar în calitatea sa de soție a generalului Perticari, general din corpul militar al gărzii palatului regelui Ferdinand, însărcinat cu coordonarea programului educațional al principelui Carol. De fapt, la începutul secolului XX, Jean și Elena Perticari au fost printre educatorii viitorului rege Carol al II-lea. Tânărul prinț Carol a fost introdus de

către bătrânul general Perticari în arta mânuirii armelor și de către doamna Elena Perticari în tainele rigorii și etichetei regale, aceasta fiind, pe lângă educatoare a tânărului viitor rege Carol al II-lea, și domnișoara de onoare a reginei Maria, funcție ce o propulsa în careul de ași feminini ai vremii: Regina Maria, Martha Bibescu, Maria Cantacuzino și Elena Perticari[51].

Fiind conștientă de rolul familiei sale în viața politică a României din acele timpuri, Elena (Helene) Perticari Davila a făcut însemnările din manuscrisele de la Biblioteca Academiei amintite mai sus și a scris două volume autobiografice de referință pentru viața de la curtea regală a României :„*Amintiri din copilărie*” și „*Povestea vieții mele*”. Din cele ce vor fi prezentate în continuare, se va înțelege importanța scrierilor sale.

În ziua de 13 noiembrie 1915, Jean Perticari e chemat de regele Ferdinand și, după audiență, el i se confesează soției sale, Elena: „*Regele mi-a spus să vin și mi-a vorbit îndelung. Mi-a spus că el e singur, că n-are cui se confesa, că toată lumea îl înșeală și că are nevoie de mine. Pentru că regele avea o încredere nelimitată în mine și împărtășea sentimentele unchiului său pentru mine, stima și încrederea sa, admirația sa.”*

Generalul Perticari îl întreabă: „Ce vreți de la mine, Sire?”

Regele Ferdinand îi spune că ceea ce îi va cere să rămână între ei, să nu-i spună adică nici măcar soției sale, nici principelui Carol, nimănui. Ceea ce îi cere regele e să plece la regele Italiei, Vittorio Emanuele III, cu o scrisoare. Să plece la Gorizia, pe front, unde se găsea regele italian. Pentru a trece prin Austro-Ungaria regele îi spune că-i va da un laissez-passer de la Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București. Perticari urma să ducă cu sine și o scrisoare a reginei Maria către regina Italiei, Elena de Muntenegru, frumoasa fiică a principelui Nicolae al Muntenegrului”.

Generalului Perticari îi place misiunea. Solicită să fie numit cu prilejul acestei misiuni și curier al cabinetului regal. Ferdinand îi acordă numirea, ceea ce era de presupus, îi va ușura trecerea prin Austro-Ungaria. Și, la 18 noiembrie, Perticari anunță că pleacă, spunând că se duce în Elveția pentru a consulta un doctor. Înainte de plecare, regina Maria îi dă și ea o scrisoare către soția regelui italian, însoțită de cuvintele: „*regele este foarte singur, puțin încrezător, neavând încredere în nimeni și atunci m-am gândit că ar fi bine ca el să se sprijine pe regele Italiei pe care-l iubește și care îl iubește la rându-i*”. Perticari o întreabă pe regină ce anume să-i spună regelui italian, el știind că Vittorio Emanuele nu era „*un italian care se juca cu vorbele. Era un spirit precis, care voia precizări*”. Regina Maria îi sugerează să-i țină un discurs de genul: Italia și România au un dușman comun: Austro-Ungaria, nu și Germania. Italia declarase război doar Austro-Ungariei, nu și Germaniei (la fel va face și România în 1916). Cele două țări aveau interese asemănătoare. Și atunci să-l întrebe pe regele Italiei când crede el că ar fi mai bine pentru România să fie alături de Italia în război.

Oare primul ministru Ionel Brătianu nu știa de voiajul lui Perticari? În ziua plecării, la 25 noiembrie 1915, generalul îl întâlnește pe premier la gară, și îi spune că era doar în plimbare.

La Milano, Perticari e așteptat de contele Avogrado, care-l conduce pe linia frontului, lângă Udine, unde se afla regele italian. În cursul întrevederii, acesta îi spune că la începutul războiului, în iulie 1914, Wilhelm al II-lea i-a telegrafiat: „*Intru în război, mobilizează*”. Ca și cum el era un slujitor, căruia îi comanda. „Îmi dădea ordine și mie și poporului meu”. Îi mai spune că rușii vor trece din nou la ofensivă în primăvară. „*Și aceasta va fi ultima ocazie pentru România, căci, credeți-mă, nu puteți rămâne neutri... Eu v-am spus și altădată, România are un mare rol de îndeplinit, ea trebuie să devină o mare țară și va fi. Trebuie doar să se decidă să meargă cu noi. În tot cazul, când aceasta se va întâmpla, contați pe mine, eu nu voi înceta să vă susțin chiar și dacă veți face greșeli.”*

Vittorio Emanuele îl ia cu el pe generalul Perticari și timp de trei zile vizitează frontul pe Isonzo (cu o mașină în care mai erau și generalii italieni Cadorna și Bruzzati). Un prilej care-i dă posibilitatea lui Perticari să se întâlnească și cu 80 de prizonieri români, în mare majoritate din Sătmar și Săcele. Îi întreabă cum se face că au intrat și ei în război, ei ca români. „Am jurat, răspund ei. – Și dacă noi, românii, am fi ajuns să luptăm contra voastră, ce ați fi făcut? – De, domnule, ce să facem, am jurat să ne apărăm țara și steagul. Am fi tras”. Și Perticari îi vorbește regelui italian de loialismul românilor: „Un popor ca acesta, recucerit de români, ar deveni invincibil și s-ar putea oricând conta pe el. Dar vedeți, Sire, ei nu ar fi mulțumiți de intervenția noastră”. „Și credeți că italienii de aici sunt altfel față de intervenția noastră?, îl întreabă regele. Ei sunt italieni, dar sunt lucrați de preoți, care le zice că regele Italiei este un impostor, care l-a alungat pe Papa. Dar aceasta nu face nimic, poporul întreg îi va absorbi și ei vor simți că inima Italiei bate în inimile lor.”

În cursul conversațiilor, regele italian îi spune că Antanta (se referea la Rusia) are oameni. „*Și Germania nu are oameni. Ea mai poate ține un an sau doi, dar după? E matematic, victoria e de partea noastră și, credeți-mă, România trebuie să intre în campanie la primăvară. Așteptați, eu nu vreau să vă influențez, mergeți cu noi sau împotriva noastră, dar mergeți. Veți fi discreditați în Europa dacă rămâneți mereu neutri și nu veți obține nimic. Intrați, și Carol (viitorul Carol al II-lea, n.n.) va avea un mare și puternic regat.”*.

La întoarcerea lui Perticari din Italia, Fasciotti, însoțit de soția sa, îi face o vizită, și îi spune că a primit de la regele său scrisoarea lui Ferdinand către el în copie și răspunsul său. Și adaugă Fasciotti: „*regele nostru susține România și eu fac același lucru din toate puterile mele, dar guvernul nostru s-a săturat și nu mai vrea să audă de al vostru*”.

Într-o altă discuție, Fasciotti ține să adauge că România e pe cale de a-și juca ultimul atu: „*Germania vă detestă, Rusia nu vă iubește, Anglia este departe și nu este deloc preocupată de voi. Despre Austro-Germania și Bulgaria ce să mai vorbim. Singurii prieteni care vă rămân în apropiere sunt italienii. Și aceasta, grație regelui vostru care a scris la al nostru, fără știrea guvernului, căci, așa cum v-am spus, Italia, obosită de minciunile și lamentările lui Brătianu, a decis să nu se mai ocupe de România și s-o abandoneze tristei sale sorți...*”

Misiunea lui Perticari în Italia era o acțiune de politică externă. Cu efecte slabe. Dar, o strângere de relații, una în plus, cu unul dintre viitorii aliați nu strica. Ea fusese inițiată fără știrea lui Ion I.C. Brătianu. Dar putea regele Ferdinand să întreprindă o acțiune de politică externă fără să-l țină la curent pe Brătianu? S-a văzut și de data aceasta că nu. Imediat după întoarcerea generalului, regele îi spune premierului de acțiunea sa. Brătianu a părut surprins. Se pare însă că știa de la Barbu Știrbei. „*I-am spus că ați fost patru zile cu regele Italiei pe front și i-am vorbit și de dezertorii români* (Perticari îl corectează, prizonieri, nu dezertori)... *Nu i-am spus că eu v-am trimis în Italia, ci doar că Dvs. v-ați dus cu treburi de familie și eu am profitat de voiaj, însărcinându-vă cu o scrisoare adresată regelui Italiei*.”

Perticari îi spune soției sale Elena: „Și acum, mai mult ca niciodată, eu am o îndoială. Care e rolul lui Știrbei? El și regina mi-au zis că trebuie să susținem pe rege, să nu-l mai lăsăm izolat, să nu-l mai lăsăm singur în mâinile lui Brătianu. Dar Brătianu e francofil și Știrbei germanofil? Nu este Știrbei cel care informează Germania de tot ceea ce întreprinde regele fără Brătianu? Și, la urma urmei, cum se face că Știrbei s-a dus la Waldhausen, ministrul Germaniei la București, acum doi ani, și i-a spus că regina dorea și trebuia să realizeze o căsătorie rusească pentru Carol? „Într-adevăr, de ce-i spusese tirbei lui Waldhausen, din moment ce regina îi vorbise în secret? Ce interes avea acesta ca împăratul Germaniei să fie informat, cum a și fost imediat, la fel ca Jagow, ministrul de externe, și cancelarul Bethmann Holweg?” De aici, până la a presupune că Știrbei era un instrument în mâinile germanilor nu era decât un pas… „Interesele sale financiare sunt toate în Germania. Germanii i-au dat bani când era să dea faliment, Beldiman, ministrul nostru la Berlin, era prietenul său. Înseamnă că Germania știe tot ce întreprinde regina, tot ce face regele și el nu poate să se încline către Antanta, fără ca Germania să fie avertizată și să nu poată imediat dejuca planurile sale?'' Supoziție interesantă, dar... simplă supoziție într-o epocă de suspiciuni, cum au fost anii neutralității. Pornea din antipatia lui Perticari față de Știrbei. Și apoi, constată soția lui, dacă spuneai reginei „mefiez-Vous”, ea i-ar fi zis regelui, iar acesta dăduse deja un răspuns: „contez pe el (pe Știrbei n.n.) ca pe mine însumi”. Cercul se închidea. Brătianu, Știrbei, regina, regele. Era cercul puterii în România sub Ferdinand. Dar nici prințul Carol nu credea într-o atare variantă: „Nu, nu este (germanofil, n.n.). Are afaceri cu bănci germane și merge uneori la Berlin. De aici provine o astfel de părere”.

Din păcate, generalul Perticari, deși nu foarte bătrân, nu a mai supraviețuit mult după încheierea Primului Război Mondial. A trăit numai cât să vadă România Mare și cum românii ajunseseră la Budapesta. A decedat în ziua de 27 noiembrie 1919, la Sinaia, în casa ce-i fusese donată de regele Ferdinand.

Soția sa, cu 14 ani mai tânără a mai trăit mult după aceea până la 25 decembrie 1954[52]. Fiind descendentă a două familii faimoase, a moștenit de la mama sa, nepoata marelui cărturar Dinicu Golescu, dragostea pentru oameni, pentru țărani în special, pentru copiii neajutorați, iar de la tatăl său, generalul medic Carol Davila, întemeietorul școlii de medicină din România, puterea de muncă și dragostea de țară.

A dorit înființarea unui muzeu local la Izvorul de Sus pentru care a donat câteva obiecte de mare valoare. Tot aici, a înființat o școală de arte și meserii, unde elevii învățau dulgheritul, fierăritul și olăritul. A contribuit la dezvoltarea comunei Izvoru unde a ridicat un monument în memoria eroilor căzuți pentru apărarea independenței țării și

reîntregirea României. A contribuit la înființarea Muzeului de la Golești, pentru care a făcut ca donație, casele Goleștilor, parcul și grădina.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Elena Perticari Davila a primit la cantina școlară din Izvoru de Sus peste 20 de copii săraci din sat și copii ai refugiaților din Moldova, iar în 1945 încă 150 de copii de refugiați, pe care i-a întreținut până în 1947.

După război și consolidarea regimului comunist, urmașii lui Jean și Elenei Perticari au fost alungați din Romania. Castelul lor din Izvorul de Sus a fost naționalizat, transformat, pentru o vreme, în casă de copii, apoi în sediul Cooperativei Agricole de Producție, iar acum se află într-un stadiu avansat de degradare[53].

În încheiere prezentăm un fragment din amintirile consemnate ale Elenei Perticari privind viața la curtea regală a României, când castelul Peleș era în construcție și curtea regală locuia în chiliile de la Mănăstirea Sinaia. Ea descrie viața la mănăstire ca fiind una simplă și patriarhală: ”*Însoțite de regină, domnișoarele de onoare sunt invitate să facă excursii. Pentru a putea urca mai ușor pe potecile de munte, regina adoptă „un costum de munte, care se compunea dintr-o tunică lungă și largă formând fusta, scurtă până la genunchi, pe care o ridica într-o parte, trecând tivul de jos prin centura ce o cingea. Sub această fustă avea pantaloni din același material cu rochia, care se continuau în jambiere ce se închideau cu nasturi aparenți, pe partea exterioară, de la genunchi până la glezne. Regina era înaltă, cu o talie foarte frumoasă și bine proporționată, cu picioare mici și încheieturi delicate. Artista admira plantele ce creșteau în trunchiurile doborâte ale brazilor și fagilor uriași, care striveau sub povara lor puiandrii ieșiți din propria lor sămânță, dar care, pe partea superioară a trunchiului putrezit, dădeau naștere la o sumedenie de flori mărunte: mușchi, ierburi diferite, ferigi plăpânde și chiar limba vecinului*”. Tot Elena Perticari descrie cum erau mobilate sufrageria și salonul din spațiul regal de la Mănăstirea Sinaia, ca și felul în care își petrecea timpul după masa de seară, când toți se adunau în salon, în jurul suveranilor, prilej cu care se cânta, se jucau jocuri de societate și se spuneau ghicitori și glume.

Note:

[1]Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, Editura Albatros, București 1993, pp. 52-53

[2](n. 19.04.1854, Șerbănești, județul Galați - d. 17.06.1925, București), inginer constructor considerat unul dintre pionierii tehnicii mondiale în proiectarea și construcția podurilor și silozurilor cu structură metalică, respectiv din beton armat, proiectantul podului de la Cernavodă (1890-1895) - cel mai lung pod din Europa din acea vreme, unul dintre întemeietorii ingineriei românești și profesor la Școala Națională de Poduri și Șosele (1884-1914), academician (1897) și președinte al Academiei Române (1907-1916), Ministrul Lucrărilor Publice (1918-1919), cel care a prezidat comitetul de organizare a Încoronării Regelui Ferdinand la Alba Iulia a României Mari.

[3]Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu*, Editura Museion, București, 1992.

[4]Sabina Cantacuzino, *op.cit.*, p. 172.

[5]*Marea răscoală a țăranilor din 1907*, București, Editura Academiei, 1967, p.28.

[6]Ioan Scurtu, *op.cit.*

[7]Manifestul guvernului în „Dimineața”, IV, nr.1110 din 15 martie 1907.

[8]Arhivele Istorice Centrale, fond Casa Regală, dos.43/1914, f.1

[9]Textul tratatului, publicat în „Revista Arhivelor”, nr.2/1967 de A. Slivăț și M. Tudorică.

[10]I. G. Duca, *3 august 1914. Consiliul de Coroană de la Sinaia* în „Magazin istoric”, nr.1/1976, pp. 38-44.

[11]Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, pp.230-235.

[12]Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I, în Biblioteca Academiei, Arhiva istorică, fond.2, dos.1243, f.11.

[13]*1918 la români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.766.

[14]I. G. Duca, *Regele Ferdinand la Consiliul de Coroană de la Cotroceni*, în „Generația unirii”, nr.10 din 25 decembrie 1929.

[15]Arhivele Istorice Centrale, fond Casa Regală, dos.19/1916, f.1-2

[16]*România în anii primului război mondial*, vol. II, București, Editura Militară, 1987 (cap. IV, V, VI).

[17]Arhivele Istorice Centrale, fond Casa Regală, dos.70/1918, f.1-2.

[18]Ioan Scurtu (coord.), *Documentele Unirii. 1918*, 1993.

[19]*Ibidem.*

[20]Ioan Scurtu, *Politica internă a guvernului liberal (1918-1919)*, în „Analele Universității București. Istorie”, nr.1/1974.

[21] în *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 15, din 1 ianuarie 1919, pp. 167-169.

[22] *Apud* C. de Saint Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris, 1953, p. 484.

[23] în „Monitorul oficial” din 9 aprilie 1920.

[24]A se vedea .

[25], „Monitorul oficial” din 26 septembrie 1920

[26]*Mărturii contimporane*, p.428 (relatarea lui M. C. Vlădescu).

[27]Ion Gorun, *Încoronarea primului rege al României întregite la Alba Iulia și București*, f.a.

[28]I. G. Duca, *Portrete și amintiri*, București, Editura Cartea Românească, 1932, pp. 26-27.

[29]*Ibidem.*

[30]S. Neagoe, *Oameni politici români*, p. 112-113

[31]Lavinia Năstase în revista Agressive din 27 februarie 2016

[32]wikipedia.org/wiki/Gheorghe_Băgulescu

[33]Jurnalul de Argeș din 14 februarie 2013

[34]Lavinia Năstase în revista Agressive din 27 februarie 2016

[35]*Ibidem.*

[36]*Ibidem.*

[37]*Clujul*, ziar independent, articol, 27 aprilie 1924
[38]Stan Constantin, *Un adevărat român*, Ziarului Financiar din data de 22.09.2006
[39]Lavinia Năstase în revista Agressive din 27 februarie 2016.
[40]Lavinia Năstase, Află cine este argeșeanul care l-a întâlnit pe regele Italiei, Revista Agressive, 08 mai 2017. http://www.revistaagressive.ro/personalitati/581-afla-cine-este-argeseanul-care-l-a-intalnit-pe-regele-italiei.html
[41]Adrian STROEA, Marin GHINOIU, *Din elita artileriei,* Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București – 2012, pp. 249.
[42]*Ibidem*.
[43]*Ibidem*.
[44]*Ibidem.*
[45]Marius Ionel, *Argeşeanca Elena Perticari Davila, educatoarea lui Carol al II-lea,* Jurnalul de Argeș, Joi, 16 Februarie 2012 http://www.jurnaluldearges.ro/index.php/component/k2/item/3419-argeseanca-elena-perticari-davila-educatoarea-lui-carol-al-ii-lea
[46]Adrian STROEA, Marin GHINOIU*, op.cit.*, pp. 251.
[47]Marius Ionel, *Argeşeanca Elena Perticari Davila, educatoarea lui Carol al II-lea,* Jurnalul de Argeș, Joi, 16 Februarie 2012 http://www.jurnaluldearges.ro/index.php/component/k2/item/3419-argeseanca-elena-perticari-davila-educatoarea-lui-carol-al-ii-lea
[48]Flori Jianu, *Perticari familia –monument,*
[49]Adrian STROEA, Marin GHINOIU*, op.cit.*, pp. 251.
[50]Lavinia Năstase, *Află cine este argeșeanul care l-a întâlnit pe regele Italiei*, Revista Agressive, 08 mai 2017
[51]Ibidem.
[52]Marius Ionel, *Argeşeanca Elena Perticari Davila, educatoarea lui Carol al II-lea,* Jurnalul de Argeș, Joi, 16 Februarie 2012 http://www.jurnaluldearges.ro/index.php/component/k2/item/3419-argeseanca-elena-perticari-davila-educatoarea-lui-carol-al-ii-lea
[53]Cristi, *Monumente uitate2, conacul Perticari, Izvoru-Arges*, Călător în țara mea, Ianuarie 23, 2014. http://www.vinland.ro/calator-in-tara-mea/monumente-uitate2-conacul-perticari-izvoru-arges/

Românii sud-dunăreni sub impactul evoluțiilor politice, militare și teritoriale din Balcani (1908-1923)

dr. George UNGUREANU

Pentru români, data de 1 decembrie 1918, de la care sărbătorim un veac, reprezintă împlinirea aspiraţiei seculare spre unitate naţională modernă, sub aspect politico-teritorial. Naţiunea modernă română, constituită şi afirmată pe plan european în prima jumătate a secolului al XIX-lea („secolul naţiunilor", după bine-cunoscuta expresie a lui Leopold von Ranke), are ca antecesor poporul român medieval, al cărui principal factor identitar era limba română, vorbită în diferite variante, în general reciproc-inteligibile, în aria romanităţii orientale antice, fragmentată de marile migraţii, în special de cea sud-slavă din secolele VI-VII d. Hr. La începutul secolului trecut, în Peninsula Balcanică trăiau vorbitori ai tuturor celor patru dialecte ale limbii române: daco-român, aromân, megleno-român şi istro-român.

Un prim grup de români asupra căruia vom zăbovi este cel al „timocenilor", locuitori ai ţinuturilor din stânga, respectiv, dreapta, râului Timoc, corespunzătoare anticei Dacii aureliene, înfiinţate după evacuarea armatei, administraţiei şi a unei părţi din populaţia romană din Dacia nord-dunăreană[1].

Cea mai mare parte a teritoriului populat de acest bloc compact de români vorbitori ai unor graiuri de tip daco-român, ca şi fraţii lor din stânga Dunării, anume zona din stânga Timocului (Timok – Krajna – Morava, în sârbeşte) cu o suprafaţă de circa 11.000 km^2, (actualul judeţ Argeş are 6801 km^2) a intrat în anul 1833 sub stăpânirea statului sârb autonom, care şi-a câştigat independenţa deplină în 1878, ca şi România. Numărul românilor de aici, indicat de recensământul oficial sârbesc din 1892, era de 160.000, în timp ce un fruntaş român local, cu nume sârbizat, Miloslov Bogdanovici, vehicula, în anul 1906, cifra de 300.000 – 400.000 de cosângeni. Teritoriul din dreapta Timocului (zona Vidin – Vraţa – Plevna/Pleven), având o întindere de circa 4.000 de km^2, a devenit, în anul 1878, parte integrantă a Principatului Autonom al Bulgariei, factice, un stat cvasi-independent. Numărul românilor de aici era apreciat în recensămintele oficiale bulgăreşti la 80.000 – 90.000, în timp ce alte surse indicau 100.000-120.000 de suflete[2].

Din punct de vedere al identităţii etno-lingvistice, pentru aceşti români, conform unei expresii larg răspândite printre ei, „Binele a plecat odată cu

turcul". Odată cu înlăturarea stăpânirii otomane relativ tolerante, autorităţile sârbeşti şi bulgăreşti nu au mai permis folosirea limbii române în bisericile şi şcolile de aici. Apartenenţa la confesiunea creştin-ortodoxă a devenit o pârghie de asimilare, nu un motiv de tolerare a specificului etno-lingvistic. O oarecare consolare aducea situaţia materială relativ bună, comparativ cu ţăranii români din Câmpia Dunării, care sufereau din cauza flagrantelor inechităţi sociale din cadrul Vechiului Regat, element exploatat la maximum de propaganda sârbă şi bulgară.

Un al doilea grup românesc sud-dunărean era cel reprezentat de către macedo-români, denumire sub care îi putem alătura pe puţinii megleno-români şi pe mai numeroşii aromâni, ale căror dialecte sunt destul de apropiate. Spaţiul istoric macedo-român include Macedonia istorică şi zonele adiacente, anume Albania, Kosovo, zona Niš-Vranje-Pirot, obţinută de Serbia în 1878, odată cu independenţa, precum şi provinciile greceşti Thessalia, Etolia şi Epir. Cu excepţiile indicate în fraza anterioară, acest spaţiu rămăsese, şi după 1878, în componenţa Imperiului Otoman. Spre deosebire de timoceni, macedo-românii trăiau dispersaţi în insule etno-lingvistice mai mari sau mai mici, printre sau alături de alte neamuri: macedoneni slavi, greci, albanezi, turci, sârbi, evrei, ţigani etc, în cadrul unui mozaic uimitor pentru vest-europeni. Numărul lor, foarte dificil de stabilit cu exactitate, era, după toate probabilităţile, de ordinul sutelor de mii[3].

Prea puţin numeroşi şi prea risipiţi pentru a constitui o naţiune modernă distinctă, dar având ocupaţii tradiţionale de tip pre sau proto-burghez (meşteşugari, negustori, „liber- profesionişti" *sui-generis*), macedo-românii au dat numeroase personalităţi românităţii moderne, dar şi al altor naţiuni din Balcani, mai ales grecilor (Daniel Moscopoleanul, Rigas Velestinos, generalul Ioannis Kolletis etc.).

Spre deosebire de tinerele state naţionale balcanice, animate de tendinţe exclusiviste, expansioniste şi asimilatoare, decadentul Imperiu Otoman tolera încercările macedo-românilor de a-şi păstra limba şi conştiinţa etnică, precum şi stabilirea de legături cu ţara mamă.

În aceste condiţii, guvernele de la Bucureşti au dat sume de bani destinate înfiinţării şi apoi menţinerii unor şcoli şi biserici româneşti în Macedonia, începând chiar din vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Astfel, în ajunul războaielor balcanice (1912-1913), reţeaua şcolară a macedo-românilor includea 118 şcoli primare (unde lucrau 143 de învăţători şi 86 de învăţătoare) la care se adăugau liceul şi şcoala normală de la Bitolia, o şcoală superioară de comerţ la Salonic şi o şcoală de comerţ la Ioannina. De asemenea, funcţionau 47 de biserici româneşti, cu 61 de preoţi-parohi, ajutaţi de către 70 de dascăli[4].

Macedonia (încă) otomană devenise, însă, după 1878, câmp de luptă între grupările înarmate de diverse orientări naţionale: *antarţii* greci, *comitagiii* bulgari, *cetnicii* sârbi, dar şi luptătorii albanezi sau adepţii unei Macedonii independente.

Atitudinea favorabilă din partea Imperiului Otoman faţă de macedo-români şi legăturile lor cu Ţara a cunoscut apogeul în mai 1905, când a fost emisă o *iradea*, prin care era recunoscut oficial dreptul macedo-românilor la şcoli şi biserici proprii, în limba lor[5]. Gestul sultanului Abdül Hamid al II-lea (1876-1905), absolut normal într-o lume cu adevărat modernă, a trezit reacţia virulentă a naţionaliştilor greci, fie ei oameni politici, oameni de cultură, clerici sau luptători paramilitari. Replica elenă la *iradeaua* din mai 1905 şi contra-replicile unor grupuri naţionaliste româneşti au avut ca efect ruperea relaţiilor diplomatice între regatele român şi grec, din iniţiativa guvernului de la Atena, în septembrie 1905. Această situaţie se va menţine preţ de şase ani[6].

Elocventă pentru atmosfera în care activau şcolile româneşti din Macedonia încă otomană, în primul deceniu al secolului trecut, este biografia parţială a lui Taşcu Pucerea (n. 1872-d. 1955), viitor prefect liberal de Durostor, în anii interbelici. Născut la Perlepe (Prilep), în vestul Macedoniei, a absolvit liceul românesc din Bitolia, apoi în 1891, a venit în România, unde a urmat cursurile Facultăţii de Medicină (1894-1898), pentru a reveni ca profesor de „fizico-chimice" în liceul absolvit, la 10 octombrie 1901. Ţintă a unor atentate eşuate, ripostează rănindu-l pe directorul şcolii greceşti (1902-1909)[7].

Temerile faţă de naţionalismele grecesc, sârbesc şi bulgăresc, pe de o parte, şi dorinţa de păstrare, afirmare şi dezvoltare a identităţii etnice, lingvistice şi culturale în cadrul Imperiului Otoman, pe de altă parte, alături de unele afinităţi istorice, au determinat stabilirea şi consolidarea unor relaţii de colaborare între fruntaşii macedo-români şi conducătorii mişcării naţionale albaneze, începând din perioada Ligii de la Prizren (1878-1881)[8].

De altfel, România a fost unul dintre statele-gazdă ale organizaţiilor naţionale albaneze, după 1878, alături de S.U.A. (Boston), Italia (sudul peninsulei) şi Egipt[9].

În fine, dar nu lipsit de importanţă, la începutul secolului XX, în nord-vestul Peninsulei Balcanice, trăiau câteva mii de istro-români, concentraţi, după

cum le spune şi numele consacrat (ei îşi spun *rumeri*), în câteva aşezări din interiorul şi din proximitatea Peninsulei Istria. Deşi sud-dunărean, dialectul istro-român se aseamănă mai mult cu cel daco-român, mai ales cu unele graiuri din Ardeal şi Maramureş, cu puternice influenţe slave (croate etc.) şi italiene[10].

Fostă posesiune a Veneţiei, până în 1797, anexată la Austria în urma războaielor napoleoniene, peninsula Istria a rămas sub administraţia Vienei, după compromisul austro-ungar din 5/17 februarie 1867 (*Ausgleich*), la fel ca teritoriile slovene şi coasta dalmată, în timp ce Croaţia, Slavonia şi zona Rijeka au trecut sub administraţia Budapestei[11].

Pentru Peninsula Balcanică, perioada 1908-1923 a fost, mai ales prin comparaţie cu precedentele trei decenii, respectiv, cu următorii 15 ani, una foarte densă în evenimente şi evoluţii, având ca efect modificarea, pe termen mai scurt sau mai lung, a hărţii politice sud-est europene. Revoluţia „Junilor Turci" din vara anului 1908 a fost urmată de amplificarea unor stări conflictuale regionale, culminând cu războaiele balcanice din anii 1912-1913. Scânteia declanşatoare a primei conflagraţii mondiale s-a aprins tot în Balcani, în vara anului 1918, iar armistiţiul de la Salonic, din 16/29 septembrie 1918 a marcat începutul sfârşitului „Marelui Război", aşa cum a fost el cunoscut în epocă. Hotărârile Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920) nu au pus capăt frământărilor din zonă, începutul primului deceniu interbelic fiind marcat, pentru această parte a Europei, de războiul greco-turc (1919-1922), suprapus revoluţiei kemaliste. Victoria acestei mişcări şi semnarea Tratatului de la Lausanne, la 24 iulie 1923, au jalonat intrarea regiunii într-o perioadă de stabilitate politico-teritorială, căreia avea să-i pună capăt Al Doilea Război Mondial.

Planurile „Junilor Turci" („Comitetul pentru Uniune şi Progres", fondat la Salonic, în anul 1906), în direcţia modernizării Imperiului Otoman, pe baze centraliste, şi chiar a redobândirii unor teritorii pierdute în veacurile precedente, au trezit nemulţumirea statelor creştine sud-dunărene, a conaţionalilor acestora din teritoriile europene otomane (în Creta au izbucnit, ca şi la 1866 şi 1897, răscoale), dar şi a albanezilor, dornici de unificare într-o entitate autonomă în cadrul Imperiului[12].

În acest context, la 22 septembrie/5 octombrie 1908, Austro-Ungaria anexează Bosnia şi Herţegovina, teritorii otomane preluate spre administrare la 1878, iar Bulgaria autonomă îşi declară independenţa deplină[13]. Cele două acte politice unilaterale, concomitente, vor genera o criză diplomatică la nivelul întregului continent, a cărei dezamorsare a durat câteva luni.

Anul 1909 a consemnat ascensiunea „marelui cretan" Eleutherios Venizelos (n. 1864-d. 1936), conducător al Partidului Liberal, la şefia guvernului de la Atena, ca şi întrunirea primului Parlament Otoman, rezultat în urma alegerilor din 10/23 decembrie 1908. Acest for includea 147 de etnici turci, 60 de arabi, 27 de albanezi, 14 armeni, 10 slavi balcanici, 4 evrei[14], dar şi doi fruntaşi macedo-români, anume juristul şi literatul Nicolae Batzaria (n. 1874-d. 1952), ales senator, respectiv medicul Filip Mişea, ales deputat[15]. În anii 1909-1910, în oraşul Bitolia, vor avea loc trei Congrese ale notabililor macedo-români, fără rezultate concrete substanţiale[16].

Lucrurile evoluau însă către un război regional, acesta declanşându-se în toamna anului 1912, când Liga Balcanică, alcătuită, sub egida diplomaţiei ruseşti, din Bulgaria, Grecia, Serbia şi Muntenegru, a atacat Imperiul Otoman.

Succesele militare surprinzător de rapide ale coaliţiei balcanice au fost urmate de presiuni ale Marilor Puteri occidentale, încheierea armistiţiului de la Ceatalgea şi începutul tratativelor de pace de la Londra (decembrie 1912 – ianuarie 1913), întrerupte după o lovitură de stat la Constantinopol şi reluate după căderea oraşelor Ioanina, Shkodër şi Adrianopol în mâinile aliaţilor balcanici. Tratatul de la Londra, din 17/30 mai 1913, reglementa problemele teritoriale între Imperiul Otoman, izgonit, practic, din Europa, şi Liga Balcanică, luată ca un întreg, lăsând nerezolvate diferendele tot mai acute dintre foştii aliaţi. Atacul Bulgariei asupra Serbiei şi Greciei, la 16/29 iunie 1913, a reprezentat începutul celui de-al doilea război balcanic, dar şi un prilej pentru România şi, respectiv, Imperiul Otoman, de a ataca Bulgaria, spre a obţine modificarea frontierei în Dobrogea, respectiv recuperarea zonei Adrianopol.

Înfrântă rapid de către coaliţia *de facto* a tuturor vecinilor săi, Bulgaria a capitulat, iar pacea a fost încheiată la Bucureşti (28 iulie/10 august 1913). Cum i-au afectat aceste evenimente pe românii din Balcani?

În primul rând, se cuvine menţionat faptul că, dată fiind apartenenţa statală a teritoriilor în care locuiau aceştia, ei au fost puşi în situaţia, mai ales timocenii, în cel de-al doilea război balcanic, să lupte unii contra altora. Deşi de confesiune creştin-ortodoxă, macedo-românii consideraţi protejaţi ai otomanilor, au căzut victimă, alături de musulmani (albanezi, turci etc.) şi evrei, violenţelor şi abuzurilor de tot felul

din partea forţelor militare şi paramilitare greceşti, sârbeşti şi bulgăreşti, fapt consemnat şi în paginile unor prestigioase ziare occidentale[17].

Tratatul de la Londra, din 17/30 mai 1913, care consemna sfârşitul cvasi-complet al stăpânirii otomane în Europa, a fost semnat, din partea Imperiului muribund, de către Nicolae Batzaria, ajuns între timp ministru al lucrărilor publice[18].

Prin Tratatul de la Bucureşti (28 iulie/10 august 1913), Macedonia istorică fostă otomană era împărţită între Grecia (Macedonia Egeeană, cu Salonicul, 34.602 km^2), Serbia (Macedonia Vardariană, cu oraşul Skoplje, circa 25.000 km^2) şi Bulgaria (Macedonia Pirineană, cu circa 7.000 km^2)[19]. Prin acelaşi tratat, era recunoscută independenţa Albaniei, în limita a 29.000 km^2, cu circa 850.000 de locuitori, circa 45% dintre etnicii albanezi din Balcani rămâneau în afara graniţelor noului stat, mai ales în zona Kosovo şi în vestul Macedoniei Vardariene, alipite Serbiei[20]. Pentru România, devenită, cel puţin momentan, arbitrul situaţiei în Balcani, pacea încheiată la Bucureşti (a treia semnată aici, după cele din 1812 şi 1886), a consemnat şi obţinerea unui teritoriu sud-dobrogean, de aproape 7.700 km^2, supranumit, datorită formei sale aproape patrulatere, *Cadrilater*.

Noul teritoriu avea o populaţie de circa 280.000 de locuitori, dintre care jumătate erau musulmani vorbitori de turcă, peste 40% erau bulgari (inclusiv găgăuzi bulgarofoni), numai circa 2,5-3% fiind etnici români[21]. De asemenea, printr-o serie de scrisori-anexe la Tratat, statele balcanice succesoare ale Imperiului Otoman s-au angajat să respecte drepturile macedo-românilor, în primul rând autonomia lor şcolară şi bisericească[22].

Nicolae Batzaria

Prevederile Tratatului de la Bucureşti referitoare la obţinerea Dobrogei de Sud și garantarea drepturilor macedo-românilor din teritoriile intrate sub jurisdicţia Greciei, Serbiei şi a Bulgariei au stârnit, la momentul respectiv, dar şi ulterior, unele aprecieri negative în discursul politic, publicistic şi apoi istoriografic românesc. Astfel, unii publicişti au reproşat oamenilor politici şi diplomaţilor români faptul că nu s-au interesat în primul rând de zona Vidinului, unde, spre deosebire de Cadrilater, ponderea etnicilor români era substanţială[23]. Spre finele perioadei interbelice, mai multe surse româneşti menţionează o propunere oficială bulgară, formulată în timpul Conferinţei de Pace de la Bucureşti, în sensul trasării frontierei terestre în Dobrogea de aşa manieră, încât să fie urmată de un schimb de populaţie, total, obligatoriu şi echitabil numeric între etnicii bulgari din Dobrogea românească lărgită şi etnicii români din nordul Bulgariei[24]. Profesorul Gheorghe Zbuchea aprecia, în anul 1999, că statul român a ratat în vara anului 1913, ocazia de a obţine garanţii solide pentru drepturile macedo-românilor, prin includerea clauzelor respective în textul de bază al Tratatului, nu (doar) în scrisorile-anexă, aşa cum s-a întâmplat[25]. Oricum, este destul de îndoielnic faptul că aceste garanţii, fie ele şi inserate în textul de bază al Tratatului de la Bucureşti, ar fi rezistat vicisitudinilor Primului Război Mondial.

Principalele momente şi evoluţii ale acestei conflagraţii, la nivelul Balcanilor, au fost următoarele:

- 15/28 iulie 1914 – declaraţia de război a Austro-Ungariei către Serbia, urmată, în decurs de o săptămână, de intrarea în conflict a Germaniei, pe de o parte, respectiv a Rusiei Ţariste, Franţei şi Marii Britanii, pe de altă parte.
- 28 iulie/10 august 1914 – Muntenegrul se alătură Serbiei; autorităţile sârbeşti se refugiază de la Belgrad la Niš, iar armata sârbă opune o dârză rezistenţă, executând şi o serie de contra-ofensive.
- 16/29 octombrie – intrarea *de facto* a Imperiului Otoman în război, de partea Puterilor Centrale, prin participarea flotei otomane la atacul vaselor de război germane asupra Sevastopolului.
- 10/23 mai 1915 – Italia declară război Austro-Ungariei; aspiraţiile italiene în zona litoralului adriatic vin în conflict cu cele sârbeşti.
- 22 septembrie/5 octombrie 1915 – Bulgaria mobilizează armata şi 9 zile mai târziu declară război Serbiei. În aceste condiţii, se pune problema intrării României şi a Greciei în acţiune, în ajutorul

Serbiei, în vederea salvgardării clauzelor teritoriale din Tratatul de la Bucureşti, din 1913. Şeful guvernului român, Ion I.C. (Ionel) Brătianu refuză, deocamdată, să angajeze ţara într-un război ce depăşea mult cadrul balcanic, în timp ce tentativa omologului său grec, Eleutherios Venizelos, de a se alătura Serbiei, implicit Antantei, este blocată de partizanii regelui Constantin; în Grecia se declanşează „schisma naţională".

- octombrie 1915 – ianuarie 1916 – Forţele Quadruplei Alianţe (Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman şi Bulgaria) ocupă Serbia, Muntenegrul şi o parte de nord a Albaniei; anterior, în toamna lui 1914, în Albania pătrunseseră trupe sârbeşti şi muntenegrene (în N), respectiv greceşti (în S).
- iulie 1916 – Antanta debarcă trupe la Salonic; unităţi militare bulgare, în replică, înaintează pe teritoriul Greciei.
- 15/28 august 1916 – România declară război Austro-Ungariei, în zilele următoare, aliaţii dublei monarhii declară război României. Din cauze complexe, de natură externă şi internă, armata română suferă pierderi grele în toamna anului 1916, Oltenia, Dobrogea şi Muntenia (inclusiv capitala) fiind ocupată de inamic.
- 17/30 iunie 1917: Grecia declară oficial război Germaniei.
- iulie-august 1917: armata română reorganizată obţine victoriile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, ulterior, ca urmare a evenimentelor din Rusia, România a fost constrânsă să încheie armistiţiu cu Puterile Centrale (Focşani 26 noiembrie/9 decembrie 1917), apoi tratatul preliminar de la Buftea (5/18 martie 1918) şi, în cele din urmă „pacea punică" de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918).
- 16/29 septembrie 1918 – Bulgaria încheie armistiţiul de la Salonic cu Puterile Antantei, după o serie de înfrângeri în Macedonia, pe fondul unei grave crize economice; trupele sârbeşti reintră în Niš, la 12 octombrie şi în Belgrad, la 31 octombrie.
- 17/30 octombrie 1918 – Imperiul Otoman se recunoaşte învins, prin armistiţiul de la Mudros[26].

La fel ca în perioada războaielor balcanice, românii sud-dunăreni s-au văzut din nou puşi în situaţia de a lupta unii contra altora, din cauza opţiunilor politico-militare opuse ale statelor ai căror cetăţeni erau sau deveniseră în 1913. Situaţia cea mai dramatică au avut-o, şi de această dată, timocenii, victime ale rivalităţii bulgaro-sârbeşti în nordul Peninsulei Balcanice. De altfel, în primele luni ale conflagrației, Puterile Centrale au vehiculat pe lângă România și promisiuni în sensul dobândirii Timocului sârbesc, în caz de alianță cu ele; ulterior, prin tratatul de alianță încheiat cu Bulgaria în anul 1915, teritoriul în cauză a fost promis acesteia din urmă[27], care l-a și ocupat militar, preț de aproape trei ani. În cadrul armatei române, după 15/28 august 1916, au activat circa 10.000 de combatanţi de origine sud-dunăreană, inclusiv circa 400 de ofiţeri, printre care generalii Nicolae Dona şi Caramitru, colonelul Sunda, dar şi ofiţerii rezervişti intelectuali Tache Papahaghi, Nuşi Tuliu, dr. Virgil Caracota, dr. Petre Topa, Arghir Culina, C. Ciumetti etc[28].

În vara anului 1917, în paralel cu luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi în condiţiile anarhiei politico-militare în care căzuse Grecia, reprezentanţii comunităţilor locale macedo-române din Munţi Pindului s-au reunit la Samarina, unde au proclamat un principat aromân autonom, sub protecţie italiană, în virtutea originii latine comune[29].

La începutul anului 1918, când Serbia era încă sub ocupaţia trupelor Quadruplei alianţe, iar principiul auto-determinării naţionale tocmai fusese enunţat de către V.I. Lenin şi Thomas Woodrow Wilson, Atanasie C. Popovici şi alţi etnici români din Timocul sârbesc au semnat manifeste şi declaraţii în favoarea reunirii tuturor teritoriilor locuite de români, alături de basarabeni, bucovineni şi transilvăneni. De asemenea, Atanasie C. Popovici a elaborat şi un memoriu, semnat de notabilităţile locale din 224 de comune, reprezentând 230.000 de români vest-timoceni, care solicitau dreptul la folosirea limbii materne în şcoală, biserică şi administraţie, punând şi problema unirii cu statul român. Acest memoriu a fost expediat Forumului Păcii de la Paris, ale cărui lucrări au debutat la 18 ianuarie 1919[30].

Situaţia politico-militară din Balcani şi conjunctura diplomatică a momentului nu lăsau prea mulţi sorţi de izbândă românismului sud-dunărean, după încheierea primei conflagraţii mondiale. Prezent în metropola de pe Sena preţ de câteva luni, de la finele lui ianuarie până la începutul lui iulie 1919, ambiţiosul Ionel Brătianu a căutat să obţină recunoaşterea unor câştiguri teritoriale cât mai substanţiale, combinând, în funcţie de acest scop, o varietate de argumente, de ordin etnic, istoric, geografic, economic şi juridic (Tratatul din 4/17 august 1916, semnat de România, Franţa, Marea Britanie, Italia şi Rusia). Statutul macedo-românilor nu a făcut obiectul acţiunii şefului de guvern român, iar românii timoceni au fost aduşi în discuţie doar sporadic, ca un contraargument în disputa cu Belgradul privind Banatul, respectiv în dezbaterile privind Dobrogea de Sud (Cadrilaterul)[31].

Astfel, prim-ministrul român prezentase un proiect de schimburi de teritorii între România, Bulgaria şi statul iugoslav, declarându-se de acord să renunţe în favoarea Bulgariei la Dobrogea de Sud (Cadrilater), cu condiţia obţinerii întregului Banat, revendicat parţial şi de sârbi, urmând ca Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor să primească în compensaţie de la Bulgaria fie Macedonia Pirineană, fie zona Vidinului[32].

La 8 martie 1919, la Paris, în urma fuziunii între delegaţiile macedo-română şi timoceană, a luat fiinţă „Liga pentru eliberarea românilor din Timoc şi Macedonia", având ca preşedinte de onoare pe venerabilul promotor al românismului basarabean Vasile Stroescu, ca preşedinte executiv pe intelectualul aromân George Murnu (n. 1868 – d. 1957), iar ca vicepreşedinte pe timoceanul A.C. Popovici[33]. Argumentele ştiinţifice, juridice şi morale clasate de grupul de iniţiativă amintit nu au avut însă ecou în rândurile mai-marilor lumii.

Tratatul de la Neuilly-sur-Seine, încheiat cu Bulgaria, la 27 noiembrie 1919, semnat (şi) de România, la 10 decembrie, nu aducea nicio schimbare pentru românii sud-dunăreni, exceptând trecerea zonelor strategice Ţaribrad, Bossilevgrad şi Strumiţa, totalizând 3.000 km^2 de sub jurisdicţie bulgară sub cea iugoslavă[34].

Nici seria de armistiţii din toamna anului 1918, nici tratatele încheiate în capitala Franţei, în 1919-1920, nu au adus însă cu adevărat pacea în sud-estul bătrânului continent. Războiul greco-turc, suprapus parţial revoluţiei kemaliste, se va încheia abia în toamna anului 1922, când, după dezastrul de la Mudanya, visul unei Grecii Mari, întinse pe două continente şi cu acces la cinci mări (*Megali Ideea* enunţată de către politicianul elen de origine aromână Ioannis Kolettis la 1844) era definitiv spulberat.

În urma Conferinţei desfăşurate în oraşul elveţian Lausanne (noiembrie 1922 – iulie 1923) a fost încheiat un tratat prin care Turcia (Republica Turcă, din 29 octombrie 1923), căpăta configuraţia teritorială actuală, fiind prevăzut şi un schimb de populaţie între foştii beligeranţi. În consecinţă, circa 1,5 milioane de greci din Anatolia (şi Caucaz) şi aproape 400.000 de musulmani de pe teritoriul elen au trebuit să-şi părăsească locurile natale[35].

Printre musulmanii obligaţi să părăsească Grecia s-au numărat şi meglenoromânii islamizaţi din localitatea Nânti (între 2.000 şi 4.000 de suflete) care s-au stabilit în oraşul Edîrne (Adrianopol) şi în zona rurală de la răsărit de acesta[36].

Refugiaţii proveniţi din Anatolia au fost aşezaţi de către autorităţile greceşti, cu precădere în Macedonia Egeeană şi Tracia de Vest (obţinută de la Bulgaria în 1919), spre a schimba fizionomia etnică a acestor provincii, unde trăiau numeroşi non-eleni. Astfel, situaţia macedo-românilor de aici s-a înrăutăţit (şi) sub aspect economic (material), ceea ce a generat un anumit curent emigraționist spre România (Cadrilater), care a cuprins și grupuri din Albania, statul iugoslav şi Bulgaria[37].

De altfel, garanţiile incluse în scrisorile – anexe la Tratatul de la Bucureşti (1913) privind autonomia şcolară şi bisericească a comunităţilor macedo-române din Balcani au rămas literă moartă. Albania nu le semnase, nefiind pe deplin constituită ca stat la momentul respectiv şi invoca pericolul grecesc drept contraargument la cererile aromânilor. În Bulgaria, numărul macedoromânilor nu depăşea ordinul miilor. Autorităţile de la Belgrad au invocat conduita României din toamna anului 1915 (neintervenţia promptă împotriva Bulgariei, agresoare a statului sârb), pentru a considera caduce angajamentele conexe Tratatului din vara lui 1913, iar Grecia doar tolera înscrierea cetăţenilor săi în şcoli româneşti, absolvenţilor nefiindu-le însă recunoscute actele de studii[38].

În urma hotărârilor adoptate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, peninsula Istria și unele zone slovene și dalmatine adiacente au trecut sub jurisdicția Italiei; între anii 1921-1925, prin strădaniile lui Andrei Glavina (n. 1883-d. 1925), pentru prima și singura dată în decursul istoriei, a funcționat o școală primară istro-română, în satul Șușnevița[39].

La finalul acestei incursiuni succinte prin trecutul românităţii sud-dunărene în tumultuoasa perioadă 1908-1923, putem conchide că, deşi reprezintă un veritabil an astral pentru naţiunea română modernă, 1918 nu a adus, totuşi, pentru toţi românii, ceea ce ar fi trebuit să aducă, într-o lume cu adevărat modernă, având la bază respectul faţă de drepturile şi libertăţile individuale, comunitare şi naţionale.

Note:

[1]Continuitatea între populaţia romanică prezentă aici în antichitate şi cea românofonă atestată în Evul Mediu este demonstrată, între altele, în lucrarea lui Slavoljub Gacović *De la cetăţenii romani la populaţia română în zona Timocului (sec. I-XIV)*, traducere din limba sârbă de Tiberius Constantin Puiu, Bucureşti, Editura Etnologică, 2014, 777 p.

[2]Gheorghe Zbuchea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică în secolele XVIII – XX*, Bucureşti, Editura Biblioteca Bucureştilor, 1999, p. 192.

[3]Ionuţ Nistor, *„Problema aromână" în raporturile României cu statele balcanice (1903-1913)*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2009, p. 36-37.

[4]Gh. Zbuchea, *op. cit.*, p. 63 (şi precedentele).

[5]I. Nistor, *op. cit.*, p. 97-109.

[6]*Ibidem*, p., 183-223.
[7]Aurel Negoescu, Petre Dimitriu, *Judeţul Durostor. Harta judeţului în cuvinte, fapte şi icoane*, Călăraşi, 1936, p. 101.
[8]Nicolae Şerban Tanaşoca, *România, aromânii şi Liga albaneză de la Prizren, în lumina corespondenţei lui Ioan D. Caragioni cu Ion Ghica şi Apostol Mărgărit*, în vol. „Al doilea război balcanic”, redactor responsabil: Petre Otu, Bucureşti, Editura Militară, 2014, p. 40-73.
[9]Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea (1887-1982)*, traducere de Eugen Mihai Avădanei, Iaşi, Institutul European, 2000, p. 85.
[10]O lucrare de referinţă privind acest dialect şi ramurile sale: Elena Scărlătoiu, *Istro-românii şi istro-româna. Relaţii lingvistice cu slavii de sud*, Bucureşti, Editura Staff, 1998, 364 p.
[11]*Enciclopedia Statelor Lumii*, ediţia a VII-a, Bucureşti, Editura Meronia, 2001, p. 143.
[12]B. Jelavich, *op. cit.*, p. 86-87.
[13]*Enciclopedia Statelor Lumii…*, p. 76, 87.
[14]B. Jelavich, *op. cit.*, p. 83.
[15]Gh. Zbuchea, *op. cit.*, p. 78.
[16]*Ibidem*, p. 85-93.
[17]O prezentare devenită clasică asupra atrocităților săvârșite în cursul războaielor balcanice: Carnegie Endowment for International Peace, *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the BALKAN WARS*, Printed in Great Britain, 1914, 414 pages.
[18], accesat la 20 octombrie 2018.
[19]Al. Madgearu, *Rădăcini medievale ale războaielor balcanice*, în vol. „Al doilea război balcanic…”, p. 13.
[20]*Enciclopedia Statelor Lumii…*, p. 24.
[21]George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relaţiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Brăila, Editura Istros, 2009, p. 54, 76-77.
[22]*Istoria politicii externe româneşti în date*, coord.: Ion Calafeteanu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 209.
[23]Ex: N. Ştefănescu-Iacint, *Războiul româno-bulgar*, Bucureşti, Editura Minerva, 1914 (în finalul broşurii).
[24]George Ungureanu, *op. cit.*, p. 54, nota 187.
[25]Gh. Zbuchea, *op. cit.*, p. 159.
[26]Date selectate din tabelul cronologic din finalul monografiei lui Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914-1918)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 479-515.
[27]Dragiša Kostandinović-Traian, *Românii din nord-estul Serbiei între anii 1804-1945*, București, Editura Semne, 2008, p. 107.
[28]Gh. Zbuchea, *op. cit.*, p. 182.
[29]O contribuţie recentă şi documentată pe această temă: Emanuil Nicolae Ineoan, *Independenţa Pindului în context geopolitic*, disponibilă la adresda , text accesat la 21.10.2018.
[30]Gh. Zbuchea, *op. cit.*, p. 184-185.
[31]O analiză din exterior asupra conduitei lui Ionel Brătianu în anul 1919, la Sherman Spector David, *România la Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu*, traducere de Sorin Pârvu, Iaşi, Editura Institutul European, 1995, 382 p.
[32]*Ibidem*, p. 170-171, 196 (nota 8).
[33]Gh. Zbuchea, op,. cit., p. 186-189.
[34]Ivan Ilchev, *The Rose of the Balkans. A short history of Bulgaria*, translated fron the Bulgarian by Bistra Roushkova, Sofia, Colibri, 2005, p. 317-319.
[35]B. Jelavich, *op. cit.*, p. 125-126, 162.
[36]Thede Kahl, *Istoria aromânilor*, prefaţă de Max Demeter Peyfuss, Bucureşti, Editura Tritonic, 2006, p. 183-206.
[37]Despre cauzele, premisele, etapele, realizările dar şi nerealizările colonizării Dobrogei de Sud, a se vedea: Ion Vulpe (editor): *Vlahuria: ţara din vis. Colonizarea Cadrilaterului*, Bucureşti, Editura Semn, 2005.
[38]Gh. Zbuchea, Cezar Dobre, *Români în lume. Secolul XX*, vol. 1, Bucureşti, Editura Colios, 2005, p. 11-29.
[39]E. Scărlătoiu, *op.cit.*, p. 109-110.

Unitate și alteritate: români și evrei în Războiul de Întregire a României

prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ

1. Argument

Tema articolului „Unitate şi alteritate: români și evrei în Războiul de Întregire a României*”* este una deosebit de incitantă. Abordarea acestei problematici în istoriografia de la noi din ţară a fost făcută cu foarte multă pasiune fie pentru a sublinia implicarea minorităţii ebraice în colaborarea cu trupele de ocupaţie ale Puterilor Centrale din Vechiul Regat din perioada decembrie 1916 - noiembrie 1918, fie pentru a susţine implicarea totală a populaţiei evreieşti în susţinerea războiului României pentru eliberarea teritoriilor locuite de români din Austro-Ungaria[1]. Ambele atitudini sunt subiective şi, uneori, se exclud. Istoria trebuie să fie însă un tărâm al dialogului, al reconstituirii evenimentelor aşa cum au fost, cu detaşare, *Sine ira et studio*, şi cu încercarea de a transpune oamenii în epoca lor, de a le înţelege motivaţiile propriilor acţiuni.

Încercarea de astăzi propune un echilibru între cele două puncte de vedere atât de radicale din istoriografia noastră. Pentru aceasta, am întreprins o analiză a locului evreului în legislaţia românească din preajma Primului Război Mondial, am studiat lucrări generale despre acest mare eveniment din

istoria omenirii şi din istoria noastră, a românilor. Am întâlnit puncte de vedere care incriminau colaborarea evreilor cu autorităţile de ocupaţie dintre 1916-1918, precum şi puncte de vedere care, documentate, arătau, pe bază de statistici, implicarea evreilor din România, ca şi a tuturor locuitorilor, în susţinerea acestui război care avea ca obiectiv înfăptuirea idealului de unitate a tuturor românilor.

După cercetarea evenimentelor şi încercarea de găsi un răspuns la întrebarea *care dintre cele două puncte de vedere este cel mai apropiat de realitatea evenimentelor*, am ajuns să-mi conturez o imagine nuanţată asupra contribuţiei populaţiei evreieşti din România la Războiul de Reîntregire Naţională, observând complexitatea contextului istoric din anii Primului Război Mondial.

Titlul articolului „Unitate şi alteritate: români și evrei în Războiul de Întregire a României*”* se referă aşadar la idealul comun al românilor şi al evreilor, acela de înfăptuire a unității statale, la speranţele pe care fiecare le nutrea după desăvârşirea unităţii statului modern român. Alteritatea se referă la specificul fiecărei comunităţi, dat de religia diferită, care nu a fost însă un impediment în alegerea aceleiaşi căi de acţiune în vara fierbinte a anului 1916 şi în încercările care vor urma în cei trei ani de război. Evreii din România sperau la emanciparea lor politică, la dobândirea egalităţii depline în drepturi cu populaţia majoritară, fără acea procedură greoaie de dobândire a cetăţeniei române, adoptată în 1879, după modificarea Constituţiei din 1/13 iulie 1866.

La progresul societăţii româneşti contribuie toţi locuitorii, indiferent de religia sau etnia lor, iar beneficiile acestuia se resfrâng asupra tuturor.

2. Locul evreilor în legislaţia românească în preajma Primului Război Mondial

a) Poziţia evreilor în legislaţia românească

Originea evreilor pe teritoriul de azi al României este foarte veche. Conform istoricului Carol Iancu[2], există documente care atestă prezenţa lor încă din epoca dacilor, pe ţărmul Pontului Euxinos, în coloniile greceşti de aici. Diverse surse menţionează existenţa evreilor şi în Dacia romană, printre coloniştii aduşi «ex toto Orbe Romana» şi sunt atestaţi la Sarmizegetusa, la Apulum, Ampellum, Tibiscum. Evreii s-au răspândit în tot Imperiul Roman mai ales după revolta din 68 –70 d. Hr. Sub domnia lui Septimiu Sever (193 -211), evreul Herrenius Gemelinus era procuratorul de rang ecvestru al Daciei Apulensis, avându-şi reşedinţa la Sarmizegetusa. Unele inscripţii latine, reunite în *Corpus inscriptionum latinarum* se referă la religia evreiască şi la Dumnezeul lui Israel, care apare adesea sub numele de *Deus Aeternus*.

Prezenţe evreieşti sunt semnalate pe teritoriul românesc şi în Evul Mediu. Evreii din România de astăzi aparţin atât ramurii aşkenaze, care soseşte din Galiţia şi din Polonia, mai ales în Moldova, cât şi ramurii sefarde, care soseşte din Peninsula Iberică, în urma Reconquistei, mai ales în Ţara Românească, unde sunt atestaţi încă din 1496.

În epoca modernă, evreii vor pătrunde în societatea românească după încheierea Tratatului de la Adrianopol din 1829 care a pus capăt monopolului comercial otoman în Ţările Române, atraşi fiind de posibilităţile de negoţ. De asemenea, o altă cauză a emigraţiei evreieşti spre Ţările române o constituie persecuţiile la care erau supuşi aceştia în Galiţia, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Evreii din această zonă au preferat să pătrundă în Moldova, unde autorităţile erau mai tolerante, după cum afirmă Carol Iancu, în lucrarea citată. În Imperiul Austro-Ungar existau curente anti-semite destul de puternice şi în preajma Primului Război Mondial[3].

În perioada protectoratului ţarist asupra Principatelor dunărene (1826 –1856), sub influenţă rusă, sunt impuse în Ţările Române o serie de restricţii pentru evrei prin Regulamentele Organice, intrate în funcţiune la 1 iulie 1831 în Ţara Românească şi la 1 ianuarie 1832 în Moldova, primele legiuiri heteroclite, cu rol de constituţii pentru cele două ţări. Astfel, sub influenţa legilor din Rusia din perioada ţarului Nicolae I (1825 -1855), din *pământeni*, evreii devin *străini* prin articolele Regulamentelor Organice, constituind o naţiune aparte, lipsită de drepturi. Prin articolul 94 din Regulamentul Organic al Moldovei se stabileşte un aspect necunoscut până atunci în legislaţia românească, cel al *evreului vagabond*, fără o stare, care poate fi expulzat ca element periculos pentru ţară. Acest articol va sta la baza *“problemei evreieşti”* din societatea românească, accentuată după 1866 şi rezolvată legislativ după Primul Război Mondial, prin decretul lege din 1919 şi mai ales prin Constituţia din 29 martie 1923.

Regulamentele Organice proclamă principiul apartenenţei la credinţa creştină ca o condiţie

pentru acordarea drepturilor civile şi politice, printre care şi dreptul de a lua în arendă pământuri. Acest principiu va fi reluat şi în Constituţia din 1866, care, în ciuda caracterului său foarte liberal, prin articolul șapte, condiţiona acordarea împământenirii de apartenenţa la religia creştină.

În timpul revoluţiei de la 1848–1849 evreilor din Ţările Române li s-a propus emanciparea. De exemplu, programul «Dorinţele partidei naţionale în Moldova», redactat de către Mihail Kogălniceanu propunea «emanciparea graduală a israieliţilor moldoveni» ca şi "Proclamaţia de la Izlaz" care prevedea "emanciparea israeliţilor". Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, declara în 1864: "Am voit să vă dau totul, dar nu s-a putut. Veţi avea o emancipare graduală"[4].

Sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza situaţia evreilor s–a îmbunătăţit, expresie a acestei situaţii fiind articolul 26 al Legii comunale din 31 mai 1864 şi Codul civil din 1864. Astfel, categoria evreilor pământeni a fost recunoscută oficial prin articolul 26 din legea amintită. Pentru prima dată, ei puteau participa la alegerile municipale, sub rezerva îndeplinirii următoarelor condiţii: să fi servit în armată şi să fi obţinut gradul de subofiţer; să fi urmat cursul unui colegiu sau al unei facultăţi româneşti; să fi obţinut de la o facultate străină titlul de doctor sau de licenţiat; să fi întemeiat în România o fabrică sau o manufactură utilă statului, folosind cel puţin cincizeci de lucrători. Dacă, prin aceste condiţii, legislaţia menţinea o importantă distincţie între indigenii creştini şi evrei, totuşi, legea comunală reprezintă un început de emancipare politică. Numirea unui evreu, Adolf Buchner, în funcţia de inspector al finanţelor se înscrie în această perspectivă. Prin Codul civil din decembrie 1864, prin articolele 8, 9, 16 se făceau referiri la statutul evreilor, făcând posibilă naturalizarea în anumite condiţii[5].

În concluzie, sub domnia lui Cuza, evreii beneficiau de drepturi civile depline. Chiar şi evreii străini puteau beneficia de ele, cu excepţia dreptului de a cumpăra imobile, privilegiu rezervat doar pentru străinii de rit creştin.

În pofida liberalismului său, epoca lui Cuza a cunoscut unele restricţii faţă de evrei. Astfel, prin circulara guvernului lui Golescu din 1861 evreii nu aveau voie să se stabilească în comunele rurale în calitate de proprietari de hanuri, de cârciumi, de a arenda acolo proprietăţi; erau expulzaţi într-un răstimp de 15 zile aceia care erau deja stabiliţi în comunele rurale. Continuau să aibă loc în diferite localităţi ale ţării acuzaţii de omor ritual, pricinuind violente tulburări anti-evreieşti, cea mai răsunătoare fiind cea din 1859 din Galaţi, când a fost dărâmată Sinagoga.

Perioada 1866-1923 reprezintă o perioadă distinctă în istoria evreilor din România, anume traseul legislativ de la excluderea acestora la emancipare (ca să-l parafrazăm pe istoricul Carol Iancu).

În 1866, prin Constituţia din 1/13 iulie, articolul 7, împământenirea, adică cetăţenia română, se acorda numai creştinilor. Aşadar, evreii, fiind de religie mozaică, erau excluşi de la dreptul de cetăţenie, lipsa acestui drept generând excluderea de la alte drepturi (cumpărarea de terenuri, dreptul de a alege şi a fi ales în funcţii administrative, în parlament). Prin Tratatul de la Berlin din 1/13 iulie 1878, Marile Puteri europene condiţionau recunoaşterea independenţei României de modificarea articolului şapte din Constituţia din 1866, lucru îndeplinit în 1879. Astfel, o încercare de acordare a cetăţeniei, îngreunată însă de o procedură foarte complicată, a existat în 1879, când au fost încetăţeniţi în bloc 900 de evrei participanţi la Războiul de Independenţă[6].

Egalitatea deplină a evreilor cu românii a fost acordată de guvernul român prin Decretul-lege nr. 2685 din 22 mai 1919. Acest act va fi legitimat internaţional prin Tratatul minorităţilor elaborat la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). Adevărata emancipare a fost însă consacrată prin Constituţia României Mari din 29 martie 1923, care acorda egalitatea în drepturi tuturor românilor, indiferent de religie, naţionalitate, naştere, avere etc.

b) Comunitatea ebraică din Piteşti în preajma Primului Război Mondial

Oraşul Piteşti, în epoca modernă, este unul cosmopolit, tolerant, aproape 15% dintre locuitorii săi aparţinând altor naţionalităţi. Piteştiul este unul din oraşele „clasice", „tipice" ale epocii moderne: apărut la intersecţia unor drumuri comerciale, principalele ocupaţii ale locuitorilor sunt legate de negoţ. În ansamblul populaţiei se regăseşte şi comunitatea ebraică. Aceasta atinge între 1881-1884 procentul de 14% din totalul locuitorilor.

Primele menţiuni despre evreii din Piteşti în documentele păstrate fie în fondurile Primăriei Piteşti, fie în cele ale Ocârmuirii (Prefecturii) Argeş datează din 1834[7]. Istoricul Teodor Mavrodin, în lucrarea „Episcopia Argeşului"[8], cercetând arhivele Episcopiei Argeşului, prezintă o informaţie semnificativă referitoare la vechimea evreilor din oraşul Piteşti. În cadrul corespondenţei dintre mitropolitul Ţării Româneşti din 1853 cu episcopul

Argeşului, mitropolitul afirmă, potrivit sursei amintite, că a găsit cereri din anul 1833 prin care evreii din mahalaua Sf. Vineri cereau voie pentru a construi un lăcaş de cult. Această cerere denotă prezenţa unei comunităţi ebraice destul de numeroase în Piteşti, capabilă să-şi întreţină un lăcaş de cult.

Din 1834 se păstrează un ordin al Departamentului Pricinilor Dinlăuntru referitor la modul de trecere prin ţară al evreilor lipsiţi de mijloacele de trai. Nu se specifică însă nimic despre locurile de unde proveneau aceşti evrei şi încotro se îndreptau şi, mai ales, despre cauzele pentru care peregrinau. Tot din 1834 se păstrează la Arhivele Statului Piteşti rapoartele cercetării unor negustori evrei care au trecut prin Piteşti spre a merge la Câmpulung, la Bâlciul de Sf. Ilie. Indirect, aflăm astfel că una din îndeletnicirile evreilor care tranzitau Piteştiul era negustoria ambulantă[9]. În 1836 s-a întreprins o recenzare a evreilor la nivelul judeţului Argeş, iar în 1859 Sinagoga este deja atestată, în condiţiile în care Piteştiul dispunea la acel moment de circa 7.000 de locuitori care ocupau 1.400 de case.

Conform unor date statistice din 1881, cei 11.050 de locuitori ai Piteştiului aparţineau următoarelor naţionalităţi: români, israieliţi, armeni, bulgari, polonezi, unguri, austrieci, greci, leşi, germani, francezi, sârbi, italieni, otomani, prusaci, boemi (cehi)[10]. Una dintre cele mai numeroase comunităţi era cea a evreilor[11]. Astfel, dacă în 1800 se afla o comunitate restrânsă de evrei în Piteşti - cea mai veche piatră funerară din cimitirul evreiesc datând din 1806 - în 1882 devine cea mai numeroasă comunitate. Aceasta reprezenta circa 14% din totalul celor 11.050 de locuitori ai Piteştiului.

Se observă o creştere a numărului populaţiei evreieşti (mozaice) din anul precedent, de la 900 la 1.501 şi o scădere, în ansamblu, a populaţiei oraşului cu 637 locuitori. Numărul caselor a rămas acelaşi ca în 1880 – 1500, fiind împărţită pe cinci categorii. O explicaţie a creşterii numărului evreilor faţă de anul precedent poate fi imigrarea masivă a acestei populaţii şi către spaţiul românesc în urma valurilor de pogromuri din spaţiul polonez şi din Rusia după 1881, organizate ca represalii pentru asasinarea ţarului Alexandru al II-lea[12]. Datele nu sunt absolute, în documentele epocii înregistrându-se multe apeluri ale serviciului de statistică pentru exactitatea culegerii informaţiilor.

Foarte interesantă este împărţirea populaţiei pe religii şi cartiere (culori). Astfel, se relevă că populaţia mozaică se ridica la numărul de 1.501 locuitori în 1881, de aproximativ patru ori mai numeroasă decât comunitatea catolică şi de cincisprezece ori decât cea gregoriană (armeană). De asemenea, se observă repartiţia relativ egală a populaţiei evreieşti în toate cele patru „culori" ale comunei urbane Piteşti (cea mai populată culoare fiind cea „albastră"– 441 locuitori mozaici, iar cea mai puţin populată fiind „culoarea" neagră, deşi, paradoxal, în acest cartier se afla sinagoga). De altfel, culoarea albastră este cea mai populată şi cu piteşteni ce aparţin cultului ortodox.

Care sunt cauzele acestei situaţii istorice, a numărului mare de israieliţi care s-au aşezat în Piteşti? Sunt posibile mai multe explicaţii plauzibile.

În primul rând, Piteştiul este o veche localitate a Ţării Româneşti[13], aflată la întretăierea mai multor drumuri comerciale care legau muntele de câmpie, estul şi vestul Ţării Româneşti, precum şi Transilvania de Ţara Românească, prin Câmpulung sau Curtea de Argeş. Aceste posibilităţi de comerţ pot fi o explicaţie pentru aşezarea unei importante comunităţi ebraice în Piteşti. În al doilea rând, Piteştiul a fost un important centru meşteşugăresc, atât în epoca medievală, cât şi în timpurile moderne. De asemenea, Piteştiul a fost una dintre localităţile relativ bogate ale Ţării Româneşti, bugetul acestei comune urbane fiind mereu excedentar, multe din veniturile urbane provenind din accize, respectiv taxele pe produsele comercializate din oraş. Posibilităţile de câştig, provenite dintr-o activitate meşteşugărească sau comercială, precum şi necesitatea unor operaţiuni bancare au atras şi numeroase grupuri de israieliţi în oraş. Nu în ultimul rând, trebuie menţionată toleranţa religioasă a locuitorilor acestei urbe, toleranţă care a făcut posibilă convieţuirea paşnică a numeroase comunităţi: evrei, germani, unguri, armeni, greci, otomani, bulgari, cehi, francezi, englezi, leşi (polonezi) etc.

3.Contribuţia evreilor din România la susţinerea Primului Război Mondial (15 august 1916-11 noiembrie 1918)

a)România în Primul Război Mondial

După cum se ştie, în ziua de duminică 14/27 august 1916, Consiliul de Coroană, întrunit la Cotroceni, hotăra ca țara noastră, neutră până atunci, să intre în Războiul ce se desfășura în Europa alături de Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia, care, prin tratatul secret de alianță încheiat cu România cu zece zile înainte, ne garantau integritatea teritorială și recunoșteau legitimitatea

unirii cu patria mamă a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei, provincii aflate sub stăpânire străină. La orele 20:45, șeful legației noastre la Viena înainta Ministerului de Externe declarația de război a României față de Austro-Ungaria. Peste câteva ore, armata română declanșa, de la Dorna la Orșova, ofensiva de eliberare a pământurilor românești de peste Carpați, ceea ce marca începutul etapei decisive în lupta pentru făurirea statului național unitar român. Punând în relief semnificația acestui moment crucial, în *Proclamația către Țară*, regele Ferdinand spunea:

„După vremuri îndelungate de nenorociri și grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze statul român prin Unirea principatelor, prin Războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională. Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților.”

Pentru ducerea războiului, au fost mobilizate 25 de contingente (1892-1916), armata numărând peste 830.000 de luptători. La aceasta se cere adăugată susținerea războiului contra Puterilor Centrale de către corpurile de voluntari ardelene și bucovinene constituite în Rusia, Italia și Franța, precum și de către românii din diasporă, înrolați în armatele Statelor Unite ale Americii, Canadei și altor state din componența Antantei sau favorabile ei.

Dacă, în primele zile ale ostilităților, armata română a trebuit să acopere un front de 950 de kilometri, după declarațiile de război făcute de îndată de Germania, Bulgaria și Turcia, ea a fost nevoită să susțină un front de aproape 1600 de kilometri, cel mai întins de pe teatrul de operații din Europa. Cu toate acestea, ofensiva noastră în Transilvania, declanșată, cum am arătat, în chiar ziua declarării războiului, a durat până la sfîrșitul lunii septembrie, fiind apreciată de istoriografia militară drept cea dintâi acțiune de asemenea amploare pregătită și angajată în istoria militară modernă a românilor. În fața masivei deplasări de forțe inamice din alte sectoare pe frontul românesc și a trecerii la o confraofensivă dinspre Carpați și dinspre Dunăre, armata română, lipsită de sprijinul aliat convenit, a fost constrânsă să treacă în apărare, să se replieze și, în finalul campaniei din 1916, să execute o retragere strategică, reușind să oprească înaintarea forțelor germane, austro-ungare, bulgare și turce la extremitatea sudică a Moldovei.

Deși autoritatea guvernului român se mai exercita doar pe 27% din suprafața Regatului României (inamicul ocupase cca 100.000 km2), iar populația se confrunta cu imense greutăți economice, cu foametea și epidemiile de tot felul, prin eforturi supraomenești, armata română, cu asistența misiunii militare franceze, s-a reorganizat și s-a întărit pentru a înscrie în analele istoriei naționale și universale epopeea Mărăști – Mărășești – Oituz din iulie-august 1917. Aceste glorioase bătălii au dat peste cap planul strategic al inamicului de ocupare totală a României și de desființare a ei ca stat, de extindere a cuceririlor în spațiul rus de la nord de Marea Neagră, au asigurat menținerea aliniamentului estic al Antantei încă o jumătate de an.

În circumstanțele total nefavorabile determinate de abandonarea luptei de către Rusia, care a încheiat pacea de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918, România, rămasă izolată, a fost nevoită să se sacrifice, semnând, la începutul lui mai 1918, pacea draconică dictată de Puterile Centrale. Dar, cum spune marele istoric al Războiului pentru întregirea României, Constantin Kirițescu, această pace *„a avut și un mare merit: ea a arătat în chipul cel mai luminos puterilor Antantei la ce se puteau aștepta în cazul unei victorii a Germaniei și a fost, prin aceasta, cea mai puternică propagandă în favoarea continuării luptei până la cea din urmă resursă de putere, pentru câștigarea războiului.”* Crucificată, România nu s-a lăsat pradă defetismului, ci a întreprins tot ce era posibil, în condițiile date, în vederea pregătirii reluării acțiunilor militare alături de puterile Antantei, ceea ce va deveni fapt o dată cu a doua mobilizare a armatei din noiembrie 1918, ziua victoriei asupra Germaniei, 11 noiembrie 1918, găsindu-ne cu armele în mâini.

Împreună cu românii, și evreii din această țară au trăit satisfacția victoriilor, amărăciunea înfrîngerilor, greutățile pe care a trebuit să le înfrunte poporul; și ei au fost însuflețiți de speranța în izbânda cauzei pentru care România intrase în război. Se ducea mai departe o tradiție bogată, momentele istorice evocate în Proclamația regelui Ferdinand bucurându-se de o susținere activă și din partea obștii evreiești. Treptele devenirii moderne a României – revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, cucerirea Independenței în 1877–au fost urcate cu onoarea și de către luptători evrei. Era firesc ca evreii să se găsească și în primele rânduri ale Războiului pentru Întregirea României.

Adeziunea evreilor la hotărârea României de a intra în război a fost totală. În manifestul lansat cu prilejul decretării mobilizării generale, Uniunea

Evreilor Pământeni, după ce sublinia avântul în luptă al armatei române, arăta:

„Ca și în 1877 și în 1913[14]*, evreii pământeni, ținând seama întâi de toate de nevoile superioare ale Patriei – care cer, în interesul unirii sufletelor, uitarea tuturor nemulțumirilor și renunțarea, pe tot timpul războiului, la orice acțiuni de revendicare politică particulară -, vor pune și de data aceasta energia lor de gândire și de muncă, cum și toată puterea lor de jertfă în folosul țării, pentru atingerea cât mai repede a singurei ținte pe care trebuie să o avem azi în vedere și care este: izbânda!”*

Opinia publică evreiască s-a pronunțat în acest sens în adunările și serviciile divine care au avut loc atunci în toate sinagogile și templele din țară.

A doua coordonată de bază a susținerii războiului de către comunitatea ebraică a fost contribuția materială. Încă din aprilie 1916, Comitetul Central al Uniunii Evreilor Pământeni chema obștea să subscrie la împrumutul național lansat de guvern.

„Am dat în toate împrejurările dovada unui patriotism sincer și leal […]. N-am precupețit niciodată sprijinul nostru ori de câte ori a fost vorba de interesele țării. Țara apelează astăzi la fiii săi să o sprijine în acțiunea de pregătire și de apărare a marilor ei interese. Suntem și noi fii ai țării și ne vom face și cu această ocazie întreaga datorie. Vom subscrie pentru împrumutul național. Vom subscrie fiecare pe cât ne îngăduie mijloacele. DAR TOȚI.”

După angajarea în război, în acest scop au fost adoptate măsuri organizatorice. Astfel, a luat ființă Comitetul de Ajutoare al Uniunii Evreilor Pământeni, cu ramificații în toată țara, având sarcina coordonării de ansamblu a acțiunii de colectare a ajutoarelor în bani sau obiecte, de realizare a conlucrării cu Crucea Roșie, societatea “Familia luptătorilor”, rețeaua de spitale Regina Maria și alte asociații și instituții. Un comitet special al “Uniunii Femeilor Israelite “se îngrijea de confecționarea de rufărie necesară spitatelor militare, după cum un comitet de doamne și domnișoare colecta bani pentru combustibil, haine, încălțăminte, pregătea și expedia pachete cu daruri soldaților de pe front de Crăciun și Anul Nou.

Pe lângă Uniunea Evreilor Pământeni, și-au dat concursul Comitetul Federal al Sioniștilor, societatea *Sacra*, lojile masonice *Noua Fraternitate* din București, *B’nei B’rith* din Iași, *Egalitatea* din Craiova, *Bien* din Galați și altele. Spitalele comunităților evreiești au fost puse la dispoziția armatei, multe școli și sinagogi au fost transformate în lazarete; de asemenea, așezămintele create de diferite personalități pentru ocrotirea bolnavilor sau bătrânilor, cum au fost cele zece spitale amenajate și susținute pe cheltuiala proprie – în lăcașuri de cult, case părăsite, remize – de către soții Mina și Aron Schuller din Bacău. Au fost inițiate numeroase cantine care serveau masa gratuit la sute și mii de persoane din rândurile familiilor luptătorilor de pe front sau ale refugiaților din spațiul ocupat de inamic.

Importante sume de bani au fost subscrise individual pentru cele mai variate nevoi impuse de război, iar un industriaș și proprietar din județul Botoșani, Frederic Costiner, a contribuit cu 20.000 de lei pentru crearea unui fond în vederea cumpărării de pământ pentru urmașii sătenilor căzuți în luptă.

Cauza pentru care România a intrat în război a fost slujită și de activitatea de informare și propagandă făcută peste hotare, în care au fost antrenați și intelectuali evrei; alături de Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Vasile Lucaciu, Constantin Mille, între colaboratorii ziarului *La Roumanie*, editat la Paris de emigrația română, s-au aflat reputații ziariști evrei Emil D. Fagure și Albert Honigman, după cum alături de unul dintre pionierii aviației mondiale – Traian Vuia, stabilit de mulți ani în Franța – milita la Londra dr. Moses Gaster, exilat din România, care era șef-rabin al comunității sefarde din Marea Britanie.

În *Războiul nostru în note zilnice*, Nicolae Iorga scria: *„Nu oricine, ca eminentul nostru concetățean și confrate d. Emil Fagure, are chemarea firească de a culege de pe buzele lordului Milner și ale lui Lloyd George asigurări pentru acea patrie pe care o iubește atât de mult și a servit-o totdeauna așa de nobil.”*

După Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, care, urmând hotărârilor Sfatului Țării de la Chișinău și ale Congresului General de la Cernăuți, desăvârșea procesul făuririi statului național unitar român, ziarul *Curierul israelit*, în numărul din 12 decembrie 1918, putea conchide:

„Ne-am împărtășit din durerile acestui război, la care au luat parte toți fiii noștri. La temelia României Mari rămâne și piatra care am pus-o noi.”

„Stimăm și iubim pe cetățenii evrei – scria generalul Ion Rășcanu, ministru de război în guvernul prezidat de generalul Alexandru Averescu între 1920 și 1921, președintelui Uniunii Evreilor Pământeni, Wilhelm Filderman -, *întrucât au contribuit la mărirea Patriei și și-au făcut cu prisosință datoria.”*

Regele Ferdinand îi cuprinde pe evrei în declarația: *„Am ajuns de mult la convingerea, și sunt mulțumit să constat că nu m-am înșelat, că toți locuitorii de pe pământul român, fără diferență de*

rasă și origine, sunt animați de aceleași sentimente înalte de fraternitate.”

Semnul recunoștinței îl reprezintă cele peste 800 de decorații conferite – între 1916 și 1920 – eroilor de neam evreiesc, precum și înaintările în grad militar făcute de-a lungul multor ani.

Pentru spiritul lor de sacrificiu, 825 militari evrei au fost decoraţi cu “Steaua României”, “Bărbăţie şi Credinţă”, “Virtutea Militară”, “Coroana României” şi “Crucea Regina Maria”. Exista şi o decoraţie oferită post-mortem de Regele Ferdinand lui Herman Kornhauser, un evreu care nu era soldat. În decembrie 1916, Kornhauser a procurat alimente si haine civile prizonierilor români din lagărele germane, înlesnind evadarea unor militari români. Nemţii au reuşit să-l prindă pe evreu şi l-au executat.

b) Evreii din armata română

La recensământul din 1912, populația evreiască a României era de 241.088 oameni. 194.815 locuiau în mediul urban, în timp ce 46.273 se găseau în mediul rural. Dintre aceștia, 4.668 erau cetățeni români, 7.987 erau cetățeni străini, iar 228.430 erau *„fără protecție”*, adică nu erau cetățeni ai nici unui stat. Conform prevederilor constituționale în vigoare în anul 1912, evreii născuți în România nu dobândeau automat cetățenia. Ea se acorda individual, solicitantul înaintând parlamentului un dosar cu diferite acte personale. Camera Deputaților și apoi Senatul votau împământenirea pentru fiecare caz individual. Procedura era complicată și de durată. Așa se explică numărul foarte mare de evrei „fără protecție”, adică fără cetățenie. Totuși, conform legii de recrutare din anul 1876, evreii erau supuși recrutării și mobilizați în timp de război. Cu alte cuvinte, aproape întreaga populație evreiască din Regatul României se afla în afara corpului cetățenesc al statului român, ceea ce nu i-a împiedicat să participe la război în uniforma armatei române.

Deși puțini relativ la numărul total al populației, și evreii au luptat pentru unirea din 1918. 23.000 de soldați din armata română au fost evrei, fiind mobilizată aproximativ o zecime din populația evreiască a României de atunci. Pierderile pentru cei trei ani de război (1916-1919) nu pot fi trecute cu vederea: 882 morți, 772 răniți, 449 căzuți prizonieri, 3.043 dispăruți. 825 de evrei români au fost decorați pentru faptele lor din perioada războiului. 220 dintre aceștia au participat ca medici și sanitari și s-au implicat direct în salvarea de vieți. Mulți alții au sprijinit efortul de război din postura de civili prin donații, colecte de fonduri și alte acțiuni caritabile.

Era o proporție sensibil egală cu cea a evreilor înrolați în armatele altor țări ale Antantei, ca, de exemplu, Anglia – unde din 250.000 de cetățeni evrei au venit în armată peste 25.000 – și Franța – care înregistra 10.000 de luptători din rândul celor 110.000 de evrei francezi. Menționăm aici și faptul că evreii născuți pe plaiurile românești, libere sau aflate sub dominația străină, au făcut parte din diferite legiuni de voluntari români, despre care am amintit mai înainte sau chiar din diferite armate naționale, cum e cazul armatei franceze, în rândurile căreia evrei români au luptat încă de la izbucnirea războiului, în 1914.

Au răspuns chemării, cu credință și dragoste, tineri și bătrâni, de la studentul în medicină Moise Solomon, născut în 1898, la celebritatea medicală care a fost dr. Arminiu Iaslovici, născut în 1852, locotenent în războiul de la 1877, căpitan în campania din 1913, maior în 1916; săraci și bogați, de la simplul băiat de prăvălie la marele întreprinzător Max Carol Auschnitt. Ostașii evrei au făcut parte din toate genurile de armă, de la cea mai veche – infanteria – la cea mai nouă – aviația -, precum și din spitale și diversele servicii din organizarea armatei sau create ad- hoc în dinamica operațiilor împotriva dușmanului.

În încleștarea cu dușmanul, militarii evrei s-au avântat cu dăruire și patriotism, dovedind, împotriva negației evreofobilor, înalte calități morale și de luptă. Comunicatele oficiale, ordinele de zi ale unităților marilor unități, armatelor și ale conducerii superioare a oștirii, decretele de decorare reliefează devotamentul şi curajul demonstate de ofițerii, subofițerii, gradații și soldații evrei pe câmpul de onoare. Grăitoare, în această privință, sunt motivațiile acordării de decorații.

4. Evreii piteşteni în Primul Război Mondial. Ion Trivale (Iosef Netzler)

a) Piteştiul şi Primul Război Mondial

Un eveniment major al istoriei noastre naţionale, Războiul pentru Întregirea României, a fost o altă încercare pe care au trebuit şi au ştiut să o depăşească şi locuitorii Piteştiului. *„Războiul, care ne-a adus împlinirea visului de veacuri, a fost nu numai cea mai grea din încercările pe care a avut să le sufere ţara noastră în agitata sa istorie, dar şi cea mai instructivă prin cunoaşterea rostului episoadelor ei”*[15].

După cum se ştie, războiul izbucnit în 1914 a fost şansa pe care au avut-o românii de a-şi elibera

teritoriile aflate de veacuri sub dominaţia habsburgică. Aliindu-se cu statele Antantei, care promiteau recunoaşterea dreptului României asupra teritoriilor locuite de români din Austro-Ungaria, Vechiul Regat va declara război Austro-Ungariei în după-amiaza zilei de 14 august 1916, dar numai după câteva luni, la 6 decembrie 1916, Bucureştiul şi două treimi din teritoriul Vechii Românii vor fi ocupate de trupele Centralilor. Statul român va supravieţui totuşi ca instituţie, reducându-se doar la teritoriul Moldovei pentru doi ani, oraşul Iaşi fiind capitala vremelnică în aceste momente de grea încercare pentru români. Piteştiul se va găsi, în tot acest răstimp, sub ocupaţie germană, ca de altfel întreg teritoriul istoric al fostei Ţări Româneşti.

Numele Piteştiului a fost implicat în Primul Război Mondial nu numai prin personalitatea lui Ion I.C. Brătianu[16], omul politic ce a avut un rol major în încheierea celor două Convenţii cu Antanta, ci şi direct[17]. Astfel, în Piteşti s-au regrupat unităţi militare române, dar şi ale armatelor de ocupaţie. De asemenea, mulţi piteşteni au participat efectiv la Războiul de Reîntregire, mulţi dintre ei căzând eroic la datorie[18].

Încă din 17 august 1914 s-a înfiinţat la Piteşti o Societate Filantropică numită *"Matroana"* care îşi propunea să sprijine armata şi autorităţile locale pe linie sanitară, prin confecţionarea rufăriei pentru armată, înfiinţarea unui spital local al doamnelor din oraş pentru răniţii de război, deschiderea unui mic curs de către medicii din oraş pentru învăţarea tehnicii de pansare[19].

Prefectul de Argeş, Nicolae Brînzeu, adresa o circulară în august 1916 către administratorii de plăşi pentru aprovizionarea armatei cu alimente şi furaje: "*Fiţi gata în orice clipă a ajuta cu cele necesare şi cu tot ce avem pe acei fraţi ai noştri cari se duc să-şi verse sângele pentru apărarea noastră şi dezrobirea altor milioane de fraţi"*[20].

După cum se ştie, între 25 septembrie/8 octombrie şi 10/23 noiembrie 1916 s-a derulat bătălia din zona Bran-Câmpulung-Dragoslavele. Divizia 22 Infanterie, comandată de generarul de brigadă Aristide Razu, căruia i s-a alăturat Divizia 12 Infanterie de sub comanda generalului de brigadă Traian Găiseanu, trebuia să oprească înaintarea inamicului în trecătoarea Bran-Cîmpulung şi astfel înaintarea lui spre sudul ţării. Lupte grele s-au dat pentru eliberarea Câmpulungului, ca şi pentru cucerirea muntelui Mateiaş, *„păstrat până la sfârşit astfel că nu s-au deschis inamicului porţile de invazie spre inima Argeşului sau Târgului, spre Piteşti"*[21].

La 9 noiembrie 1916 oraşul a fost bombardat de aeroplane germane, determinând reacţia aeroplanelor româneşti. Astfel, într-o telegramă a prefectului de Argeş către ministerele de interne şi de război se face cunoscută această situaţie: *"mai multe aeroplane duşmane au aruncat azi ora 3 a.m. mai multe bombe care au rănit şase persoane şi au lovit casa unui german. Aeroplanele noastre le-au alungat"*[22].

La 12 noiembrie 1916 s-a decis predarea oraşului de către o comisie compusă din persoane importante din rândul tuturor naţionalităţilor, inclusive evrei, pentru a nu fi distrus de către inamic, iar în zilele de 12 şi 13 noiembrie 1916 autorităţile au părăsit oraşul, retrăgându-se în Moldova[23]. Trupele germane iau în primire oraşul în data de 16 noiembrie 1916, la ora 9 a.m. Comandatura Germană nr. 272 se instalează în localul Primăriei, fără să anunţe şi fără să permită evacuarea arhivei. Din această cauză, cea mai mare parte din arhivă a fost distrusă de către trupele germane şi pusă pe foc[24], pierzându-se astfel izvoare importante pentru istoria oraşului şi a ţării. În cele trei şcoli primare de băieţi şi în Şcolile 1 şi 2 primare de fete se organizează spitale de campanie, evident, cursurile fiind suspendate.

La 29 aprilie 1917 mai mulţi piteşteni, funcţionari ai căilor ferate se adresează prefectului de Argeş arătând că au fost demişi din posturi de către armata de ocupaţie şi nu îşi mai pot asigura existenţa[25].

Trupele de ocupaţie, respectiv Comandatura Supremă a Grupului de Armată Mackensen, prin colonelul Bobsien, cer prefectului de Argeş, N.L. Kostaki, contractarea unui împrumut la Banca Naţională cu scopul plătirii impozitului perceput de Comandatură pentru cheltuielile administraţiei din teritoriul ocupat, în valoare de opt milioane lei, împrumut care va fi aprobat, la 20 mai 1917[26]. În motivaţia pentru împrumut se spune că *"guvernul roman, la retragerea sa la Iaşi, a ridicat toate fondurile, astfel încât toate casele statului sunt goale"*[27]. Guvernatorul militar pentru România era generalul de infanterie Weidenbach.

Populaţia civilă din Piteşti se plânge de rechiziţiile forţate pentru front făcute de către administraţia de ocupaţie germană. Un exemplu în acest sens este scrisoarea mai multor comercianţi cojocari din oraş către autorităţile locale: *"suntem de meserie comercianţi cojocari, suntem împovăraţi de grea familie, avem copii pe front care au neveste şi copii, care tot noi le acordăm existenţa (sic!). Nu avem cu ce scoate cel puţin existenţa cu meseria noastră. Plus de acestea, suntem chemaţi legalmente şi la dările către stat, judeţ şi comună. Pentru a câştiga ca să facem faţă cheltuielilor şi dărilor cerute, avem*

nevoie de material, ca piei de oaie şi accesoriile cerute. Nu putem continua, din cauză că orice material am avut şi am avea ni se rechiziţionează şi nu ni se dă nimic în schimb"[28], se plâng locuitorii la 12 iulie 1917.

În localul Şcolii de fete nr.3 se organizează birouri, iar localul Liceului I.C. Brătianu devine local al Crucii Roşii până la 1 noiembrie 1918. Totalul distrugerilor provocate de trupele de ocupaţie numai instituţiilor publice este estimat în 1921 la peste două milione lei[29]. Din cauza lipsurilor îndurate de locuitorii oraşului pe perioada ocupaţiei, în noiembrie 1917 a izbucnit o epidemie de tifos exantematic, epidemie ce a semănat multe victime în oraş. Deşi sub ocupaţie germană, locuitorii Piteştiului au sărbătorit printr-un *Te Deum* unirea Basarabiei cu România.

Bilanţul anilor de război a fost unul dureros pentru piteşteni, ca de altfel pentru toţi românii, 160 de ostaşi s-au jertfit pentru întregirea României, dintre care 13 ofiţeri şi 7 subofiţeri. Dintre aceştia, 17 persoane au fost profesori.

Datorită înfrângerii Puterilor Centrale, în noiembrie 1918 trupele germane au fost obligate să se retragă din oraş şi Piteştiul şi-a reluat încet-încet rosturile fireşti, reorganizându-se instituţiile odată cu înapoierea populaţiei refugiate[30].

b) Ion Trivale (Iosef Netzler)

Ion Trivale, (1889-1916), aparţinând comunităţii ebraice, pe numele său adevărat Iosef Netzler, a fost critic literar, fiind absolvent de drept şi litere în cadrul Universităţii din Bucureşti, profesor de limba şi literatura germană, cu studii şi în străinătate, la Universitatea din Jena. A participat la Primul Război Mondial, în calitate de sublocotenent în rezervă, fiind comandant de pluton în cadrul Regimentului 4 Argeş. Moare pe câmpul de luptă, la Zimnicea, la numai 27 de ani, la 11 noiembrie 1916, încercând să-şi facă datoria faţă de patria în care se născuse[31]. George Călinescu afirma despre criticul piteştean dispărut prematur: *„dacă Ion Trivale n-ar fi murit tânăr, critica română ar fi avut astăzi un alt aspect, căci nu e greu de ghicit în fireasca stângăcie a începuturilor lui pătrunderea unui viitor remarcabil critic"*[32].

5.Concluzii

Așadar, asumarea destinelor proprii ale comunităţii evreieşti din spaţiul românesc se împletea intim cu asumarea destinelor țării, împletire reflectată benefic în aportul substanțial la modernizarea structurii economice, sociale și politice ale țării, la avântul ei spiritual.

Astfel, pe plan economic este de remarcat eficiența marilor întreprinzători în industrie, comerț, finanțe-bănci, dar și încurajarea întreprinderilor mici și mijlocii, contribuție notabilă la formarea și dezvoltarea clasei de mijloc, de existența și travaliul căreia, și în zilele noastre, țări ca Germania, de exemplu, leagă prosperitatea economică generală. Strălucit s-au manifestat fiii *„poporului cărții"* pe eșichierul cultural, comandamentul urmat fiind acela al cunoașterii, înțelegerii și prețuirii *„comorilor spirituale ale neamului românesc"* – cum sublinia, chiar în Parlament, Theodor Fischer, viitorul lider al Partidului Evreiesc, în cuvântul de răspuns la *Mesajul tronului* la începutul legislaturii 1928-1929 – și al participării efective la sporirea valorilor culturale ale societății românești.

Investiția de inteligență în știință și cultură se îngemăna cu investiția materială: vestitul financiar Jacques Elias, prin testamentul întocmit încă din 1914, lasă întreaga sa avere, evaluată, când s-a stins din viață, în 1923, la peste un miliard de lei, forului suprem științific și cultural al țării – Academia Română -, iar un alt bancher, Aristide Blank, susținea editarea de lucrări fundamentale din cele mai diverse discipline, prin editura *Cultura Națională*.

Autori de origine evreiască s-au afirmat şi pe tărâmul creației literare. În domeniul științelor filologice se înregistrează numele lui Barbu Lăzăreanu, Alexandru Graur, Jacques Byck, I. Aurel Candrea, iar în domeniul artelor plastice, Marcel Iancu, Victor Brauner, M.H. Maxy, Jules Perahim, care fuseseră precedați de remarcabili plasticieni, precum pașoptiștii Constantin Daniel Rosenthal și Barbu Iscovescu.

Se poate spune, fără a greși, că perioada interbelică s-a caracterizat printr-o explozie de talente, ilustrată de nume de rezonanță: Felix Aderca, Beniamin Fundoianu, Isac Peltz, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Mihail Sebastian, F. Brunea-Fox, Sașa Pană, M. Blecher, Maria Banuș. Ziaristul Marius Mircu afirma că, dacă minoritatea maghiară și cea germană din România au dat scriitori maghiari și germani, minoritatea evreiască a dat scriitori români.

Aşadar, la dezvoltarea societăţii româneşti au contribuit toţi locuitorii, indiferent de originea etnică sau de confesiunea lor. Din păcate, în perioada interbelică au apărut şi în România, ca de altfel în întreaga Europă, grupări antisemite, ale căror acţiuni au culminat în anii celui de-al Doilea Război Mondial cu excluderi din viaţa economică, politică, deportări, asasinate.

ANEXA. Evreii, militari și civili, care au primit decorații şi faptele pentru care le-au fost decernate[33]

1.locotenent Bucă Magder – **ordinul *Steaua României***, pentru bravura și devotamentul cu care a condus subunitatea în luptele de pe valea Uzului, din Muntenia, în timpul retragerii din 1916 și în luptele de la Pralea din 1917;

2.locotenent Carol Schmit – **ordinul *Steaua României***, pentru bravura cu care și-a condus bateria de artilerie în luptele susținute de regiment în toamna anului 1916;

3.locotenent Lazăr Mendel – **ordinul *Steaua României***, pentru curajul și devotamentul cu care și-a condus escadronul de cavalerie pe câmpul de luptă din 1917;

4.elev-plutonier Marcu Nathan – **ordinul *Virtutea Militară de război***, cl. II, pentru vitejia și avântul cu care s-a distins în luptele de la Kissujszallos din iulie 1919, când, comandantul companiei fiind rănit, a preluat comanda subunității, pe care a condus-o mai departe în luptă, oprind înaintarea inamicului, deși acesta era superior numericește.

5.elev-plutonier D. Limburg – **ordinul *Bărbăție și Credință***, cl. II, pentru că a condus foarte bine tragerea secției sale de antiaeriană, reușind să doboare un avion inamic;

6.plutonier Leon Gibovici – **ordinul *Virtutea Militară***, cl. II, pentru curajul cu care a angajat, la 19 august 1917, lupta aeriană cu un avion inamic și, deși motorul i-a fost străpuns de un glonte, a reușit să aducă aparatul în liniile proprii;

7.Alexandru Henry Schwartz – **ordinul *Virtutea Militară***, cl. II, pentru vitejia și avântul cu care s-a distins ca observator din avion în timpul luptelor din 1917, el îndeplinind 49 de misiuni, în cadrul cărora a executat recunoașterea și fotografierea pozițiilor inamice, a efectuat reglări ale tragerilor de artilerie asupra obiectivelor dușmane;

8.locotenent de marină Emil Gheler – **ordinul *Coroana României***, pentru curajul deosebit cu care a lucrat baraje de torpile sub bombardament inamic, în lunile august, septembrie și octombrie 1916;

9.maior Emil Libert – **ordinul *Coroana României***, pentru destoinicia cu care a condus lucrările genistice de la Posada și Valea Doftanei, precum și pentru curajul cu care a executat distrugerea lucrărilor de artă de pe Valea Prahovei, în noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1916;

10.soldat Ruse Hincovici – **ordinul *Bărbăție și Credință***, cl. III, pentru bravura manifestată în luptele din 11 iulie 1917 de la Mărăști, când a capturat o mitralieră germană și pe servanții ei;

11.caporal Aron Schapira – **ordinul *Virtutea Militară* de război**, cl. II, pentru curajul cu care a sărit în fața căpitanului comandant spre a-l salva de gloanțele inamice;

12.soldații David Birc și Leon Blum – **ordinul *Virtutea Militară* de război**, cl. II, pentru că au ridicat pe caporalul Vârtejanu de sub ploaia de gloanțe inamice;

13.caporal Lazăr Hocman și soldat Iosif Ișcovici – **ordinul *Bărbăție și Credință***, cl. III, pentru curajul, devotamentul și abnegația dovedite în timpul cât au servit ca voluntari în Legiunea Română din Siberia;

14.elev-plutonier Arthur Lupescu – **ordinul *Bărbăție și Credință* cu spade**, cl. II, pentru bravura și credința cu care a luptat la Spătărești în 1918 contra trupelor ruse răzvrătite;

15.sublocotenent medic Heinrich Hrubes – **ordinele *Steaua României* și *Coroana României***, pentru zelul și devotamentul cu care a combătut epidemiile în 1917, pentru curajul cu care a îngrijit rănițiii în luptele de la sud de Mărășești;

16.sublocotenent medic Sigismund Cohl – două decorații acordate într-un timp scurt – *Coroana României* și *Virtutea Militară* -, pentru buna îngrijire a răniților în luptele din 18-22 octombrie 1916 în zona Predeal;

17.medic combatant Moise Moscovici – **ordinul *Coroana României***, pentru bravura cu care, sub bombardament, i-a îngrijit pe răniți și le-a asigurat evacuarea, el rămânând între cei din urmă pe câmpul de luptă;

18.dr. Bernat Moscovici, apreciat în chip deosebit de savantul profesor I. Cantacuzino, șeful Serviciului Sanitar al Armatei – **ordinul *Steaua României***, pentru zelul și devotamentul excepțional cu care a combătut epidemiile din 1917;

19.medic primar Otto Ritter – **ordinul *Crucea Regina Maria***, cl. II, pentru devotamentul, mai presus de orice laudă, depus în combaterea epidemiilor care au bântuit județul Vaslui în 1917;

20.medic maior Iosif Ettinger – **ordinul *Steaua României***, pentru felul în care a îngrijit bolnavii și a

combătut epidemiile în zona de reorganizare a armatei în 1917;

21.doctorand Augusta Fingerhut* – ordinul *Coroana României, pentru devotamentul deosebit cu care, în 1916 și 1917, a îngrijit internații din spitalul militar nr. 263, mai ales când toți medicii se molipsiseră de tifos exantematic;

22.student în medicină Aurel Weiss* – ordinul *Bărbăție și Credință, cl. I, pentru devotamentul cu care a îngrijit bolnavii, contractând și el o boală contagioasă;

23.sublocotenent medic Emanoil Revici* – ordinul *Coroana României, pentru zelul și devotamentul cu care a servit în timpul campaniei în laboratorul mobil de bacteriologie nr. 4 al Armatei II;

24.Rica Marcusohn* – ordinul *Crucea Regina Maria, cl. III, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul, în 1917, la Crucea Roșie Americană din Iași;

25.Adela Meltz* – ordinul *Crucea Regina Maria, cl. III, pentru zelul cu care a îngrijit răniții din spitalul Crucii Roșii Britanice din Roman;

26. șofer Natan Mulbut* – ordinul *Bărbăție și Credință, cl. III, pentru zelul și devotamentul arătate în serviciul automobilelor sanitare „Regina Maria";

27.dr. M. Slutzki, șeful spitalului evreiesc din Chișinău, pentru destoinicia și devotamentul cu care a lucrat la reorganizarea serviciilor spitalicești din Basarabia;

28.Mina și Aron Schuller* – ordinul *Crucea Regina Maria, cl. II, pentru remarcabila activitatea filantropică desfășurată în sprijinul răniților, familiilor mobilizaților și refugiaților.

Se impune o mențiune și pentru prezența evreiască în cercurile de opoziție și rezistență românească din teritoriile ocupate de Puterile Centrale.

29.Cazul clasic îl constituie **Herman Kornhauser din Târgoviște,** care, în luna decembrie 1916, a procurat alimente și haine civile prizonierilor români din lagărele germane de aici și a înlesnit evadarea mai multora dintre ei. Descoperit de autoritățile de ocupație, Kornhauser a fost condamnat la moarte și executat. Jertfa acestui neînfricat patriot a fost cinstită prin decorarea post-mortem cu *Virtutea militară* de război, cl. II.

Note:

[1]Hîncu, Dumitru (coordonator), *Evreii din România în Războiul de întregire a ţării 1916-1919*, Edit. Haseffer, Bucureşti, 1996.

[2]Iancu, Carol*, Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare,* ed. Hasefer, Bucureşti, 2006, p. 33-36.

[3]MacMillan, Margaret, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, editura Trei, Bucureşti, 2015, p.235.

[4]Iancu, Carol*, Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare,* editura Hasefer, Bucureşti, 2006, p. 191.

[5]*Ibidem, passim*.

[6]Hîncu, Dumitru (coordonator), *Evreii din România în Războiul de întregire a ţării 1916-1919*, Edit. Haseffer, Bucureşti, 1996, p.15.

[7]DGAS, filiala Argeş, *fond Ocârmuirea (Prefectura) Argeş*, ds. 14/1834.

[8]Mavrodin Teodor*, Episcopia Argeşului 1793-1949*, Editura Pământ, Piteşti, 2005. p. 223.

[9]DGAS, filiala Argeş, *fond Ocârmuirea (Prefectura) Argeş,* ds. 71 şi 73/1834.

[10]*Ibidem*, *fondul Primăria Piteşti*, ds. 9/1882-1883, f. 35.

[11]*Ibidem*.

[12]Eisenberg, Josy*, O istorie a evreilor*, Edit. Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 290-291.

[13]Popa, Petre ş.a., *Istoria Municipiului Piteşti*, Edit. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1988, p. 32.

[14]*Istorie*, clasa a XII-a, coordonator Zoe Petre, Edit.Corint, Bucureşti, 2007, p.121.

[15]Kiriţescu, Constantin, *Istoria Războiului pentru Întregirea României, 1916-1918,* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 23

[16]Scurtu, Ioan, *Ion I.C. Brătianu – activitatea politică*, Edit. Museion, Bucureşti, 1992, p.3.

[17]*Studii şi comunicări*, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, p. 152.

[18]Revista "*Argeş. Cartea Eroilor"*, Piteşti, 1984, p. 10.

[19]D.G.A.S. din RSR, Piteşti, *Mărturii documentare 1888-1944*, vol. I, Bucureşti, 1988, d.281, p. 300-301.

[20]Idem, p. 310.

[21]*Istoria românilor*, vol. VII, tom II, Editura Academiei, p. 426.

[22]D.G.A.S. din RSR, Piteşti, *Mărturii documentare 1888-1944*, vol. I, Bucureşti, 1988, d.291, p. 310-311.

[23]*Idem*, p. 318.

[24]*Ibidem*.

[25]*Idem*, p. 311.

[26]*Idem*, p. 311-312.

[27]*Ibidem*.

[28]*Idem*, p.314.

[29]*Ibidem*.

[30]Moţ, E. Ovidiu, *Piteşti, o istorie în date,* Edit. Pământul, Piteşti, 2008, p.54.

[31]Dinu, Ion, *M., Oameni de seamă ai Argeşului de ieri şi de astăzi*, Edit. Tiparg, 2004, p. 37.

[32]Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Edit. Minerva, Bucureşti, 1986*,* p. 644.

[33]Hîncu, Dumitru (coordonator), *Evreii din România în Războiul de întregire a ţării 1916-1919*, Edit. Haseffer, Bucureşti, 1996, p.12.

Jurnalul de război al preotului piteștean Dobre Popescu

drd. Octavian DĂRMĂNESCU

Implicat activ în viața politică și socială a națiunii române nou formată, clerul ortodox a adus un aport considerabil, alături de intelectuali, cizelării și cristalizării conștiinței de neam. Patriotismul preoților avea să fie probat și fizic, prin participarea lor la războiul de independență, la cele două războaie balcanice și la primul război mondial. Din multitudinea de mărturii care vin în argumentarea acestor afirmații, prezentăm încă una. Este vorba despre o dare de seamă a preotului Dobre Popescu, paroh la biserica domnească Sf. Gheorghe din Pitești, către episcopul de Argeș Calist Ialomițeanul, cu privire la misiunea încredințată în cadrul Regimentului 28 „Radu Negru".

Personalitatea clericului Dobre R. Popescu (n. 1864 –m. 1922), preot paroh la Sf. Gheorghe-Domnesc între 1906[1] și 1922, a rămas destul de vie în amintirile piteștenilor din secolul trecut. Venise la Pitești de la Slatina, unde fusese protopop al județului Olt (1901-1906)[2]. Era licențiat al Facultății de Teologie, Universitatea București, promoția 1899[3]. Tatăl lui fusese preotul Radu Dinu din comuna Dudescu, județul Brăila, iar fratele lui, preotul Ioan Rădulescu din Gropeni, județul Brăila[4]. Mai avea trei surori (Marica, Stoiana, Gherghina), toate ajunse preotese[5]. Dintr-o altă sursă autobiografică, din 1914, aflăm: născut în 5 ianuarie 1864, văduv din 7 iunie 1887, fără copii, licențiat în Teologie în 1899, mutat din București (biserica „Mântuleasa") în Slatina (biserica „Sf. Treime", apoi biserica „Sf. Gheorghe"-Ionașcu), publicații: 1. *Studiu Biblic asupra cuvântului „Lege" în Vechiul Așezământ*, Tipografia Carol Goebl, București, 1899. 2. *Călăuza parohului*, Tipografia C. Constantinescu, Slatina, 1904. 3. *Din trecutul bisericesc al Românilor*, Tipografia Șt. Voinescu, Pitești, 1909 4. Diverse articole în revista „Cârmaciul", Pitești, 1911-1912. Decorat cu ordinul Coroana României, cu medalia „Avântul Țării", cu medalia „Bărbăție și Credință". Distincții: sachelar, iconom, iconom-stavrofor[6].

În 1907, defensorul bisericesc constată în cadrul unei inspecții: „preotul paroh predică oral credincioșilor"[7]. Fusese instalat paroh încă de la venirea în Pitești. Tot în această calitate și în 1908[8]. Părintele stă în odaia de sus a casei parohiale (din actele anilor precedenți acolo stătea paracliserul), str. Doamna Bălașa, nr. 12[9], mai precis în imediata apropiere a pinului secular care încă se înalță în curtea bisericii. Preot paroh și în 1909[10]. Oprind de la slujbă pe noul venit, preotul Marin Preoțescu, parohul Dobre Popescu este judecat de Consistoriu și i se interzice, între 1-9 mai 1909, dreptul de a mai sluji[11]. Paroh și în 1910[12], și în 1912[13]. Mobilizat în 1913 ca paroh, gradul iconom stavrofor, (cu gradul de locotenent, salariu 300 de lei lunar, 60 de lei spor și 60 de lei alocație de hrană, cu primă de echipare 400 de lei)[14]. Tot în 1913 vinde trei hectare (șase pogoane) de pământ arabil în comuna Gropeni, județul Brăila, Dobriței, cumnata lui, soția preotului Ion Rădulescu, și se semnează „Preotul Dobre R. Popescu zis și Dobre Preotul Rădulescu, parohul bisericii catedrale Sft. George"[15]. Din acest act aflăm că parohul stă tot în str. Doamna Bălașa, nr. 12, fosta casă parohială de dinainte de cea din 1932. Tot în 1913 dă explicații protopopului de ce nu a tras clopotele unui răposat și de ce l-a insultat pe parohul Sălcescu de la biserica Mavrodolu[16]. Răspunde că preotul respectiv a slujit nepermis la înmormântarea generalului D. Boteanu a cărui casă se află în str. Unirii, aflată în parohia catedralei „Sf. Gheorghe"[17]. Mai mult, invocă un handicap al acelui paroh și că la fiecare 1 ale lunii vizitează o bună parte din enoria Sf. Gheorghe pe temeiul faptului că în trecut acea parte a fost a bisericii Mavrodolu. La aceste vizite, motiv și pentru alți preoți de a veni nepermis în parohia catedralei, este însoțit chiar de pr. pensionar Nae Boerescu de la „Sf. Gheorghe"[18]. În 1914 dorește înlocuirea preotului Nae Boerescu prin aducerea unui cântăreț de strana stângă, dar episcopul nu rezonează la această intenție[19]. În martie 1915 este mobilizat din nou, dar refuză, pe motiv de boală[20]. Paroh și în 1915[21], în 1916[22], în 1917[23], în 1918[24], în 1919[25], în 1920[26]. În vara lui 1921 este suplinit de preotul Nae Boerescu, reintegrat ca preot supranumerar[27]. În 1921 se plânge din nou episcopului de absenteismul colegilor slujitori[28].

Pe 30 mai 1922 era încă în viață, dar deja în iulie, același an, nu[29]. Protopopul de Argeș își manifestă surprinderea, considerând-o „o moarte neașteptată"[30]. Părintele Dobre R. Popescu se stingea după o „boală îndelungată"[31] și, ca preot celib (de fapt văduv din tinerețe), delegase ca

legatar testamentar pe epitropul Mihalache Ionescu[32]. Dintr-o altă sursă foarte credibilă aflăm că parohul Dobre Popescu a murit de tuberculoză. Epitropia este nevoită, așadar, să dezinfecteze și să renoveze odaia din cancelaria parohială în care a stat[33]. Portretul făcut de pr. Marin Diaconescu care, foarte probabil, l-a cunoscut: „Mic de stat, supt la față, cu privire ageră, mereu purtând ochelari, în veșnic neastâmpăr, iscusit la minte, cu preocupări înalte, iubitor al scrisului, alipit de sf. Altar, cu glas cald și înduioșător, comunicativ și dornic de societate. (...) Fără să-i placă singurătatea, trăia singuratec într-o odăiță lângă Biserică – des adunându-se în jurul lui mulți oameni, atrași și de inteligența lui, și de farmecul ființei sale cu care răspândea de bine împrejur. Rămăsese văduv încă de timpuriu și-și ducea singur această grea povară – văduvia, în jurul căreia vuesc tot felul de ispite. Simplificându-și viața la maximum, prin forța împrejurărilor, preotul văduv Dobre Popescu a fost scutit de complicațiile care obosesc pe om și-i fură viața. Între patru pereți ai unei camere modeste, preotul Dobre Popescu s-a mulțumit cu un pat, o masă și câteva cărți. În schimb, însă, avea mulți prieteni, mulți admiratori care-i umpleau camera și-i izgoneau singurătatea”[34].

Cu toate eforturile noastre susținute, nu am găsit nici mormântul, nici măcar vreo fotografie a clericului evocat. Rămâne nu numai amintirea unui preot dedicat vocației, cât și actele pe care, dintr-o rutină pozitivă, le-a emanat, păstrate în arhiva bisericii domnești din Pitești. Printre acestea, după cum am menționat, un mic raport înaintat stăpânirii. Este vorba, de fapt, de o copie a ceea ce raportase episcopului, câteva foi volante de o importanță memorialistică reală. Jurnalul se încheie brusc, ceea ce ne îndrituiește a concluziona că în mod cert continuarea a existat, dar nu s-a păstrat în arhiva bisericii. Preotul paroh Dobre Popescu, gradat militar, relatează despre plecarea ostașilor piteșteni în al Doilea Război Balcanic (16 iunie 1913 – 18 iulie 1913). Redăm întreg conținutul fragmentului:

„Prea Sfințite Stăpâne,

Următor ordinului Prea Sfinției Voastre nr... din Iunie 25 1913 m-am presentat la garnizoana Pitești unde am fost repartizat ca preot la Regimentul 28 Radu Negru în vederea campaniei din Bulgaria. Am primit jurământul voluntarilor pe platoul din partea de sud-vest a orașului Pitești. Aci domnul colonel Popovăț (?, indescifrabil, n.n.), comandantul Regimentului a ținut o cuvântare patriotică întregului corp al Regimentului cum și voluntarilor. După aceasta am luat jurământ voluntarilor în număr de 32 cărora în fața întregului corp ofițeresc le-am arătat însemnătatea jurământului. A doua zi, 28 iunie, urmând a porni Regimentul m-am dus în curtea Regimentului însoțit de preotul Marin Urzică și diaconul I. Postelnicescu. Aci am citit sfințirea apei și molitva de călătorie ofițerilor și soldaților, apoi diaconul I. Postelnicescu printr-o cuvântare bine simțită a entuziasmat întregul corp ostășesc, iar noi am pornit pe jos în fruntea Regimentului cu crucile în mână, parcurgând în lung orașul. Lumea foarte entusiasmată arunca flori asupra trupei, o animație cum nu se poate descrie. Venind la marginea orașului mi-am luat rămas bun de la frații coliturghisitori și am pornit cu Regimentul în direcția satului Telești pendinte de Comuna Costești unde am și cantonat în seara de 28 iunie. Aci s-a presentat un singur caz de insolație dar fără urmări grele. În ziua de 29 la ora 5 a.m. am pornit prin satul Costești ajungând la ora 1 p.m. la satul Căldărari din județul Teleorman unde-am stat până a doua zi la ora cinci dimineața când am plecat spre Roșiori de Vede unde am ajuns la ora 5 p. m. În acest drum s-au prezentat câteva cazuri de oboseală. În ziua de 2 iulie am plecat din Roșiori la ora 7 a. m. și am ajuns la ora 2 p.m. la satul Băduleasa (Teleorman) unde am fost încartierați până a doua zi, niciun caz greu, decât câțiva soldați roși de încălțăminte. Am pornit din Băduleasa la ora 4 și am ajuns la T. Măgurele la ora 1 făcând bivoac lângă satul Odaea de unde am plecat a doua zi, 3 iulie, ora 5 a.m. Am trecut prin satele Lâța, Secați din Vale, Olteanca și apoi am trecât râul Oltul pe vase și am sosit în marginea orașului Corabia la ora 11 noaptea. Din Corabia am plecat la ora 10 a.m. și în ziua de 4 iulie, abea la ora 9 seara am trecut Dunărea pe o noapte întunecoasă și ploioasă. Regimentul 28 care trecuse cu puțin înainte de ambulanță s-a depărtat și nu l-am mai găsit decât la ora 1 noaptea bivuacat lângă satul Gigin din Bulgaria. Acest sat este alcătuit din jumătate români, jumătate bulgari. De aici am plecat la ora 5 a.m., iulie 5 și am trecut râul Ischerul pe la ora 10, iar la ora 1 p.m. am ajuns în satul Cârșoveni unde am dejunat la Tudor Lungolof, rudă cu Dr. Danez. Toți ai familiei Lungolof știu limba română. Din Cârșoveni am plecat pe la ora 4 p.m. și am ajuns seara la ora 8 p.m. în satul Brigari unde am fost încartierați. În ziua de 7 iulie am ajuns în satul Cumacovci unde am stat patru zile și de aci am plecat spre Lucovița trecând linia ferată de la stația Cervenibrog. În Lucovița am stat 3 zile. Aci numărul bolnavilor s-a înmulțit și de unde s-a și început zvonul bolii holerei căci s-a spus că aci era și un spital unde au fost holerici bulgari mai înainte de sosirea noastră și tot de aci serviciul sanitar a

luat doctori căci nu aveau doctori ce le trebuiau. Până aci cum și până în Lucovița soldații, deși îndestulați de hrană au făcut abuz de fructe necoapte și a fost și o ploaie torențială cu un vânt puternic încât mulți s-au îmbolnăvit și noi după patru zile am pornit, iar pe bolnavi i-am lăsat în acel spital. Pe un timp noroios am pornit spre Dermanciz, unde am ajuns la ora 8 seara. Numărul bolnavilor s-a înmulțit din cauza oboselii de drumul noroios. Am fost mutați din primul bivoac peste râul Vâj unde era igrasie și numărul bolnavilor creștea și pe cei mai greu îi trimetea la spitalul din Lucovița. După 3 zile am plecat și de aici la satul Toros. Aci cu adevărat un loc și aer cât se poate de prielnic, dar numărul bolnavilor se înmulțea. Din aceștia am transportat la Lucovița 11 iar restul s-au însănătoșit. Din numărul considerabil de bolnavi au încetat din viață 16, înmormântați la spitalul din Lucovița și unul în cimitirul din satul Grivița. În ziua de 19 iulie am plecat la Toros distanță de cinci kilometri. Aci în ziua de Sf. Ilie am împărtășit 96 bolnavi. Duminică 21 iulie am citit serviciul utreniei în fața întregii trupe, când le-am ținut și o cuvântare prin care le-am vorbit despre disciplina, solidaritatea și abnegația militară. Tot în ziua de 28 iulie am fost invitat de Comandamentul Regimentului 22 a sfinți o fântână pe care acest Regiment...”[35].

Note:

[1]Arhiva bisericii domnești „Sf. Gheorghe” din Pitești (în continuare, Arhiva...), „Condică de achitarea salariilor personalului biserici parohiale sf. George cu începere de la 1 aprilie 1897 și până la iulie 1907”, f. 20 și f. 22 (pentru anul 1907). Următoarele detalii provin din lucrarea monografică a autorului, *Biserica domnească „Sf. Gheorghe” din Pitești*, apărută în 2017 la editura Europroduct din același oraș.

[2]Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeșului, 1793-1949*, Pitești, 2005, p. 168.

[3]Arhiva..., Dosar 47 bis, f. 3 (ceruse acest certificat în 1907 pentru a se înscrie în listele electorale).

[4]Arhiva..., Dosar 47 bis, f. 6.

[5]Arhiva..., Dosar 47 bis, f. 49.

[6]Arhiva..., Dosarul 100, f. 74.

[7]Arhiva..., „Condica de inspecții 1894-1923”, f. 2.

[8]Arhiva..., Dos. 2/1908, f. 4.

[9]Arhiva..., Dos. 3/1908, f. 17.

[10]Arhiva..., Dos. 1/1909, f. 21.

[11]Arhiva..., Dos. 2/1909, f. 18 și f. 21.

[12]Arhiva..., Dosar 80, f. 23.

[13]Arhiva..., Dosarul 65, f. 30.

[14]Arhiva..., Dosarul 65, f. 2.

[15]Arhiva..., Dosarul pe 1913, f. 71.

[16]Arhiva..., Dosar 95, f. 43.

[17]Arhiva..., Dosar 95, f. 121.

[18]Arhiva..., Dosar 95, f. 127.

[19]Arhiva..., Dosar 95, f. 65.

[20]Arhiva..., Dosarul 100, f. 53.

[21]Arhiva..., Dosarul 105, f. 28.

[22]Arhiva..., Dos. 3/1916, f. 29.

[23]Arhiva..., Dos. 1/1917, f. 25.

[24]Arhiva..., Dos. 1/1918, f. 7.

[25]Arhiva..., Dos. 3/1919, f. 7.

[26]Arhiva..., Dosar 111, f. 47.

[27]Arhiva..., Dosar 119, f. 15.

[28]Arhiva..., Dosarul 119, f. 50.

[29]Arhiva..., Dosar 125, f. 10 și f. 60.

[30]Arhiva...., Dosar 79, f. 46.

[31]Arhiva...., Dosar 79, f. 71.

[32]Arhiva...., Dosar 79, f. 61.

[33]Arhiva..., Dosarul 125, f. 131.

[34]Arhiva..., „Cartea de Aur...”, f. 26.

[35]Arhiva…, Dosarul 47 bis, f. 16-17.

Preparativele pentru război în România și Bulgaria

prof. Marius-Răzvan ȚÎRCU

În luna august 1916, României i se acordă un ultimatum în ceea ce privește alăturarea la Antantă. Brătianu propune trei condiții pentru aderarea României, condiții asupra cărora membrii formațiunii au fost deosebit de înșelători: asigurarea armamentului, trecerea în ofensivă a tuturor trupelor aliate pentru a împiedica adversarii să se îndrepte spre România și protecție absolută în cazul unui atac din partea statului bulgar. Dintre cele trei, două au fost în principiu îndeplinite, doarece puterile Antantei doreau cu disperare aderarea României. Ultima condiție, care era de altfel și cea mai mare temere a lui Brătianu, a fost amplu discutată în cadrul negocierilor. Brătianu a încercat să obțină o ofensivă cât mai puternică din partea aliaților în așa fel încât pericolul bulgăresc să fie menținut la distanță. La răspunsul negativ al rușilor de a trimite numărul minim de soldați ceruți de Brătianu ca urmare a insistențelor Franței și Angliei de angajare a statului român în operațiuni militare în Transilvania concomitent cu o ofensivă la adresa Bulgariei, Brătianu a amenințat cu refuzul de a declara război Bulgariei. Negocierile s-au încheiat cu asigurarea unui număr mai mic de trupe pentru români, în

favoarea renunțării la atacul asupra Bulgariei[1]. Convențiile militare erau serios puse la îndoială, Brătianu fiind convins că numărul de oameni solicitați pentru apărarea integrității statului nu era cel pe care îl propusese. Ca atare, la înțelegerea de aderare acesta a adăugat două clauze conexe prin care obliga Antanta să lupte pentru recuperarea teritorială a statului român fără a încheia o pace separată (aici fiind vizat Imperiul Austro-Ungar) și să garanteze egalitatea compensativă a României cu celelalte state după finalizarea războiului[2].

Chiar dacă situația de pe front nu era una favorabilă, statul român intra în război alături de aliați. Armata română a obținut câteva victorii în Transilvania împotriva unor forțe austro-ungare și germane depășite numeric. Frontul de război s-a desfășurat pe mai multe scene dintre care amintim pe cele din 1916: operația ofensivă din Transilvania, acțiunile de la Turtucaia, Flămânda și din Dobrogea, bătăliile pentru apărarea trecătorilor din Sibiu, Brașov, Valea Prahovei, Bran-Câmpulung, Valea Oltului, Valea Jiului și Oituz, operațiunile de apărare a Munteniei, Olteniei și Bucureștiului, stabilizarea acțiunilor de pe teritoriului Moldovei. Campaniile din 1917 s-au derulat la Mărăști, Mărășești și Oituz, iar în anul 1918, România a reluat luptele chiar cu o zi înainte ca războiul să se sfârșească[3].

Cu toate acestea, lipsa de pregătire suficientă pentru condițiile de război și echipamentul defectuos și-au spus rapid cuvântul. Trupele române suferă imediat o serie de înfrângeri care vor culmina cu un refugiu în Moldova. Teritoriul român este ca atare ocupat în proporție de două treimi, inclusiv capitala, de trupele străine[4]. Din punctul de vedere al pregătirii armatei, statul român avea la dispoziție aproximativ 30% din populația masculină a țării. Chiar dacă majoritatea o formau țăranii care nu știau să scrie sau să citească, aceștia își iubeau țara și erau obișnuiți cu efortul susținut. De altfel, aceștia erau cei mai obedienți dintre soldați, dar nu aveau prea mari șanse de a avansa în grad din cauza analfabetismului (în momentul acela se constatase o nevoie acută de cadre avansate care să pregătească soldații). Cadrele care aveau totuși un nivel minim de pregătire s-au dovedit la începutul războiului ineficiente pentru desfășurarea acțiunilor militare strategice, foarte puține reușind după 1917 să își mențină posturile sau să fie promovați la grade mai înalte[5].

Armamentul nu era nici acesta la cele mai înalte standarde, ba mai mult perioada antebelică a fost caracterizată drept cea a aprovizionării celei mai slabe dintre cele ale statelor europene. Puterile Centrale au refuzat să furnizeze arme inamicului, iar Antanta a întârziat să aloce armamentul până ce statul român nu își asuma angajamentul negociat. Asigurarea armamentului abia în august 1916 venea destul de târziu și într-o perioadă în care nu prea mai exista timpul necesar instruirii corespunzătoare a armatei. Aparatura de comunicație era învechită, defectuoasă și nesigură, căile de transport ale populației și proviziilor erau predominant cele feroviare. Îngrijirile medicale erau asigurate printr-un număr de 42 de trenuri-spital și 900 de ambulanțe. Deși abia în 1917 există mărturii ale unor atacturi cu gaz otrăvitor, în anul 1916 echipamentul specific de protecție exista doar pentru jumătate din armată[6]. Armamentul auxiliar era compus din marină și aviație. La fel de puține ca și armamentul echipajelor terestre, aparatele de zbor și navele (modele mult prea fragile pentru războiul în cauză) au îndeplinit doar câteva misiuni, iar acestea mai mult de recunoaștere și suport pentru armata terestră decât pentru confruntări directe[7].

În luna septembrie a aceluiași an, țarul Ferdinand I al Bulgariei semnează un tratat cu Germania și mobilizează armata bulgară. Imperiul Austro-Ungar atacă din nou sârbii, de data aceasta ajutat de Imperiul Otoman care se alătură Puterilor Centrale. Grecii împreună cu trupele germane au lansat la data de 17 august 1916 o ofensivă asupra trupelor franceze luate prin surprindere de faptul că ofensiva era de fapt de origine bulgară, în vreme ce o singură divizie germană s-a aflat la granița Greciei, iar trupele austro-ungare se aflau în Albania. Intervenția Bulgariei în acest context, în august 1916, a venit ca factor decisiv al rezultatului final al luptei. Aceasta din urmă nu putea lupta de partea Serbiei cu atât mai mult cu cât Războaiele Balcanice purtate cu sârbii au lăsat întipărită în mintea bulgarilor ideea că primii și-au asumat teritorii care erau de fapt proprietate bulgară. Linia defensivă a aliaților a rezistat două săptămâni, după care au lansat un contraatac pe un teren neprielnic și în condiții grele pentru bulgari. Printr-o avansare greoaie, dar eficientă, pe parcursul lunilor octombrie-noiembrie, chiar și în condițiile suplimentării armatei cu două divizii germane, aliații, mai precis francezii și sârbii, au învins armata bulgară și au cucerit orașul Bitola[8]. Între iarna anului 1916 și primăvara anului 1917, armata română, coordonată de cadre mult mai competente și sprijinită de Misiunea Militară Franceză, se reorganizează și se echipează cu măsuri adecvate situației de război. În vara aceluiași an, România obține reușite militare importante în luptele de la Mărăști, Oituz și Mărășești[9].

Izbucnirea revoluției în Imperiul Rus a pus capăt intenției românilor de a elibera teritoriile ocupate și i-a determinat să rămână în defensivă. Încheierea păcii dintre Rusia și Puterile Centrale a obligat România să ceară armistițiu, după care să se retragă din război, și să accepte o pace umilitoare în 1918. Refuzul și amânarea regelui Ferdinand de a semna actul de pace a permis reluarea ostilităților în ultimele zile ale războiului. Acest gest al regelui a menținut statutul României de stat participant la război în cadrul Conferinței de pace de la Paris, unde a fost posibilă menținerea hotarului cu Bulgaria din 1916, și mai târziu, oficializarea integrității statului român prin tratatele de la Saint-Germain și Trianon (1919-1920).

Bulgaria se aliază cu Puterile centrale și sfârșește prin a pierde Ținuturile Vestice în favoarea Serbiei, Tracia Vestică Greciei și Dobrogea Sudică României. Pierderile de vieți, respectiv numărul prizonierilor bulgari, dar și germani se ridica la aproximativ 60000[10]. Înfrângerea militară bulgară din 1918 l-a determinat pe regele Ferdinand să abdice în favoarea fiului său, Boris[11]. Deși domnia sa a fost considerată una prosperă pentru regatul bulgar (țara fiind considerată unul dintre cele mai influente teritorii balcanice), sfârșitul acesteia a fost dominat de aderarea la o politică relativ riscantă în timpul războiului. Realizarea ambițiilor naționale în lipsa unor compromisuri, absența unei legături veritabile cu poporul bulgar în favoarea originilor sale germane, posibilitatea sa de a se retrage pe meleaguri ungare în cazul eșecului politicii în Primul Război Mondial, spre deosebire de poporul său care nu ar fi avut unde să se refugieze – toate aceste eșecuri au prevalat reușitelor din trecutul regelui Ferdinand al Bulgariei[12]. Atât Războaiele Balcanice, cât și Primul Război Mondial au determinat apariția a peste 250 000 de refugiați bulgari din Dobrogea, Tracia și Macedonia[13].

Note:

1Glenn E. Torrey, *România în primul război mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2014, pp. 24-25.

2*Ibidem*, p. 26.

3Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal,* Editura Vicovia, Bacău, 2007, pp. 145-149.

4Glenn E. Torrey, *op. cit.*, pp. 151-171.

5*Ibidem*, pp. 29-31.

6*Ibidem*, p. 34.

7*Ibidem*, p. 35.

8Ivan Ilchev, *The Rose of the Balkans – a short history of Bulgaria*, Editura Colibri, 2005, pp. 299-300.

9Glenn E. Torrey, *op. cit.*, pp. 187-192, 207-228.

10Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud 1918-1940*, Editura Periferia, Consenza, 2001, pp. 31-32.

11http://www.britannica.com/biography/Ferdinand-king-of-Bulgaria.

12Ivan Ilchev, *op. cit.*, pp. 302-303.

13Keith Hitchins, *România 1866-1947- Ediția a IV-a, Editura Humanitas București, 2013*, pp. 293-295.

Pitești - Strada Craiovei (1915)

„Viața strânsă și domoală a unui oraș mic”. Piteștiul interbelic într-un reportaj de Damian Stănoiu

prof. Ana Maria DĂRMĂNESCU

Relația scriitorului Damian Stănoiu – unul dintre cei mari mari umoriști din literatura română – cu orașul Pitești nu a fost numai conjuncturală (satul Dobrotineț, de pe malul stâng al Oltului, aparținuse o perioadă de județul Argeș). Potrivit romanului autobiografic *Demonul lui Codin* (Editura „Cartea Românească”, 1930), tânărul Dumitru Stănoiu (căci așa se numea) trăiește la Pitești câteva experiențe marcante. Ucenic aici într-un atelier de cizmărie, ia bătaia inerentă statutului său inferior și se hotărăște să fugă din locul unde fusese exilat de către părinți. Nu înainte de a bate la poarta unui avocat piteștean, cerându-i să fie sprijinit financiar pentru a putea urma școala normală. O neînțelegere funciară, „de clasă”, a acestuia din urmă face să-l alunge violent din curtea lui pe un fiu de țărani prometeic, care aspira trufaș la un Olimp prezumat a fi rezervat nu tuturor, ci numai unora.

Așadar, Damian Stănoiu nu uită ușor Piteștiul. Îl regăsim însă din nou aici, în vara anului 1938. În romanul *Voiaj de plăcere*, (Editura „Bucur Ciobanul”, București, 1940) pare că toate furiile și hecatele trecutului său pe aici s-au pierdut definitiv în pământ. Orașul Pitești îi este acum neutru, autorul, veșnic călător, găsindu-l mai mult decât acceptabil. Peste impresiile subiective, rămâne, în timp, textul, un real reportaj, o descindere inedită într-un timp pierdut definitiv, dacă ținem cont că aproape tot Piteștiul interbelic – a se citi medieval, deoarece multe din clădirile lui aveau peste un secol atunci – a fost la propriu demolat în regimul „democrației” populare. Redăm în totalitate fragmentul:

„Ne hotărâm să părăsim baia de aburi din Simplon, la cea dintâi oprire. Și cea dintâi oprire e la Pitești. Nu ne silește nimeni și nimic să călătorim pe o zăpușeală de iad. E drept că nici la Pitești n-avem vreo treabă, dar în oraș poți să găsești un refugiu împotriva căldurii, pe când în tren nu-i chip să-i domolești urgia.

– Pitești!

Coborâm din Simplon ca din tramvai. Nici tu valiză, nici tu pălărie, nici tu nimic. Oameni liberi și independenți. Mă rog!

Trecem în revistă batalionul de pungi și de coșulețe cu caise și cu mere, ce se înșiră în dreapta gării, dar nu cumpărăm nimic. De! Suntem și noi carevasăzică oameni din clasa nobilă și nu ne este îngăduit să mâncăm din mână, pe stradă. Ah, ce bine e copil și derbedeu! Mi se rupe inima după timpurile când înghițeam bogaci și bragă pe străzile Slatinei. Dar boieria are și ea îngrădirile ei. Ce-i îngăduit lui Jupiter, nu-i îngăduit boului; dar și ceea ce e îngăduit boului, nu-i îngăduit lui Jupiter...

Avem bani, precum se știe, dar nu luăm trăsură. Nu știm unde să mergem cu ea. Nu ne urcăm nici în autobuz – toate satele au astăzi autobuze. Avem înaintea noastră o veșnicie ca și Dumnezeu, și deci ne dă mâna să ignorăm ceasurile și zilele.

O luăm așadar apostolește spre centru. Cică strada pe care mergem ar fi bulevard, dar pe noi nu ne interesează astfel de mărunțișuri. Și nici nu iubim bârfeala, mai ales când suntem în casă străină. Dacă ar fi să ne ținem de făgăduială și să scrim o carte, calea valea! Dar de așa ceva ne arde nouă în plină sărăcie și în plin cuptor de vară? N-are decât să fie bulevard! Bine că e curat și întreținut după tipicul cel nou al gospodăriei urbane. Și ce, parcă toate bulevardele trebuie să semene cu *Lascăr Catargiu* și cu *Jianu*?

După ce mai pășim însă un crâmpei de loc, ne dăm seama că era cât pe-aci să săvârșim un lucru rău. Strada pe care mergem e într-adevăr bulevard. Are lărgime, are și arbori pe margine, trotuarele sunt destul de late, iar casele au mari spații în jurul lor.

– D-aia e bine să nu te grăbești niciodată întru aprecierea unui lucru, zice Dinu.

– Mai cu seamă când această apreciere ar mirosi puțin a neștiință și a bârfeală, îl completez eu.

Când ajungem în centrul Piteștilor, nu știu de ce am impresia că aci casele sunt mai mărunte decât la periferie. Iar bisericile prea mari față de aspectul mărunt al clădirilor în general. Nu mă grăbesc însă nici acum cu bârfeala – și tot bine fac, căci „centrul” în care poposisem noi nu era decât piața de zarzavat și de fructe. Puțin mai la stânga, întâlnim o stradă mai arătoasă și o grădină cu foarte multe bănci.

Ne întrebăm unul pe altul, și din gură și din ochi, și nu știm ce să mai facem. Cu vizitarea orașului am

terminat. Dar bunul meu tovarăș și prieten nu rămâne prea multă vreme în pană de idei.

– Știi ce? izbucnește el cu entuziasm și cu îngâmfare. Aici ne aflăm în patria D-lui Armand Călinescu, și D-l Armand Călinescu e logofăt la Interne; ce-ar fi să-i luăm un interviu?

– Să-i luăm, zic eu, dar... numai să ni-l dea. Și numai să-l găsim în localitate. Ceea ce nu cred.

– Ești un prost! mă apostrofează Dinu. Șomezi de zece zile și ți-ai și uitat meseria. Nu-i nevoie nici să-l găsim în localitate și nici să i-l cerem. Îl fabricăm noi. Intrăm în cârciuma aia de acolo și facem nene un interviu, să-i placă și domnului ministru. Poimâine dimineață îl publicăm într-o gazetă, iar la 12 fix ne prezentăm directorului de cabinet... Parcă ar fi pentru prima oară în cariera noastră?

– S-a dus vremea de demult! – filozofez eu fără să observ dacă mă bucur sau regret.

– S-o fi dus, – convine și Dinu abia reținându-și un oftat obligatoriu. Și nu mai insistă.

Întrebăm pe un cetățean din localitate dacă e ceva interesant de văzut în Pitești și omul ne răspunde foarte simplu și foarte cinstit:

– În oraș nu-i nimica, dar la margine găsiți parcul Trivalea și schitul cu același nume. Luați o trăsură sau autobuzul.

Ne hotărâm pentru o trăsură. Ce Dumnezeu! Suntem ziariști din București și nu face să ne împuținăm prestigiul pentru un fleac de pol. Când văzurăm că „fleacul" e întreit, nu mai făcurăm caz de prestigiu. Banul și prestigiul, sau mai bine zis sărăcia și prestigiul, sunt două noțiuni cu totul distincte. Și afară de aceasta n-am bătut toba în piață să știe lumea că orașul Pitești are deosebita onoare să fie vizitat de Dinu Mogoș și de Sandu Pleașă, gazetari din capitală.

Distanța de cca. 3 km dintre Pitești și Trivalea o facem în mai puțin de un sfert de oră. Șoseaua e bine întreținută și autobuzul n-are nici un cusur. Dar ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că n-am luat seama șoselei și autobuzului decât la întoarcere. Tovărășia unei dudui ca de douăzeci și trei de ani, destul de urâtă pentru vârsta ei, dar suficient de nostimă pentru niște șomeri călători, ne reține întreaga atenție. Nu e nici genul meu, nici al amicului, dar nu ne-a trebuit decât două minute ca să ne lepădăm de preferințele noastre. Și anume când am observat că zâmbetul duduei nu face parte din ființa ei. Trebuie să fie furat sau împrumutat de la una din <<stelele>> Holliwoodului, sau copiat de pe vreun tablou celebru. Iar ochii, cu toate că n-au culoare precisă, păstrează însă o dulce și permanentă legătură cu zâmbetul. Când colțul buzelor se deschide în forma unei petale de piersic, ochii se apropie șiret de nas și pândesc efectul. Dacă zâmbetul și-a atins scopul, ochii se fixează voioși la mijloc, iar dacă micul farmec al stăpânei a predicat în pustiu, ochii se refugiază mirați și supărați către coadă. Am provocat această nostimă și interesantă gimnastică printr-o conversație destul de spirituală între mine și Dinu.

– Tragem sorții! Propune Dinu, sigur că o provincială nu poate rezista mai mult de cinci minute unui holtei bucureștean.

– Nu pun la sorți pielea ursului din pădure – mă opun eu, dar dacă socoți că poți avea succes, te las fără concurent.

Autobuzul oprește brusc la intrarea parcului. Dinu îmi întinde mâna înfrigurat:

– Ne întâlnim la opt fără un sfert, în gară.

Îi urez succes și îmi îndrept pașii către schit. Dar abia apuc să intru pe poarta sfântului locaș, că Dinu mă surprinde de pe urmă.

– Nu e rost, îmi raportează el fără prea mare regret. Mizerabila e logodită și... adventistă. Două motive puternice care îi interzic să flirteze. Să știi, Sandule, că nu mă însor decât cu o adventistă...

Fac haz de naivitatea bunului meu prieten.

– Ești un mare prost, mă Dinule. Nu există religie pe lume care să oprească pe femeie a-și face de cap atunci când întâlnește un bărbat care să-i placă și care se pricepe să-i argumenteze tocmai contrariul. Vrei să încerc și eu?

Dinu își aprinde țigara ca să-și ascundă teama și încearcă să mă oprească.

– N-ai pentru ce-ți pierde vremea, strâmbă el din nas ca vulpea în fața strugurilor pe care nu poate să-i ajungă. E știrbă și vulgară... și nu știe o boabă franțuzească...

– Am să-i vorbesc numai în limba maternă și am să fac abstracție de știrbitură și de vocabularul ei, îl întărât eu pe Dinu. Dar de când ți-ai schimbat gusturile? știam că preferi femeia simplă și proastă. În tot cazul, n-ai nicio teamă. Mă înapoiez repede.

O găsesc pe prima bancă, mirosind o floare și privind atentă spre șosea. Aștepta probabil pe cineva. Când mă vede ridică nasul și întoarce capul.

– Domnișoară, am venit să vă cer scuze pentru îndrăzneala prietenului meu... E băiat foarte bun, dar e cam obrăsnicuț... Și are idei preconcepute despre femeile care nu trăiesc pe malurile Dâmboviței... Pentru el, orice provincială este egală cu o gâscă...

Fata se întoarce înfuriată și nu știe ce atitudine să ia. Calitatea mea de bucureștean și poziția respectuoasă pe care mi-o luasem în fața ei, o derutează.

– Păi da! se hotărăște ea în cele din urmă. A crezut că e suficient să fii donjuan de pe Calea Victoriei, ca în cinci minute să dai gata pe o domnișoară din Pitești!

Ne cunoașteți insuficient, domnule, și din cauza asta ne judecați prost. Moravurile din Cișmigiu și de la Șosea nu sunt înțelese și nici acceptate în parcul Trivalea din Pitești. Mai ales în materie de dragoste, provincia rămâne cu cel puțin un sfert de secol în urma Capitalei...

– Și totuși – aveți un rendez-vous...

– Ce-ți spune faptul că am un rendez-vous? se roșește și se încurcă duduia în același timp.

– O, nu! Nu m-am gândit la nimic rău... Dar grădina e la 3 km de oraș... Și e aproape pustie... Iar împrejur pădure... O fată cu concepții pașoptiste își poate da întâlniri la cinema... Într-o cofetărie... În grădinița din oraș...

– Domnule!

După un sfert de oră stabilisem următorul program: duduia renunță să mai aștepte pe <<logodnic>>, mai ales că acesta întârzia să se arate și <<nu prea are obicei să-și țină cuvântul>> iar eu renunț să mai vizitez schitul! Vom intra în pădure pe cărări diferite și ne vom întâlni, pentru o sticlă de bere rece, la restaurantul din marginea nu știu cărei poieni...

Bineînțeles că nu m-am ținut de vorbă. Nu vreau să-mi necăjesc prietenul, nici să aduc vreo atingere austerelor moravuri ale provinciei, și – mai ales – n-aveam poftă să-mi încarc conștiința cu o eventuală stricare de logodnă.

– Ai văzut, Dinule?

Dar amicul s-a prefăcut că nu mă crede. Iar eu tot am crezut pe jumătate spusele duduei. În viața strânsă și domoală a unui oraș mic, nu se găsește niciun compartiment care să suporte comparație cu posibilitățile și ispitele fără limită ale unei trăiri într-o metropolă. Și n-ar fi de mirare dacă acceptarea fetei să fi fost pentru motivul mărturisit, iar nicidecum pentru cel presupus (Ah, bărbații !). O domnișoară din Pitești n-are în fiecare zi prilejul să asculte palavrele unui gazetar bucureștean într-un cadru de verdeață și în fața unui pahar cu bere.

– Este, Dinule?

– Nu este!

Tovarășul meu are nervi. Iar vecinătatea schitului mă obligă la alte gânduri.

La capătul unui lung șir de trepte găsim o bisericuță și în fața ei o căsuță ca de țăran cu oarecare stare. Acesta este schitul Trivalea. Biserica a fost zidită în anul 1678 de către mitropolitul Varlaam.

Obștea acestui schit e alcătuită din patru cuvioși călugări. Părintele stareț, o blândă figură duhovnicească, ne primește cu plăcere și ne tratează cu dulceață. Are gesturi de pedagog și vorbă culeasă din scripturi. Găsește cuvinte frumoase pentru faptele răposatului episcop Nichita al Argeșului. Cică făcea reparații pe la mănăstiri cu propria cheltuială, dădea gratuit laptele necesar spitalului din Curtea de Argeș și obișnuia să iasă adesea îmbrăcat în două haine, ca să poată oferi una, potrivit poruncii din Evanghelie. Ascultăm și ne bucurăm că lista vlădicilor milostivi și neiubitori de argint nu s-a încheiat cu mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei.

În casa părinților e răcoare, vorba lor cu mireasmă de cronică, e plăcută. Ne vorbește Prea Cuviosul Emilian, starețul, de rânduiala și de frumusețea vieții călugărești. Într-o obște de monahi se cade, mai întâi de toate, să domnească disciplina. Întocmai ca și soldatul, călugărul trebuie să asculte și să îndeplinească fără cârtire poruncile celui mai mare. Așa a legiuit Sfântul Vasile, primul organizator al vieții mănăstirești, și așa trebuie să fie. Ca să ne dovedească până unde merge această supunere către cei mai mari, ne povestește starețul câteva pilde din scrierile călugărilor de demult. Transcriem aci pe cea mai sugestivă. Cică a venit într-o mănăstire un tânăr dornic să se devoteze vieții fără dulcețuri lumești. După cum îi regula, acest tânăr a fost dat spre ascultare și spre încercare unuia din bătrânii mănăstirii. Într-una din zile a primit poruncă de la bătrân să sădească în grădină răsad de varză. Porunca însă, spre nedumerirea noului frate, era să sădească cu rădăcina în sus... După puțină codeală, fratele și-a zis că bătrânul a glumit sau că trebuie să fie oarecum împuținat la minte, și a pus răsadul așa cum îl pune toată lumea: cu rădăcina în pământ. Pentru aceasta însă a primit certare aspră de la mai marele lui.

– Știam și eu că așa se pune răsadul, a zis acesta, ci am vrut să te încerc. De aci înainte să-mi împlinești poruncile așa cum le primești, chiar dacă nu s-ar potrivi rânduielilor puse de oameni și de Dumnezeu. Un soldat care se duce și spune căpeteniei că porunca a fost dată greșit, nu se cheamă că e soldat.

Un grup de învățători ardeleni, sosit de la Câmpulung, unde urmează cursuri de specializare,

reclamă zgomotos pe mai marele schitului. Ne despărțim cu părere de rău de Prea Cuvioșia Sa și-i făgăduim să-i mai vizităm și să-i trimitem cartea pe care suntem siguri că n-o vom scrie niciodată...

Plecăm din Pitești la ora 20:27, tot cu Simplonul. Și, bineînțeles, înapoi de unde am venit". (Damian Stănoiu, *Voiaj de plăcere*, Editura „Bucur Ciobanul", București, 1940, pp. 161-170).

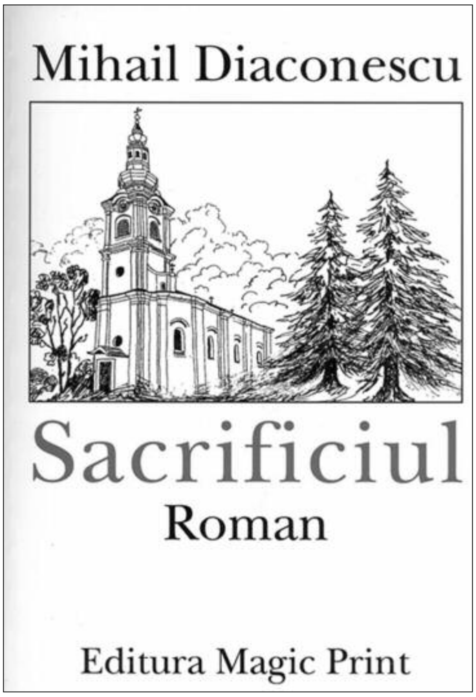
Livrescă în formă, evocarea este socială în fond. Arealul local este umplut de oameni care, de altfel, animă inerent geografia și arhitectura. Istoriografic, sunt șanse mari ca Damian Stănoiu chiar să fi fost în Pitești în jurul anului 1938, timpul acțiunii acestui roman-reportaj – știm că între expulzarea din clerul monahal, 1933, și căsătorie, 1940, a dus o viață promiscuă, de vagabondaj. În caz invers, – scriitorul să fi evocat din memorie – în afara amănuntului cu autobuzul, ne-ar da o mărturie și mai prețioasă din punct de vedere cronologic: Piteștiul în jurul anului 1905. Probabil că nu vom ști niciodată.

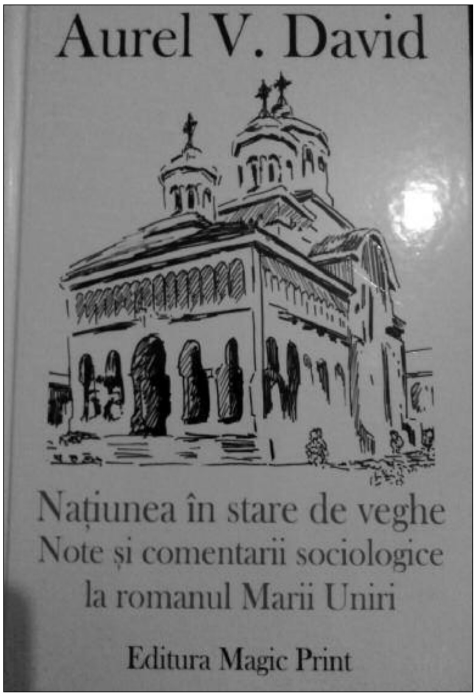
Marea Unire din 1918 și romanul Sacrificiul- Mihail Diaconescu

dr. Marin Toma

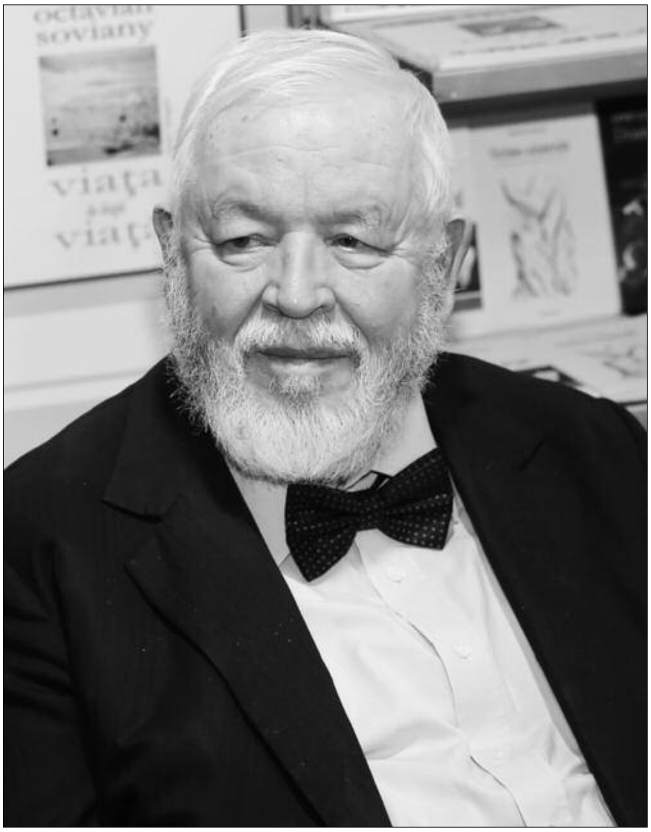
Se lăsă iar tăcerea. Și din nou, prin ferestrele larg deschise, începu să răzbată cântecul uriaș al mulțimii care intona de la un capăt la altul al străzilor "Deșteaptă-te române!". Nesigur la început, amestecat cu strigăte sau îndemnuri, cântecul se făcea puternic dintr-odată, se limpezea și pornea iar cu o forță nebănuită, de parcă ar fi ridicat orașul întreg către cer. Niciodată, aici la Beiuș, un cântec nu răsunase atât de puternic. Era ceva măreț și înfricoșător în cântarea aceasta patetică, strigată mai mult instinctiv, copleșitoare ca o furtună care se urnește cu greu înainte de a se revărsa fără nicio opreliște.

Despre romanul *Sacrificiul*, operă monumentală a scriitorului Mihail Diaconescu, s-au scris foarte multe pagini; amintim, mai presus de toate, volumul lui Aurel V. David, *Națiunea în stare de veghe. Note și comentarii sociologice la romanul Marii Uniri,* Editura Magic Print, Onești, 2017, 500 pp. Cu modestie, mărturisim că ne simțim solidari cu autorul (și ce admirabil descrie în mai multe discursuri, lucrări și interviuri Mihail Diaconescu solidaritatea), neștiind cum să începem să scriem despre roman și despre românii și faptele lor de atunci. Mărturisim, de asemenea, că suntem la a

doua încercare, după ce de fiecare dată, la răstimp de aproape un an, am citit *Sacrificiul* în puțin peste o zi. Și mai mărturisim că ne propunem să povestim nu cartea, ci emoțiile care o înconjoară. Este, prin urmare, o prezentare prin prisma istoriei emoțiilor și nu una...mai clasică. Pornim gândurile noastre de la un discurs rostit de autor în urmă cu peste două decenii; mai precis în 30 mai 1996, în sala Teatrului de Stat din Oradea, cu ocazia primirii titlului de *doctor honoris causa* acordat de Universitatea din Oradea. Atunci, Mihail Diaconescu a amintit – nici nu se putea loc mai potrivit- mai multe dintre trăirile sale sufletești cu privire la motivele care au adus la viață acest roman.

Sacrificiul este, într-adevăr, un roman care mă reprezintă. El exprimă modul cum eu înțeleg relația atotputernică, de o inepuizabilă complexitate, dintre istorie și spiritualitate în viața neamului românesc. Este o spiritualitate străveche, fundamentată și întărită de trăirea firească a valorilor creștine și identitare, a demnității, de patosul libertății, de o solidaritate mereu activă, pe care nici cele mai teribile încercări ale istoriei n-au putut s-o zdrobească. Cred că este important să mărturisesc aici și acum faptul că am început să înțeleg marea forță spirituală a neamului românesc hristofor călătorind prin satele și orașele, prin văile, munții și dealurile, prin locurile nimbate de o glorie nepieritoare a Bihorului. Aceste călătorii care m-au transformat în bine și m-au zidit sufletește, au fost principalul suport documentar în anii în care am stat la masa de scris, în fața foilor albe, ca să gândesc și să elaborez Sacrificiul. *Datorită călătoriilor repetate de-a lungul și de-a latul Bihorului, am înțeles mai bine oamenii, traiul lor și evenimentele istorice pe care le-am evocat. Am înțeles, mai ales ce înseamnă forța spirituală a neamului nostru, confruntat uneori cu încercări teribile, monstruoase.*

(...)

Eu am dorit ca evenimentele istorice, sociale, politice, religioase, militare, familiale, diplomatice și culturale evocate în romanul Sacrificiul*, în special cum au fost concepute personajele și relațiile dramatice dintre ele, să spună ceva convingător, ceva revelator despre spiritualitatea românească. Am vrut să spun ceva despre valorile ideale prin care oamenii depășesc asalturile necruțătoare ale societății în care trăiesc și ale adversităților istorice, teribile uneori, cu care se confruntă. Înfruntând aceste asalturi, oamenii se depășesc pe ei înșiși. Spiritualitatea românească, spiritualitatea creștină și spiritualitatea specifică a satelor și orașelor noastre din Bihor, cu valorile, datinile și înfăptuirile lor ancestrale au fost pentru mine obiectul unor acțiuni documentare și apoi ale unor insistente reflecții la masa de scris. Valorile spirituale au o determinare socială și istorică obiectivă, dar și o puternică orientare spre Absolut. Ele sunt caracterizate de o devenire istorică mereu înnoitoare, dar și de o evidențiere clară, în forme stabile și perene. Pentru mine, personalități istorice reale precum Dr. Ioan Ciurdariu-Ciordaș, Dr. Nicolae Bolcaș, Dr. Aurel Lazăr, Vasile Goldiș, regele Ferdinand I cel Loial, Ionel I.C. Brătianu, generalul Traian Moșoiu, vicarul Roman Ciorogariu al Oradiei, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, episcopul dr. Miron Cristea al Caransebeșului, Ștefan Cicio-Pop, Gheorghe Pop de Băsești, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Ioan Fluieraș și altele, din care am reușit să fac personaje de roman sunt întruchipări ale valorilor spirituale ale națiunii române. În acest sens, romanul istoric, social și politic* Sacrificiul *este, mai presus de toate, un roman parabolă despre valorile spirituale ale neamului românesc hristofor. Este desigur și un roman psihologic și un roman de război și un roman filosofic în capitole în care se desfășoară înfruntări pe seama unor idei de mare generalitate, și un roman sentimental. Este, în mod special, un roman despre eroismul colectiv al românilor. Iar dacă vorbim despre eroism, cred că*

este bine să ne amintim despre cărțile lui Nichifor Crainic, unul dintre marii mei dascăli de conștiință, care în eseul Ortodoxie și etnocrație*, afirmă ”E adevărat că lava se exprimă prin vulcan și eroismul se încarnează în inșii exemplari ai omenirii, dar nu e mai puțin adevărat că duhul eroic poate ajunge bun comun al unei generații sau al popor întreg”; aceasta întrucât ”comunicarea cu neamul este măduva de foc a eroismului”. Mai presus de toate, eu am gândit* Sacrificiul *ca roman religios, în care este transfigurată epic și simbolic, marea și sfânta taină a jertfei. Este jertfa care zidește. De aceea am pus numele* Sacrificiul *ca titlu al romanului meu.*

De mare valoare literară, filosofică și teologică sunt paginile romanului care descriu gândurile și trăirile sufletești ale lui Vasile Mangra, așa cum admirabile sunt dialogurile purtate de Romulus Brad și Nicolae Bolcaș; mai ales cel care îl cuprinde și pe profesorul ceh Masaryk. Legăturile sufletești se unesc altfel pe durata tenebrelor, așa cum se numește partea a doua a romanului, cea care arată tragediile primului război mondial. În roman apar personaje noi: Bucur, Felicia, Traian Pop, Barbu, generalul Boeriu și mulți alții. Universul spațial ne poartă prin lumea rurală a zonei de vest a României, dar și prin orașe mari precum Oradea, București, Iași, Praga, Budapesta, Viena, atât înainte, cât și în timpul războiului. Trăim și noi la fel de profund ca personajele poveștile de dragoste ale lui Nicolae și Laura, precum și Romulus și Felicia. Cu toții participă la sacrificiul național, primii chiar cunosc jertfa supremă, într-un război care a urmat războiului. Și asta pentru că romanul lui Mihail Diaconescu ne conduce și în Transilvania de după încheierea marelui război, acea țară a noastră care a cunoscut din plin efectele modificărilor politice de la Budapesta, reflectate atât de răzbunarea unei părți a nobililor unguri care își vedeau spulberate toate privilegiile și toată puterea politică, cât și de scurta perioadă de guvernare comunistă a lui Bela Kun. Atunci mii de români au fost uciși și răniți din răzbunare; atunci românii și-au continuat jertfa până când armata română a restabilit ordinea și a pus ultima cărămidă actului de la 1 decembrie 1918.

Sacrificiul este un roman atât de răvășitor din punct de vedere moral, încât cititorul acestui secol, un cititor atât de răsfățat de soartă se simte copleșit și mic în comparație cu românii acelor vremuri și cu faptele lor. Foarte bine documentat, din punct de vedere istoric, romanul lui Mihail Diaconescu este o frescă a unei societăți, este o radiografie lucidă a unei perioade istorice de mare tulburare sufletească, precum și o punere în lumină a spiritului românesc. Ceea ce emoționează dincolo de orice altceva în scrierile lui Mihail Diaconescu este minunata sa capacitate de a reda prin cuvinte acele esențe definitorii ale sufletului românesc.

Plină de sensuri morale este și descrierea trăirilor românului Bolcaș, care în drum spre Oradea, în tren, vede câțiva țărani români, bătuți, jigniți, arestați și duși la închisoare de jandarmi. Nicolae nu ripostează, înțelege că ar fi fost o ”bătălie” pierdută, că acea întâmplare era una dintre multele mii și că era efectul unei stări de fapt care dura de multe secole. Se simte însă rănit profund de neputința sa, de injustețea actului și de drama pe care românii o trăiau în imperiu. De altfel, romancierul ilustrează excepțional această realitate socială, politică și morală, precum și credința românească într-un sacrificiu continuu de care odată și odată Dumnezeu va ține seama: *Îl încerca, de fapt, aceeași revoltă instinctivă, anarhică, pe care o trăise uneori, acasă, la Remetea, și din care abia mai târziu rezultase atitudinea conștientă, rațională, fondată pe principii juridice și morale, de împotrivire la nedreptate. Nu pe necunoscuții aceia din Batăr îi purtau jandarmii la oraș, ci pe el. El era cel lovit, umilit și batjocorit, el suferea.* Pentru Mihail Diaconescu, *un sacrificiu este un izvor de putere. Asta se știe de mult. Idealurile devin realitate numai când includ în ele un sacrificiu sau un sumă de sacrificii...Viața, creația, inclusiv creația istorică și politică, sunt de neconceput fără ideea de sacrificiu.*

Tot despre durere și sacrificiu ne vorbește mama lui Nicolae Bolcaș, spre final de roman, încercând să ajungă la sufletului băiatului ei – avocatul, militarul, eroul, românul- răvășit și cuprins de gânduri de răzbunare pe ucigașii Laurei: *Când s-a ivit durerea pe lume, continuă mama, nu-și găsea niciun loc să se așeze...S-a așezat pe un copac uriaș, cu vârful până la cer...Și copacul s-a uscat îndată, s-a frânt și s-a prăbușit în țărână...S-a așezat pe mare...Și marea a secat și locul ei s-a prefăcut în pustiu...S-a așezat apoi pe un munte...Și muntele s-a crăpat sub povara durerii, s-a prefăcut în nisip și s-a risipit...Numai când durerea s-a așezat în sufletul omului și-a găsit cu adevărat locul...Pentru că numai omul n-a putut fi doborât...Omul a știut să îndure...Este un om adevărat numai acela care știe să înfrunte durerea.*

Romanul *Sacrificiul* este, credem noi, mai actual și mai necesar ca oricând. Și la fel de mult, credem, asemeni autorului, că *nicăieri pe lume laptele fiert nu mirosea atât de frumos ca acasă*.

Vedere din str. Şerban - Vodă - Piteştĭ.
CISMAR
Editura Librariei Em. Popescu Pitesti.

Salutare din Piteşti
Strada Şerban-Vodă
EFTINE
CIORAPI
FINI
LIBRARIA
ZIARE

100

ROMÂNIA

1918-2018 | SĂRBĂTORIM ÎMPREUNĂ

Articolele din prezentul număr au fost susținute în cadrul simpozionului
Piteștii și Marea Unire,
proiect cultural finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale.